

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jörg Ingers

Gränsdragningsproblematiken
vid avbrottsskador hos tredje
man

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Christian Dahlman

Ämnesområde
Skadeståndsrätt

VT 2007

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	4
1.3 Metod och material	4
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Disposition	6
2 TREDJEMANSSKADA	7
2.1 Begreppsbyggnad inom svensk skadeståndsrätt	7
2.1.1 Allmän systematik och terminologi	7
2.1.2 Ren förmögenhets- och tredjemansskada	8
2.1.3 Normativ begreppsbyggnad	8
2.2 Behandlingen av indirekta förmögenhetsförluster i svensk rätt	9
2.2.1 Skadeståndslagen	9
2.2.2 Tredjemansskada	10
2.2.3 Ren förmögenhetsskada	12
2.2.3.1 Förhållandet mellan ren förmögenhetsskada och tredjemansskada	14
2.3 Internationell utblick	15
2.3.1 Norden	15
2.3.2 Angloamerikansk rätt	16
2.3.2.1 Engelsk rätt	16
2.3.2.2 Amerikansk rätt	17
2.3.2.3 Kanadensisk rätt	18
2.3.2.4 Australisk rätt	18
3 ARGUMENT KRING ANSVARSGRÄNSEN MOT TREDJE MAN	21
3.1 Inledning	21
3.2 Argument hänförliga till ansvarsgrunder	21
3.2.1 Adekvat kausalitet	21
3.2.1.1 Kausal adekvans i avbrottsfallen	22
3.2.2 Culpakriterier	24
3.3 Intresseteorier	25
3.3.1 Normskyddsläran	25

3.3.2	Skyddsändamålsläran	26
3.4	Skadeståndets syften	27
3.4.1	Prevention	27
3.4.2	Reparation	29
3.4.3	Risker och riskspridning	29
3.4.3.1	Normalrisker	30
3.4.3.2	Obehörig vinst eller slumpmässigt skydd ?	31
3.4.3.3	Riskgemenskap	32
3.5	Rättsekonomiska perspektiv	33
3.5.1	Inledning	33
3.5.2	Privata och sociala kostnader	34
3.5.3	Jämviktsargumentet	34
3.6	Proportionalitet	36
3.7	Known plaintiff- identifikationsfaktorn	37
3.7.1	Fallet People Express Airlines	38
3.8	Processekonomiska hänsyn	39
3.8.1	Enkelhet	39
3.9	Flodvågsfaran	40
3.9.1	Grupptalan	41
3.10	Rättsstridighet	42
3.11	Försäkringsargument	43
3.11.1	Ansvarsförsäkring	43
3.11.2	Avbrottsförsäkring	44
3.11.3	Kommentar	45
3.12	Förhållandet mellan avtals- och skadeståndsrätt	46
3.12.1	Inledning	46
3.12.2	Riskallokering genom avtal	46
3.12.3	Överförd tredjemansersättning	47
3.12.4	Avbrottskada relaterad till nyttjanderätt	48
3.12.4.1	Rådighetskriteriet	49
3.12.4.1.1	Exklusiv och delad rådighet	49
3.12.5	Avbrottskada relaterad till allmänna avtalsprestationer	50
3.12.5.1	Kabelfallen	50
4	AVBROTTSFALL OCH TREDJEMANSSKYDD I PRAXIS	53
4.1	Inledning	53
4.2	Avbrottsfall med särskild närhet till den direkt skadelidande	53
4.2.1	Svensk praxis	53
4.2.1.1	NJA 1966 s. 210	53
4.2.1.2	NJA 1972 s. 598	55
4.2.1.3	NJA 1988 s. 62	56
4.2.2	Common law	57
4.2.2.1	Fallet Canadian National Railway (Kanada)	57

4.2.2.1.1	Kommentar	59
4.2.2.2	Fallet Caltex Oil (Australien)	60
4.2.2.2.1	Kommentar	61
4.3	Avbrottsfall utan kontraktuell eller exklusiv anknytning till skadad egendom	62
4.3.1	Fallet Madison Ave. Gourmet Foods	64
4.3.2	Fallet Aikens	65
4.3.3	Kommentar	65
5	AVSLUTANDE KOMMENTAR	67
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	69
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	74

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar den skadeståndsrättsliga tredjemansregeln och dess tillämpning vid avbrottskador. Denna regel innebär att part som lider allmän förmögenhetsförlust till följd av annans sak- eller personskada saknar rätt till utomobligatorisk ersättning från skadevållaren. Exempelvis gäller att en näringsidkare inte kan återkräva stilleståndskostnader från den gräventreprenör som avbrutit den förstnämndes strömförsörjning genom att skada elleverantörens ledningar. Ett flertal enskilda skäl har anförts för att förklara normen. Framförallt nämns faran för att ett skadeståndsansvar gentemot tredje man skulle överbelasta processsystemet och ställa ansvarssubjektet inför en orimligt kostsam och oförutsägbar ersättningsbörda. Dessa faktorer har en hög relevans för mertalet av de avbrottsrelaterade tredjemansförlusterna eftersom skadespridningen kan bli mycket vidsträckt. Samtidigt förekommer andra avbrottsituationer där ovanstående risker inte föreligger. Den grundläggande orsaken till att en så stor och heterogen grupp av skadelidande intressen inordnas under en gemensam restriktionsregel är bristen på systematiska avgränsningsmetoder för skadeståndsansvaret. Rättstillämpningen saknar i allmänhet effektiva verktyg för att skilja ut materiellt skyddsvärda tredjemansintressen från den övervägande mängd tredjemansskador för vilka motsvarande skyddsbehov saknas.

Trots ovannämnda svårigheter har man inom rättspraxis frångått tredjemansregeln i vissa särpräglade avbrottsfall. För att ersättning skall vara möjlig fordras att tredje man besitter ett exklusivt nyttjandeintresse med stark fysisk och ekonomisk anknytning till den skadade egendomen. Metoden syftar till att skydda vissa extraordinära tredjemansintressen vars skaderisker är väsentliga och tydligt kopplade till egendomens funktion. Ovannämnda undantagsfall förekommer med mindre skillnader i både nordisk och angloamerikansk rättspraxis. En gemensam nämnare vid dessa bedömningar är kravet på att skadevållaren skall ha ägt vetskap om tredjemansintressets karaktär och dess nära bindning till den skadade egendomen. Detta identifikationskriterium är en strikt rättsteknisk konstruktion som ger domstolar möjligheten att pröva ansvarsfrågan i olika hard cases utan att samtidigt öppna vägen för ett gränslöst skadeståndsansvar.

Den omfattande materiella argumentation som omger tredjemansproblematiken skiftar kraftigt i relevans beroende på sakomständigheter. Förhållandet tydliggör ansvarsfrågans komplexa natur. Gentemot tredjemansregelns förenklade fördelar ställs behovet av att differentiera vissa typer av tredjemansskador för att mot en rättsideologisk bakgrund kunna besvara ansvarsfrågan mer ändamålsenligt.

Förkortningar

CALR	Canterbury Law Review
Ds	Departementserien
JLS	Journal of Legal Studies
JT	Juridisk Tidskrift, Stockholms Universitet
LQR	Law Quarterly Review
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv I
NRt	Norsk Retstidende
OJLS	Oxford Journal of Legal Studies
Prop	Proposition
SkVN	Skadeförsäkringens Villkorsnämnd
SkL	Skadeståndslagen
SvJT	Svensk Juristtidning
SOU	Statens Offentliga Utredningar
TfR	Tidskrift for Rettsvitenskap
TSN	Trafikskadenämnden
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det anses naturligt att skadeståndsrätten vare sig kan eller bör skydda rättssubjekt mot alla slags tänkbara förluster som kan uppstå genom någon annans vållande. Enligt huvudregeln *casus sentit dominus*¹ presumeras därför den skadelidande skyldig att bära sina egna kostnader och risker. För att övervältring av ansvaret på annan part skall kunna ske måste vissa grundförutsättningar föreligga. Hit räknas främst rekvisiten för ansvarsgrundande handlingar och kravet på adekvat orsakssamband mellan vållande och skada. Vidare undantas vissa skador från ansvar för att de anses knutna till samhällsnyttiga krafter, ex. ifråga om konkurrens. Därutöver finns särskilda skadetyper vilka i helhet och av mer komplexa skäl anses falla utanför skadeståndsansvar oberoende av att allmänna ansvarsgrunder föreligger. Hit hör kategorin tredjemansskador.

Sistnämnda förmögenhetsförluster uppstår till följd av person- eller saksador och drabbar annan part än den som lidit den fysiska förlusten. Skadekategorin tar sig skiftande uttryck. Bland sakskaderelaterade tredjemansförluster utgör s.k. avbrottskador den största delen. Tredje man lider i nämnda situationer förlust då kommunikations- eller transportmedier skadas och detta hindrar eller fördyrar tillgången till olika nyttjanderesurser. Ett exempel är fallet där en järnvägsbro skadas och stängs för trafik under reparationstiden. Härigenom hindras ett tågbolag från att använda en av sina normala färdvägar. Bolagets ökade kostnader för att upprätthålla verksamheten genom att leda trafiken över andra järnvägsnät exemplifierar en av många slags avbrottsförluster hos tredje man.²

Skadespridningen i avbrottsituationer tenderar inte sällan att bli mycket vidsträckt. Detta visar sig särskilt tydligt genom de omedelbara störningar som kan drabba stora grupper av elabonnenter i samband med skador på strömledningar. Förmågan hos många av tredjemansförlusterna att på svåröverskådliga vägar föras till talrika och från den inledande skadan avlägsna parter brukar åberopas som främsta skäl för att generellt utesluta skadestånd för tredje man. Förutom faran att överbelasta processresurserna och ansvarsbördan hos skadevållaren har det även sagts att vår uppfattning om effektiv riskspridning skulle motsäga ett sådant skadeståndsansvar. Ansvarsbegränsningen har därför överlag ansetts gälla som en regel. Skälen bakom och behovet för ansvarsfrihet kan emellertid ifrågasättas.

På senare tid har ett växande antal röster inom rättsvetenskapen förespråkat ett nytt perspektiv på tredjemansfrågan. Man efterlyser en differentiering av skadesituationerna för tillgodose skyddsbehovet för vissa självständiga

---

¹ Lat. *Förlusten stannar där den faller.*

² Se fallet *Canadian National Railway*, avsnitt 4.2.2.1.

tredjemansintressen vilka annars riskerar att bära avsevärda skaderisker. De fåtal undantagsfall där domstolar hittills utdömt skadestånd till tredje man utgör samtidigt ett praktiskt problem eftersom villkoren för ett överskridande av ansvarsgränsen än så länge tycks oklara. I föreliggande uppsats granskas och kommenteras de teorier och principer som berör ansvarsgränsen för avbrottsrelaterade tredjemansskador. Termen avbrottsskada skall här efter förstås i vid mening och omfattar förutom rena s.k. kabelfall även situationer där skador mot transportvägar och markområden vållar förluster genom störningar och stillestånd hos tredje man.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att belysa de olika rättideologiska och tekniska argument som inom doktrin och praxis anses motivera en ansvarsgräns gentemot tredje part i samband med avbrottsskador. Samtidigt granskas olika uppfattningar som motsäger denna huvudregel eller strävar efter att förändra dess räckvidd och innehåll. Framställningen kommer inom dessa ramar även att redogöra för de metoder som använts inom rättstillämpningen för att vid speciella fall kvalificera undantag från tredjemansregeln.

1.3 Metod och material

I redogörelsen för de rättsprinciper, teorier och meningsyttringar som omger ämnet utgår uppsatsen från den s.k. traditionellt juridiska metoden. Framställningen bygger således på granskning av lagstiftning, förarbeten, rättsfall och rättsvetenskaplig litteratur. Eftersom normbildningen på området främst framvuxit genom prejudicerande praxis har presentationen av olika rättsfall givits tämligen stort utrymme. Då flera av ämnets frågeställningar dessutom äger en juridiskt universell relevans har det vidare framstått som meningsfullt att förutom svenska källor även återge material från utländsk rättsvetenskap och praxis. Jag har därvid förutom exempel ur övrig nordisk rätt valt att ge jämförelser från rättsområdets behandling inom angloamerikansk tort law. Som uppsatsen visar förekommer trots instrumentella skillnader inte sällan ideologiskt likartade perspektiv på ansvarsfrågan. Inom den skadeståndsrättsliga litteraturen betonas ofta detta förhållande. Flera författare har efterlyst ett bredare internationellt tankeutbyte för att vidga den rättsvetenskapliga horisonten och tillmötesgå kommunikationerna inom en alltmer ekonomiskt integrerad värld.³

I sammanhanget skall emellertid betonas att varken utrymmet eller syftet för uppsatsen medgivit komparativa fördjupningar i form av traditionella

---

³ Andersson (1997) s. 323; Kleineman s. 327, 577; Lunney s. 311; Eörsi s. 266.

Länderberichte. Ämnets första behandling i modern svensk doktrin återfinns i en artikel av Jan Hellner som idag har närmare fyrtio år bakom sig. På senare tid har också författaren Håkan Andersson bidragit till en utförlig belysning av ämnet. Dels inom ramen för sin avhandling för den s.k. skyddsändamålsläran från 1993. Dels genom ett verk från 1997 där Andersson specifikt inriktar sig på trepartsrelationer inom skadeståndsrätten. En stor del av referensmaterialet utgörs av bidrag från dessa båda författare. I övrigt har litteraturstudiet även omfattat artiklar och läroböcker av engelska och amerikanska författare.

Vad gäller terminologin skall nämnas att uttrycket direkt skadelidande härefter avser den part som lidit sakskada i respektive situation. När det emellertid talas om skadelidandesidan eller skadelidande parter avses om inte annat sägs både part som lidit sakskada och tredje man. Termen indirekta förmögenhetsskador omfattar i denna uppsats både tredjemansskador och s.k. rena förmögenhetsskador. Skälet för att i vissa avsnitt använda detta samlingsbegrepp är att skadekategorierna ibland diskuteras gemensamt eller anses omfattas av samma allmänna principer om ansvarsbegränsning, ex. i engelsk rätt. Ytterligare begreppsliga klargöranden kommer av praktiska skäl att göras allteftersom framställningen fortskrider.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen inriktas helt på den sakskaderelaterade tredjemansproblematiken. Närmare bestämt skadesituationer vid s.k. avbrottsfall. Personskaderelaterade förluster lämnas således utanför. Till sistnämnda område hör främst den lagstadgade regeln om efterlevandes rätt till ersättning vid förlorat underhåll.⁴ Diskussionen rör uteslutande skadehändelser vilka i avsaknad av lex specialis faller under den allmänna skadeståndsrättens principer. Uppsatsen behandlar vidare endast situationer där den subjektiva ansvarsgrunden för skadevållandet uppkommit genom vårdslöshet, dvs. situationer som för svensk del omfattas av den s.k. culparegeln. Framställningen utelämnar sakrättsligt relaterade tredjemansskador, ex. panträtter, vilka normalt ersätts om egendomen skadas. Tredjemansskador uppkomna i samband med myndighetsutövning eller i fall där skadevällaren står under strikt skadeståndsansvar behandlas inte i det följande. Huvudregeln anses dock i svensk rätt även omfatta dessa situationer.⁵

---

⁴ SkL 5 kap. 2 § p. 2. Liknande regler återfinns även i övriga Norden. Jfr. Vinding Kruse (1989) s. 429.

⁵ Ds 1989:12 s. 51; SvJT 1969 s. 344; SOU 1995:33 s. 234.

1.5 Disposition

Uppsatsen består av tre huvuddelar. I den första (2 kap.) redogörs för innebörden av begreppet tredjemansskada. Vidare ges en kort översikt över behandlingen av tredjemansskador i gällande rätt. I detta sammanhang beskrivs utöver svensk och nordisk rätt även det angloamerikanska rättssystemet. Andra delen (3 kap.) befattar sig med den omfattande skadeståndsideologiska och rättstekniska argumentation som omger ansvarsområdet. Den avslutande delen (4 kap.) visar och analyserar praktiska exempel på tredjemansregelns tillämpning i olika fall av avbrottsituationer. Framställningen avslutas med en summerande kommentar (5 kap.).

2 Tredjemansskada

2.1 Begreppsbildning inom svensk skadeståndsrätt

2.1.1 Allmän systematik och terminologi

För att allmänt skadeståndsansvar överhuvudtaget skall komma i fråga krävs att den skadelidande kan påvisa en mätbar skada. Detta innebär normalt inte några större svårigheter. Frågan hur en skada skall klassificeras är ofta mer komplicerad och inte sällan mycket betydelsefull. Inom skadeståndsrätten sker en övergripande åtskillnad mellan ekonomiska och ideella skador. Sistnämnda kategori omfattar förluster av olika icke-pekuniära värden för vilka kompensation beräknas enligt särskilda schablonbelopp.⁶ Ideellt skadestånd fordrar enligt gällande rätt uttryckligt lagstöd.⁷ När en ideell förlust sammanhänger med personskada stadgar SkL 5 kap.1 § 3 p. att ersättning kan utgå för sveda, värk, lyte och men, samt särskilda olägenheter genom skadan. Vissa allvarliga former av kränkning skyddas även under SkL 2 kap. 3 §. Paragrafen förutsätter att den ansvarsgrundande handlingen utgör ett brott och innebär angrepp mot den skadelidandes integritetssfär, ex. vid svåra fall av misshandel eller ofredande.⁸ De vanligaste följderna vid personskador räknas emellertid till kategorin ekonomisk skada. Hit hör enligt SkL 5 kap. 1 § 1-2 p. vård- och följdkostnader för den direkt drabbade eller honom närstående, samt inkomstförluster hos den förstnämnde. Ekonomiska skador utgörs i övrigt av sak- och förmögenhetsskador. Beträffande person- och sakskada kan sägas att den juridiska omfattningen av dessa begrepp i de flesta fall ligger deras allmänspråkliga innebörd nära. Även här förekommer dock komplicerade gränsfall. Termen personskada förutsätter enligt doktrinen fysiska och psykiska sjukdomstillstånd som åsamkats den mänskliga kroppen.⁹

Beträffande sakskador framgår ur propositionen till skadeståndslagen vilka omständigheter som konstituerar en sådan förlust. Man talar om en ” [...] genom fysiska medel direkt tillfogad skada på fysiska föremål, varmed avses såväl lösa saker som fast egendom med tillbehör”. Sakskada kan dock enligt motivtexten även uppstå vid tillfälliga förluster av fysiskt oförändrad egendom, ex. vid egenmäktigt förfarande. Under speciella förutsättningar kan även rent estetiska förändringar vara att betrakta som sakskador fastän

---

⁶ Prop. 1972:5 s. 54; Hellner (2006) s. 390ff. Storleken för ideella skadestånd följer företrädesvis de standardiserade ersättningsnivåer som uppställs av TSN.

⁷ Prop. 2000/01:68 s. 17.

⁸ Hellner (2006) s. 390ff. Tillämpningen av SkL 2 kap. 3 § utesluter inte att annan skada som uppstått under samma händelse ersätts enligt 5 kap. 1 §. Jfr. NJA 1990 s. 186; prop. 2000/01:68, s. 27, 68f, not 93.

⁹ Hellner (2006) s. 103.

de inte påverkat föremålets typiska funktionsduglighet.¹⁰ I fallet NJA 1996 s 68 utvidgade HD termen sakskada till att också omfatta sådan påverkan av egendom som innebär att dess funktion förloras eller nedsätts i icke obetydlig grad. Ett för juriststudenter bekant exempel på begreppets vidd är s.k. betäckningsskador. I NJA 1990 s 80 fastställde HD att en lösdrivande hanhund som betäckt en avelstik så att hon blev dräktig med blandrasvalpar orsakat en fysisk förändring hos tiken som var att jämföras med sakskada. Kleineman har i en kommentar över fallet uttalat att domstolens skadeklassificering möjligen styrts av det faktum att skadevållarens ansvarsförsäkring täckte just sakskador men inte rena förmögenhetsskador.¹¹

2.1.2 Ren förmögenhets- och tredjemansskada

När det gäller förmögenhetsskador skiljs inom ersättningsrätten mellan allmänna och rena förmögenhetsskador. En allmän förmögenhetsskada är en ekonomisk följdförlust till en skada på person eller sak. Med rena förmögenhetsskador avses å andra sidan sådana ekonomiska förluster som enligt SkL 2 kap. 1 § ”[...] uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada.” En typ av rena förmögenhetsskador som på senare år behandlats särskilt ingående i litteratur och praxis är fall av s.k. rådgivaransvar. Här avses situationer där den skadelidande genom att förlita sig på felaktig eller vilseledande information påverkats att agera så att ekonomisk skada uppkommer hos honom.¹²

Inom gruppen allmänna förmögenhetsförluster återfinns en särskild underkategori som även utgör huvudämne för denna uppsats, nämligen tredjemansskador. Med tredjemansskada avses enligt lagförarbeten och juridisk litteratur en allmän följdförlust till person- eller sakskada som drabbar annan part än den hos vilken den fysiska initialskadan uppstått. Termen betecknar ex. avbrottsförluster där strömförsörjning till tredje man bryts efter skada mot elleverantörens ledningar. Skadorna utgörs typiskt sett av intäktsförluster och olika merkostnader.¹³

2.1.3 Normativ begreppsbildning

Vid granskning av den allmänna skadeståndsrättens utveckling i svensk rättspraxis är det nödvändigt att förstå den formalism som styr rättstillämpningen. Delar av den genom skadeståndslagen införda begreppsbildningen och systematiken har haft ett betydande inflytande över hur domstolarna hanterat gränsdragningsfrågorna för skadeståndsansvar. Särskilt tydlig är denna tendens vid behandlingen av rena

---

¹⁰ Prop. 1972:5 s. 578ff. Jfr. Kleineman s. 154; Hellner (2006) s. 103ff.

¹¹ JT 1993/94 s. 729.

¹² Skadetypen förklaras närmare under avsnitt 2.2.3.

¹³ SOU 1995:33 s. 380; Andersson (1993) s. 18; Hellner (2006) s. 363ff.

förmögenhetsskador och tredjemansförluster.¹⁴ Sistnämnda skadetyper anses som tidigare nämnts stå utanför allmänt skadeståndsansvar, till skillnad mot ex. sak- och personskador. I vissa fall har HD emellertid vidgat sakskaidebegreppet för att systematiskt legitimera ett ansvarsunderlag vid gränsfall och komplicerade skadesituationer där man av olika skäl funnit skadestånd påkallat. Denna förenklande deduktionsmetod öppnar ersättningsvägen vid s.k. hard cases utan att förändra villkoren för den rådande strukturen och begreppsordningen i lagen. Förhållningssättet speglar enligt Kleineman en rättspositivistisk motvilja inför genomgripande eller uttalade förändringar av de i lagtexten fastlagda ansvarsformerna.¹⁵ Författaren varnar samtidigt för följderna av sådan skadebegreppsorienterad praxis. Dels otydliggörs de rättsideologiska grunderna för domsluten. Dels försvagas de juridiska termernas skärpa och förankring i vardagsspråket. Som företrädare för ett ”skadesituationsinriktat” perspektiv efterlyser Kleineman istället en öppen rättsideologisk penetrering av dessa hard cases för att kunna sammanbinda underliggande värderingar och etablera nya kriterier för ersättningsgilla typfall. Lagtextens skadetermer skall enligt författaren tolkas som riktmått för ”lämpliga normallösningar för typsituationer” och inte statiska ansvarsgränser.¹⁶ En granskning av 1972 års lagförslag visar även att de införda lagtermerna inte syftat till att lösa eller ens etikettera dessa komplexa gränsdragningsfrågor. Departementschefen uttalade att bestämmelserna för person- och sakskaide endast skulle ses som kodifiering av gällande rättsprinciper, utan avsikt att hindra vidare utveckling i rättspraxis av de grundsatser som styr skadeersättningens omfattning.¹⁷

2.2 Behandlingen av indirekta förmögenhetsförluster i svensk rätt

2.2.1 Skadeståndslagen

För svensk del framgår de grundläggande reglerna för både inom- och utomobligatoriskt ansvar ur de principiella ramar som uppdragits i 1972 års skadeståndslag. De närmare förutsättningarna för olika ersättning och mer detaljerade gränserna för skadeståndsansvar framgår ur de omfattande lagförarbetena och genom prejudicerande tillämpning av denna ramlagstiftning. Enligt 1 kap 1 § är lagens normer dispositiva i förhållande till avtalsregler och subsidiära till lex specialis. Innehållet i den s.k.

---

¹⁴ JT 1993/94 s. 721. Jfr. NJA 1990 s. 80 (avsnitt 2.1.1); NJA 1972 s. 578 (avsnitt 4.2.1.2).

¹⁵ JT 1995/96 s. 102, 109. Se äv. Ullman s. 99. Jfr. exempel ur engelsk rätt - LQR 1989 s. 508.

¹⁶ JT 1993/94 s. 718ff. Förf. konstaterar att ”Uppspaltningen i person-, sak-, och rena förmögenhetsskador, liksom underlåtenheten att reglera tredjemansskador, kan knappast ha gjorts för att lösa svårare rättspolitiska skadeståndsproblem.” Jfr. Andersson (1993) s. 204, 539.

¹⁷ Prop. 1972:5 s. 579.

culperegeln, ett av skadeståndrättens bärande fundament, framgår ur 2 kap. 1 §: ”Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada eller sakskada skall ersätta skadan”. Ifråga om sakskada stadgas i SkL 5 kap. 7 § att skadeersättningen utöver förlorat sakvärde även omfattar kompensation för inkomstförlust och intrång i näringsverksamhet samt ”[...] annan kostnad till följd av skadan”. Sistnämnda formulering förklaras närmare i lagpropositionen, där det framgår att: ”[...] vid sakskada utgår ersättning inte bara för det förmögenhetsvärde som går förlorat till följd av att ett föremål skadas och för direkta utgifter eller kostnader med anledning av skadefallet utan också för sådan förmögenhetsförlust som utgör följdskada i förhållande till den primära sakskadan”.¹⁸ Exempelvis gäller att den som vid sin yrkesutövning är beroende av tillgång till särskilt fordon, fastighet eller liknande har generell rätt till ersättning för uteblivna eller minskade intäkter om sådan egendom skadas och görs honom otillgänglig. Skyddet för inkomstförlust omfattar enligt motiven även förtjänster som inte är av yrkesmässigt slag, ex. hyresintäkter från privatbostad.¹⁹

Själva fastställandet av skadeersättning styrs huvudsakligen genom differensläran. Enklast kan metoden beskrivas som hypotetisk rekonstruktion av den skadelidandes förväntade ekonomiska ställning om skadehändelsen hade uteblivit.²⁰ I de fall när nämnda slags följdskador undantas från skadevållaransvaret brukar förklaringen inte sällan vara bristande kausalsamband till den utpekade initialskadan. Det kan vid vissa händelseförlopp framstå som högst oklart huruvida en ekonomisk försämring hos den skadedrabbade styrts av en specifik skadehändelse eller av andra från skadevållandet oberoende faktorer.²¹

2.2.2 Tredjemansskada

I de fall allmänna förmögenhetsförluster av ovan beskrivet slag träffar en tredje part saknas skadeståndsrättsligt skydd. Enklast kan saken uttryckas så att om rätt saknas till ersättning för en person- eller sakskada så exkluderas därigenom ersättning för dess följdförluster. Skulle exempelvis någon vålla skada på ett arbetsfordon så föreligger möjlighet för ägaren att återkräva uppkomna stilleståndskostnader från skadevållaren. Motsvarande rätt saknas däremot för en anställd chaufför vars lön eller provision eventuellt minskar.²² Ett tidigt uttryck för denna ansvarsimmunitet mot tredje man återfinns i 1950 års förberedande lagutredning där rättsvetenskapsmannen Ivar Strahl konstaterade att ”Endast den som omedelbart drabbats av en skada kan ha rätt till ersättning för denna”.²³ Ståndpunkten har hittills försvarats tämligen samstämmigt i både doktrin och praxis. Ansvarsgränsen

---

¹⁸ Prop. 1972:5 s. 578ff. Jfr. Hellner (2006) s. 412ff.

¹⁹ Prop. 1972:5 s. 581; Ullman s. 191. Jfr. NJA 1965 s. 165.

²⁰ Hellner (2004) s. 356ff; Radetzki s. 20. Till lärans mer komplicerade delar hör den oklarhet som vidlåder avräkningsreglerna för försäkringsersättning, jfr. SkL 5 kap. 1 § 2 st.

²¹ Hellner (2006) s. 417ff.

²² Prop. 1972:5 s. 83; Hellner (2006) s. 362ff.

²³ SOU 1950:16 s. 29; Prop. 1972:5 s. 580.

sägs bl.a. motverka ett skadeansvar som skulle hindra skadevällaren från att på ett rimligt sätt överblicka sina handlingars rättsliga konsekvenser. Även föreställningen om skadeståndsrätten som ett storskaligt riskspridningsinstrument anses tala emot att utsträcka skyddet till en så vid krets av berörda intressen på bekostnad av en enskild skadevällare.²⁴

Under lagstiftningsarbetet till skadeståndslagen beskrev departementschefen ansvarsgränsen som en ”[...] en allmän grundsats av generell natur”. Den anses innebära att ”[...] den som vållat person- eller sakskada inte är skyldig att ersätta den förmögenhetsförlust som tredje man kan lida till följd av skadan, utan bara de förluster som drabbar den person vilken lidit den primära person- eller egendomsskadan”. Samtidigt nämns i motiven att särskilda omständigheter kan föranleda avsteg från principen. Här avses vissa förhållanden där tredje man står i sådan närhet till skadad egendom att han helt eller delvis övertagit intresset för dess kapitalvärde, ex. som innehavare av nyttjanderätt eller begränsad sakrätt. Då rättsområdet betraktades som komplicerat och utan tillfredsställande utredningsunderlag uttalades att den praktiska behandlingen av hithörande ersättningsfrågor lämpligast fick hänskjutas rättstillämpningen utan närmare kodifierade bestämmelser.²⁵

Principen om ansvarsfrihet för tredjemansskador äger alltså bred giltighet i svensk rättspraxis. För sakskskadeområdet bekräftades detta senast av HD i en dom rörande trafikskadeersättning från 2004. Målet gällde frågan huruvida part ägde rätt till ersättning för en inkomstförlust som uppkommit genom att ett honom inte tillhörigt fordon skadats och blivit obrukbart. Fordonet ägdes av kändens son som saknade körkort och disponerades enligt kändens uteslutande av honom själv. Till vidare stöd för sin talan anförde kändens att han stod som huvudsaklig brukare i fordonets försäkringsbrev och även betalade dess driftskostnader. Det försäkringsbolag som enligt avtal svarade för fordonsskadorna bestred att kändens varit huvudsaklig fordonsbrukare. Man anförde att även om så varit fallet ägde kändens inte rätt till inkomstersättning eftersom han inte själv åsamkats sakskadan. HD konstaterade att trafikskadeersättning enligt 9 § TSL omfattar sådan kompensation för sakskada som avser följdskostnader och inkomstbortfall jämte SkL 5 kap. 7 §.

Anspråket avslogs dock med hänvisning till huvudprincipen och domstolen yttrade: ”Det förhållandet att ET rent faktiskt i avsevärd omfattning har nyttjat bilen och även svarat för kostnader avseende denna, är inte tillräckligt för att han i förhållande till försäkringsbolaget skall vara självständigt berättigad till ersättning för sina kostnader och sin inkomstförlust i anledning av sakskadan. Han har inte visat att hans överenskommelse med bilägaren gav honom en nyttjanderätt med sådant innehåll som motiverar att han har rätt till ersättning för tredjemansskada.

Att det i målet är fråga om trafikskadeersättning och inte skadestånd medför

---

²⁴ Prop. 1972:5 s. 576ff; SOU 1995:33 s. 69, 380; Hellner (2006) s. 360ff; Bengtsson (1995) s. 58.

²⁵ Prop. 1972:5 s. 158ff, 581.

ingen annan bedömning”.²⁶ Någon närmare redogörelse för vilka sakomständigheter som skulle kunna föranleda undantag från huvudprincipen finns inte i domen. Enligt HD gäller generellt att: ”Tredje mannens relation till den skadade egendomen står därvid centralt”.

Ovanstående dom följer HD:s tidigare hållning i NJA 1966 s. 210, NJA 1972 s. 598 och NJA 1988 s. 62. Förstnämnda rättsfall får anses särskilt betydelsefullt eftersom HD, trots att skadestånd här utdömdes till tredje man, fastställde en huvudregel med innebörden att ”[...] allmän förmögenhetsskada ej är ersättningsgill medmindre den är en följd av sak- eller personskada som tillskyndats samma rättssubjekt”. I ett av kärandesidan åberopat utlåtande av civilrättspreceptorn Ulf Persson beskrevs ansvarsgränsen mot tredje man som en huvudsakligen rättsteknisk åtgärd, avsedd att hindra ett alltför vittgående och betungande skadeståndsansvar. Persson betonade att enskilda saksakal i olika fall otvivelaktigt kunde överväga fördelarna med en fixerad ansvarsimmunitet.²⁷ Utlåtandet är välrefererat i litteraturen och dess författare uppräknar ett flertal kända argument för skadestånd i fall av tredjemansskador. Efter 1966 års avgörande har hittills endast ett ytterligare fall förekommit där HD medgivit utomobligatorisk tredjemansersättning. I målet, som också rörde strömförlust, utdömdes skadestånd till en hönsfarmare som bedrev verksamhet på den av ledningsbrottet berörda fastigheten. Sakomständigheterna är i båda fallen särpräglade och de redogörs närmare under avsnitt 4.2.1.

2.2.3 Ren förmögenhetsskada

Rättstillämpningen har traditionellt intagit en starkt restriktiv hållning ifråga om att utdöma utomobligatoriskt skadeståndsansvar för rena förmögenhetsskador.²⁸ Skadeståndslagens 2 kap. 2 § stadgar att: ”Den som vållar ren förmögenhetsskada genom brott skall ersätta skadan”. Detta rekvisit har sedan lagens tillkomst givits en central betydelse och i vissa fall tydligt tolkats som att skadeersättning e contrario vore utesluten i de fall där skadevållandet inte varit brottsligt.²⁹ Varken lagtexten i övrigt eller dess förarbeten stödjer dock en sådan tolkning. Tvärtom framgår ur motiven att regleringen inte var avsedd att hindra utvidgade ansvarsformer på området genom rättstillämpning.³⁰ Departementschefen framhöll däremot utan närmare precisering att ”goda skäl” talade för att bevara en snäv placering av ansvarsgränsen, vilket sades överensstämma med gällande rätt.³¹ Skälen torde inte sällan likna restriktionsgrunderna för

---

²⁶ NJA 2004 s. 609.

²⁷ NJA 1966 s. 210 (s. 216ff.).

²⁸ Prop. 1972:5 s. 157; Hellner (2006) s. 67.

²⁹ Se bl.a. NJA 1985 s. 143 (s. 153) Brottsrekvisitet har sitt ursprung i den gamla strafflagens ersättningsregler.

³⁰ Prop. 1972:5 s. 448, 568, 579. Jfr. NJA 1987 s. 692 (s. 702); Kleineman s. 288.

³¹ Prop. 1972:5 s. 157. Dessa skäl gavs ingen närmare förklaring.

tredjemansersättning, bl.a. risken för ett gränslöst ansvar samt en strävan efter kostnadseffektiv riskkanalisering genom avtal.³²

På den inomobligatoriska skadeståndsrättens område råder det omvända förhållandet att rena förmögenhetsskador är skadeståndsgrundande om inte avtalsinnehållet stadgar annorlunda.³³ Därutöver återfinns inom olika speciallagstiftning detaljerade regler om sådan skadeersättning, ex. ifråga om upphovsrättsbrott (URL 2 och 7 kap.) och miljöskadestånd (MB 32 kap.). När det gäller det allmännas skadeståndsansvar innehåller skadeståndslagen en särreglering för ersättning av ren förmögenhetsskada. Skadestånd kan enligt SkL 3 kap. 2-3 §§ även utgå då skadan uppkommit vid felaktig myndighetsutövning av statliga eller kommunala organ.³⁴

Trots att SkL 2 kap. 2 § närmast behandlats som spärregel för skadeansvar har HD sedan en längre tid vidgat rummet för utomobligatoriskt skadestånd vid särskilda fall av professionsansvar. Det handlar om situationer där vårdslöst lämnande av felaktig eller vilseledande information vållat skada hos part som saknar kontraktsrelation till uppgiftslämnaren.³⁵

Ersättningsmöjligheterna är dock starkt begränsade. I det s.k. Kone-fallet, NJA 1987 s. 692, fastställde HD att utomobligatoriskt ansvar ifråga om vilseledande värderingsintyg förutsätter en befogad tillitsgrund till uppgifterna hos den skadelidande.

Sannolikheten att ett sådant intyg kan komma att nyttjas för skilda syften av utomstående intressen måste enligt domskälen även framstå klart för uppgiftslämnaren för att handlandet skall vara ansvarsgrundande.³⁶

Fastän domstolens ställningstagande uttryckligen begränsades till att omfatta professionellt utställda värderingsintyg för fastigheter har Kleineman betraktat dess prejudikatsvärde som relevant för mer allmänna resonemang kring utomobligatoriskt informationsansvar. Författaren kallar ansvarskonstruktionen kvasikontraktuell och tolkar avgörandet som ett skydd för effektiva och pålitliga rådgivningsinstrument.³⁷

I fallet NJA 2001 s. 878 kom HD att utveckla grunderna för vad som konstituerar befogad tillit. Målet rörde även här ett intyg för fastighetsvärdering som, då det var felaktigt, vållade skada hos en sekundär långgivare. Domstolen fastslog att tillitsgrunden påverkades starkt av huruvida utlåntagets förbehållslöst eller med begränsning till att omfatta särskilt angivet syfte. Sistnämnda förhållande godtogs därvid som en väg för utställaren för att likt en friskrivningsklausul begränsa sitt ansvar för intygets innehåll vid annan användning än den ursprungligen åsyftade.

---

³² Hellner (2006) s. 365.

³³ Jfr. prop. 1972:5 s. 58.

³⁴ Har skada uppstått till följd av felaktiga upplysningar ansvarar myndighet endast om särskilda skäl föreligger.

³⁵ Kleineman s. 83.

³⁶ NJA 1987 s. 692. Domstolen betonade möjligheterna till ansvarsfriskrivning i intyget (s. 703).

³⁷ Kleineman s. 202; OJLS 1985 s. 373ff.

2.2.3.1 Förhållandet mellan ren förmögenhetsskada och tredjemansskada

I sin omfattande behandling av rena förmögenhetsskador har författaren Kleineman uppmärksammat likheter mellan de s.k. vilseledandefallen vid informationsansvar och fall av avbrottsförlust hos tredje man. Båda kategorier rymmer särpräglade situationer av masskadetyp där vare sig traditionella adekvans- eller culpakriterier kan begränsa en till synes oöverskådlig skadelidandekrets. Författaren sammanför skadegrupperna under beteckningen ”oaktsamt ingripande i andras ekonomiska relationer”.³⁸ Det konstateras att på båda områden har särskilda kvalifikationsmetoder framvuxit i praxis. För avbrottsfallens del i form av en särskild närhetsprövning mellan de skadelidande parterna och det kränkta förmögenhetsintresset. Vid fall av informationsansvar för s.k. värderingsintyg provas den grad av tillit som den skadelidande haft befogade skäl att tillmäta intyget.³⁹ Båda metoder innebär en identifikationsprövning av det riskutsatta intresset där ledningsanvändningen respektive informationen värderas i en ekonomisk-funktionell kontext.

Att skyddsbehovet för många rena förmögenhetsskador skiljer sig från materiella skador och deras följdförluster får anses självklart. Otaliga av våra handlingsval påverkar medmänniskors välfärd negativt utan att för den skull anses illegitima. Samhällets ekonomiska balans och utveckling är snarast beroende av att marknadsaktörer genom bl.a. konkurrens tillfogar varandra ekonomiska förluster.⁴⁰ Emellanåt leder dock våra handlingar till andra rena förmögenhetsförluster där olika rättspolitiska skäl kan synas tala för skadeståndsskydd, ex. vid rådgivaransvar. Likheten mellan tredjemansskador och rena förmögenhetsskador framgår vidare i fall där verkansskillnaden mellan fysiska och icke-fysiska skadeförlopp är obetydlig eller slumpmässig. Inte minst gäller detta avbrottssituationer. Det kan i ett fall föreställas att strömförsörjningen till en elavvärmare avstannar och vållar stilleståndsförlust därför att en underhållstekniker oaktsamt fränkopplar strömöverföringen. I nästa fall uppstår en identisk effekt hos elavvärmaren för att samma person på något sätt skadar ledningen eller dess tillbehör fysiskt.⁴¹ Med rådande terminologi handlar det i förstnämnda fall om en ren förmögenhetsskada och i det senare om en tredjemansförlust. Jämförelsen ligger till grund för ett klargörande. Uppsatsens bruk av termen tredjemansskada skall inte hindra ett funktionellt perspektiv på avbrottskadorna. Begreppet kan därför även kan omfatta vissa fall där avbrottsförlusten uppkommit utan en inledande sakskada.

---

³⁸ Kleineman s. 356ff, 390. Jfr. Andersson (1997) s. 56; NJA 1966 s. 210; NJA 1987 s. 692.

³⁹ Kleineman s. 184, 264.

⁴⁰ Cane (1997) s. 152.

⁴¹ Jfr. Andersson (1997) s. 166; Kleineman s. 76, 183ff; NFT 1989/3 s. 214.

2.3 Internationell utblick

2.3.1 Norden

Även om ideologierna inom de nordiska skadeståndssystemen skiljer sig åt så uppvisar rättsläget i allmänhet och inte minst för tredjemansskador starkt gemensamma drag.⁴² Uppsatsens jämförelser har på grund av språkbegränsningar stannat vid dansk och norsk rätt. Den ifrågavarande ansvarsgränsen motiveras i dansk rättspraxis bl.a. med hänvisning till svårigheterna att på ett tillfredsställande sätt utreda orsakssambandet för de situationer där tredjemansskador typiskt sett uppträder.⁴³ Några av de få undantagsfall där ersättning medgivits rör skador mot egendom som inskränkt en specifik nyttjanderätt mellan tredje man och egendomsägaren. Tredje mans möjligheter att konkret påverka den skadade egendomens användning har i dessa situationer tillmätts avgörande betydelse. Fastän metoden inte institutionaliserats uttryckligt av domstolarna har den av danska författare betecknats som ett *rådighetskriterium* (se avsnitt 3.12.4.1). Liksom i svensk rätt präglas dock undantagsfallen av en stark restriktivitet.⁴⁴

I avvikelse från dansk och svensk rätt innehåller den norska skadeståndslagen en generell regel som medger ansvarsprövning vid *formuesskade*.⁴⁵ Praktiskt taget tycks dock både rena förmögenhetsskador och tredjemansförluster i allmänhet uteslutas från culpansvar genom liknande avvägningsmetoder som tillämpas i övriga Norden.⁴⁶ I ett rättsfall från 1940 konstaterade norska Høyesterett att kontraktuella intressen knutna till annans egendom principiellt saknade utomobligatoriskt skadeståndskydd. Fallet rörde en taxichaufför som mist inkomster då ett av honom brukat men inte ägt arbetsfordon skadats och tagit ur drift under knappt två veckor. Fordonsägaren ersattes för sakskadans och sina minskade rörelseresultat. Domstolen uttalade dock att rådande rättsnormer inte gav stöd för att ålägga skadevållaren ett ersättningsansvar för följdskador i andra led, i detta fall chaufförens uteblivna lön och provision.⁴⁷

Undantag från huvudregeln förekommer dock. Hit hör främst fallet NRt 1955 s. 872. I målet hade ett fartyg under nödankring i stark älvström slitit sönder en undervattenkabel som uteslutande betjänade en enskild verkstad. Befintlig skyltning om elkabelns läge och ankringsförbud var känd av fartyget. Ledningsägaren, ett närbeläget kraftverk, ersattes för sakskadans. Rederiet nekade dock att tillmötesgå verkstadens ersättningskrav för sina med strömaybrottet sammanhörande stilleståndskostnader. Fallet prövades återigen av Høyesterett. Domstolen fann att skadeståndsansvar uppkommit

---

⁴² Kleineman s. 106; Vinding Kruse (1989) s. 301.

⁴³ Se ex. U 1953.1028 H; U 1959.708 LR.

⁴⁴ U 1960.932 SH; U 1988.878 LR (se avsnitt 4.3). Jfr. Vinding Kruse (1989) s. 290ff.

⁴⁵ Lov om skadeerstatning 3 kap. 4 §.

⁴⁶ Augdahl s. 420ff.

⁴⁷ NRt 1940 s. 424.

eftersom käranden ensamt och väsentligen varit beroende av det ekonomiska värde som strömtillförseln genom kabeln utgjort: ”Etter avtalen med kraftselskapet var verkstedet sikret strømførsel gjennom den kabel som ble skadet. Dette konkrete og naereliggende intresse knyttet til kabeln bør da erstattes.” Att det skadade förmögenhetsintresset utgick från ett för skadevållaren främmande kontraktförhållande till ledningsägaren ansågs inte påverka verkstadens rätt till ersättning.⁴⁸ Domstolens formulering av intresseförhållandet på skadelidandesidan återanvändes av svenska HD drygt tio år senare i NJA 1966 s. 210.

2.3.2 Angloamerikansk rätt

2.3.2.1 Engelsk rätt

Både förutsättningarna och gränserna för vad som i engelsk rätt motsvarar culpaansvar utgår från den s.k. duty of care-doktrinen. Skadeståndsansvar åvilar endast part som vid sitt vållande av en fastställbar skada stått under särskild plikt att iaktta aktsamhet gentemot det skadade intresset och som genom handlandet åsidosatt denna skyldighet. Vid prövningen beaktas remoteness of damage, foreseeability och proximate cause för att fastställa om ansvar för negligence föreligger.⁴⁹ Liksom i svensk rätt omfattas förutom materiella skador även allmänna förmögenhetsförluster, ex. intäktsbortfall, av allmänt skadeståndsansvar.⁵⁰

För tredjemansskador och rena förmögenhetsskador gäller att dessa står utom allmänt skadeståndsansvar. Båda skadetyperna ryms under samlingstermen pure economic loss.⁵¹ Ansvarsbegränsningen, the exclusionary rule, formulerades första gången i fallet *Cattle v. Stockton Waterworks Co.* [1875] L.R. 10 Q.B. 453. I målet fastslogs att en uppdragstagare saknade rätt till skadestånd från den som genom att vålla översvämningsskador på uppdragsgivarens egendom ökat den förstnämndes arbetskostnader. Uppdragsersättningen från markägaren hade i fallet avtalats innan skadans inträffande. House of Lords konstaterade med stöd ur äldre praxis att skadetyperna omfattade en så obegränsad personkrets och ansvarsbörda att den inte kunde ingå under reglerna för duty of care. Domstolen fastslog emellertid att skador genom uppsåtliga ingrepp mot en kontraktsrelation principiellt vore ersättningsgilla även för tredje man.⁵²

I en dom från 1991 rörande ansvar för vårdslös myndighetsutövning bekräftade House of Lords att Cattle-doktrinen fortfarande gällde och att:

---

⁴⁸ Betydelsen av att den skadevållande parten agerat under nöd förblev i målet oklar. Se äv. kommentar av Augdahl (s. 416).

⁴⁹ Lunney s. 98; Cane (1997) s. 39, 176, 111ff. Enligt McGrath (OJLS 1985 s. 351) fordrar doktrinen även ett "interest worthy of protection" (jfr. vad som sägs om normskyddsläran under avsnitt 3.3.1).

⁵⁰ Bussani s. 7, 179ff; Stanton s. 10; Harris s. 63.

⁵¹ Stanton "[...] a loss without bodily injury or property damage to the plaintiffs" (s. 10).

⁵² Lumley v. Gye. [1853] 2 E.& B. 216. Jfr. Ogus s. 211.

" [...] a third party cannot successfully sue in tort the interference with his economic expectations or advantage resulting from injury to the person or property of another person with whom he has or is likely to have a contractual relationship".⁵³

Beträffande avbrottskador har senare rättsfallet Spartan Steel blivit det primära prejudikatet. Svaranden i målet skadade under grävningsarbete en elkabel vilken uteslutande försörjde kändens metallfabrik, Spartan Steel. Kraftbolaget som ägde kabeln ansvarade enligt avtal inte för externt orsakade strömavbrott. Till följd av händelsen avstannade fabriksverksamheten under fjorton timmar.

En pågående smältprocess avbröts härigenom och reducerade det bearbetade materialets värde. Därutöver hindrades genomförandet av fyra ytterligare smältningar. Spartan yrkade skadestånd dels för den avbrutna smältningens minskade sak- och förtjänstvärde, dels för övriga uteblivna intäkter. House of Lords fastställde ersättningskyldighet för sakskadorna och dess följdförlust. Kostnaden för utebliven produktion förklarades däremot icke ersättningsgill då den orsakats av annans sakskada.⁵⁴

I sin sammanfattning av rättsfrågan uttalade M.R. Lord Denning: "At bottom I think the question of recovering economic loss is one of policy". Villkoren för denna avvägning utgick enligt Denning främst från att systematiskt hindra risken för ett obegränsat ansvar. Ett flertal enskilda saksakal anfördes därefter. Det konstaterades att inte ens eldistributören svarade för motsvarande kostnader och att förlusten måste ses som en accepterad vardagsrisk. Ifrågavarande avbrottskostnader motsvarande enligt domaren en skäligt spridd risk över en större krets parter som endast obilligt kunde övervältras på en enskild skadevållare. I den mängd tredjemanskrav som skulle kunna uppstå utan ansvarspärr vore även risken stor för spekulativa ersättningskrav.⁵⁵ Regeln har i engelsk litteratur beskrivits som ett incitament för tredje man att effektivt värna sitt intresse genom försäkring eller avtal med egendomsägare samtidigt som den förebygger rättsosäkerhet.⁵⁶

2.3.2.2 Amerikansk rätt

Behandlingen av indirekta förmögenhetsskador inom amerikansk rättspraxis och litteratur liknar i all väsentlighet den engelska. Liksom i engelsk rätt gäller att uppsåtligt skadevållande medför skadeståndsskyldighet även vid pure economic loss.⁵⁷ För tredjemansskador råder en allmän

---

⁵³ Murphy v. Brentwood District Council, [1991] 1 A.C. 398, (s. 485). En husägare led förlust vid försäljning av sitt bostadshus då det var behäftat med allvarliga brister till följd av ett felaktigt bygglov. Ersättningskrav för värdeförlusten mot den byggnadsnämnd som beviljat lovet ogillades då bristen förelegat redan när huset köptes och sålunda inte åsamkats kändens egen sakskada. Se äv. Bussani s. 180.

⁵⁴ Spartan Steel v. Martin & Co. [1973] QB 27 (s. 36).

⁵⁵ Supra not 54 s. 38ff.

⁵⁶ Stanton s. 10ff; Benson s. 435.

⁵⁷ Louisiana ex rel. Guste v. M/V Testbank [1985] 752 F.2d 1019 (s. 380).

ansvarsbegränsning som utesluter skadestånd. Denna princip har kallats the bright line rule och framgår ur rättsfallet *Robins Dry Dock & Repair Co. v. Flint*, 275 U.S. 303 [1927].

Ett fartyg hade i fallet upplåtits för tidsbefraktning. Under avtalstiden uppstod reparationsbehov, för vilket ägaren svarade. Reparationen genomfördes bristfälligt och förlängde det skadade fartygets stillestånd med två veckor. Tidsbefraktaren betalade inte hyra till ägaren under stilleståndet men led förlust då planerade fraktuppdrag sköts upp. Skadeståndstalan för de uteblivna intäkterna framställdes mot den av ägaren anlitate varvsfirman. När fallet slutligen avgjordes i Supreme Court ogillades yrkandet. Domstolen fastslog: "As a general rule, at least, a tort to the person or property of one man does not make the tortfeasor liable to another merely because the injured person was under a contract with that other unknown to the doer of the wrong."⁵⁸

Även i amerikansk praxis har dock undantagsvis tredjemansersättning förekommit. Fallet *People Express Airlines* (se avsnitt 3.7.1) utgör det mest kända av dessa undantag. I målet, som rörde avbrottsersättning, fastslog domstolen att skadeståndsskyldighet förelåg eftersom skadevällaren haft möjlighet att han inse hur tredje man ensamt stod under avsevärd risk att lida väsentlig skada genom den förstnämndes vårdslöshet.

2.3.2.3 Kanadensisk rätt

Få rättsordningar inom Commonwealth anses följa de engelska civilrättsprinciperna lika konsekvent som den kanadensiska. Det prejudicerande inflytandet från House of Lords påverkar fortfarande tydligt rättsskipningen i underinstanser och appellationsdomstolar.

Skadeståndsrätten tillhör dock ett av de områden där normbildningen i högre grad är nationellt präglad. Trots att inställningen till ersättning för indirekta förmögenhetsförluster varit högst restriktiv saknas en uttrycklig regel om ansvarsfrihet.⁵⁹ En rad komplicerade fall har avgjorts i högsta instans efter att rättspolitiska skäl för ansvarsbegränsning vägts mot individuella sakomständigheter. Främsta exemplet på detta är *Norsk-fallet* från 1992 (se avsnitt 4.2.2.1). I domskälen till *Norsk* refererades till trettiotvå olika författare och praxis från sju olika länder jämfördes. Supreme Court of Canada kritiserade samtidigt den axiomatiska hållning i tredjemansfrågan som intagits av domstolen i det engelska fallet *Murphy Brentwood* ett år tidigare.⁶⁰

2.3.2.4 Australisk rätt

I likhet med kanadensisk praxis präglas australisk case law av starka utvecklingstendenser inom området för pure economic loss. Genom

---

⁵⁸ *Robins Dry Dock & Repair Co. v. Flint* s. 309. Se äv. *Christie* s. 123; *Diaz* s. 27ff.

⁵⁹ *Feldthusen* s. 146ff. Se äv. *LQR* 1974 s. 182.

⁶⁰ *Norsk Pacific Steamship Co. v. Canadian National Railway Co.* [1992] 91 DLR (4th) 289. Jfr. *Bow Valley Husky (Bermuda) LTD. v. Saint John Shipbuilding* [1997] 3 S.C.R. 1210.

rättsfallet Caltex Oil [1976] distanserade sig rättstillämpningen tydligt från den i England gällande Cattle-principen. Fallet utgör tillsammans med det kanadensiska Norsk-målet ett välbelyst exempel i den internationella debatten när man vill lyfta fram tredjemansskador som ett heterogent riskområde i behov praktisk differentiering.⁶¹

I Caltex fastställde Australian High Court skadeståndsskyldighet gentemot tredje man efter skada mot en oljeledning. Skadeståndsansvaret motiverades enligt rätten av en särskilt hög grad av fysisk närhet mellan det initiala ledningsbrottet och tredjemansförlusten.⁶² Avgörandet markerade en förändring i synen på culpaansvar som tydligt avviker från traditionell common law. Numera utgör det s.k. närhetskriteriet en av flera allmänna förutsättningar för duty of care och tillämpas således både vid materiella skador och indirekta förmögenhetsförluster.⁶³ Ifråga om ersättning för pure economic loss har man inom nyare praxis också uttalat att skadevållarens vetskap om den skadelidandes identitet och dennes ekonomiska riskkänslighet kan stärka skälen för skadestånd. Samtidigt har rättstillämpningen frångått uppfattningen att fall av pure economic loss bör uteslutas från möjligheten till allmän skadeståndsprövning.⁶⁴

Betydelsen av att skadevållaren kunnat identifiera det tredjemansintresse som drabbats av följdskada markerades explicit av Queensland Supreme Court i rättsfallet Fortuna Seafoods från 2005. I målet utdömdes skadestånd för förlorad vinst hos ett fiskförädlingsföretag vars leverantör skadats i en fartygskollision med följd att fiskleveranser uteblev. Fiskförädlingsföretaget (F.S) och det levererande rederiet var skilda rättssubjekt men organisatoriskt integrerade genom bl.a. gemensamma delägare och företagsledning. Käranden bearbetade och sålde fisken vidare för fiskerederiet räkning mot provision. Fiskerederiet var även förmånstagare till en fond som instiftats av F.S. Domstolen konstaterade att svaranden (Eternal Wind) kunde förväntas besitta kännedom om den branschtypiska relation som förenade det skadade fiskefartygets (Melina T) och fiskfabrikens ekonomiska intressen.⁶⁵ Mot bakgrund av detta ekonomiska samband betecknades fiskfabriken som "[...] a determinate ascertainable class of persons or entities who were at risk of foreseeable economic harm if Eternal Wind acted negligently in colliding with and sinking *Melina T*". Även de allmänna kraven för duty of care ansågs i övrigt uppfyllda. Man fastslog att den grad av *physical propinquity* som lagts till grund för tredjemansersättning i Caltex även

⁶¹ Markesinis s. 111, Stanton s. 11, CALR 5/1993 s. 273ff.

⁶² Rättsfallet Caltex Oil behandlas vidare i avsnitt 4.2.2.2.

⁶³ Detta fastslogs uttryckligt i *Jeansch v Coffey* [1984] 155 CLR 549. Enligt J Deane (s. 639) konstitueras *proximity* av rumsliga och tidsbundna faktorer samt nära samband mellan skaderisk och ekonomiskt intresse. Jfr. *Hill v. Van Erp* [1997] 71 ALJR 487, där man uttalade att "[...] in the law of negligence reasonable foreseeability of harm may not be enough to establish a duty of care. Something more is required and it is described as proximity" (s. 557).

⁶⁴ *Perre v Apand Pty Ltd* [1999] 198 CLR 180. Se särsk. s. 222ff (J McHugh), s. 302ff (J Hayne).

⁶⁵ *Fortuna Seafoods Pty Ltd v The Ship "Eternal Wind"* [2005] QSC 4C. Se särsk. CJ McMurdo s. 408, J Dutney s. 412.

förelåg mellan skadevållandet och tredjemansförlusten i Seafood-fallet.
Domare McMurdo uttalade:

”The close relationship, both in the nature of the work undertaken by, and in the structure of, Fortuna Fishing and Fortuna Seafoods, which together formed an integrated family company group, combined with the other factors I have discussed, justify the imposition of the duty. That close relationship also adequately answers policy concerns such as indeterminacy, commercial viability and floodgates”.⁶⁶

---

⁶⁶ Supra not 64, CJ McMurdo s. 408. En dissident ansåg att företagskonstellationen på skadelidandesidan inte avvek från annan fiskhantering i området i så hög grad att fabriken kunde anses ingå i en särskild klass av skadeståndsskyddade intressen (J Jerrard s. 411).

3 Argument kring ansvarsgränsen mot tredje man

3.1 Inledning

I följande kapitel redovisas de rättstekniska och ideologiska argument som förekommer när man inom rättsvetenskapen försöker försvara, frångå eller förändra huvudprincipen för tredjemansskador. Fastän referensmaterialet härrör från olika rättssystem märks ett flertal tydliga likheter i problemformuleringen. Inte minst gäller detta vid jämförelse av internationell rättspraxis. Redan här skall understrykas att tredjemansregeln omfattar en mycket vidsträckt grupp av skadesituationer. Skälen för dess tillämpning vilar beroende på omständigheter ofta på ett flertal skilda argument med starkt skiftande relevans. Förhållandet är inte unikt. Man tvingas även på andra rättsområden instämma i Hellners påstående att en del normer för enkelhetens skull måste accepteras trots att deras rationalitet inte övertygar vid varje tillämpning.⁶⁷ Frågan är emellertid hur långt den rättstekniska konformiteten och kravet på ”doctrinal tidiness” bör drivas.⁶⁸ Flertalet röster har på senare tid efterlyst en differentiering av olika slags tredjemanssituationer, bl.a. avbrottsförluster, för att i högre grad kunna tillgodose specifika materiella behov.

3.2 Argument hänförliga till ansvarsgrunder

3.2.1 Adekvat kausalitet

Adekvansläran är en juridisk kvalitetsvärdering av kausalförhållandet mellan handling, eller i speciella fall underlåtenheten att handla, och utpekad skadeföljd. En allmän förutsättning för skadeståndsansvar är att detta samband uppvisar särskild styrka och form. Kausaliteten måste vara adekvat. Kriteriet syftar till att skydda oss från skadeståndsansvar för oförutsägbara och atypiska handlingsföljder. Framförallt skulle den skadeståndsrättsliga preventionstanken förlora sin mening vid ansvar för opåräknliga skaderisker.⁶⁹

Adekvansprövningen inleds genom att fastställa huruvida en fysisk orsakskedja föreligger mellan ett utpekad handlande och aktuell skadeföljd.

---

⁶⁷ SvJT 1969 s. 335ff. Jfr. Christie s. 126.

⁶⁸ Norsk Pacific Steamship Co. v. Canadian National Railway Co. [1992] 91 DLR (4th) 289, citat J McLachlin s. 365.

⁶⁹ Prop. 1972:5 s. 20f. Jfr. Radetzki s. 228.

Orsakssambandet kan styrkas genom logiska och empiriska faktorer. Teoretiskt föreligger kausalitet när handlingen utgjort en både nödvändig och tillräcklig premis för skadeföljdens inträffande.⁷⁰ Eftersom konkreta jämförelseobjekt normalt saknas använder man sig vid denna bedömning av hypotetiska händelseförlopp. Om det fysiska kausalsambandet anses klarlagt kvarstår en betydligt mer komplicerad bedömning. Frågeställningen inriktas då på kausalitetens juridiska adekvans. Eftersom vi i praktiken inte förmår överblicka varje möjlig orsakskedja bakom en händelse har adekvanskravet anpassats till ett mått av praktisk förutsägbarhet. Fastställandet av vilken förutsägbarhetsgrad som leder till ansvar anses inom svensk rätt utgå från en fiktiv standard och inte skadevållarens faktiska insikt. Nivån sätts efter vilka risker en fackman vid en betraktelse efter skadeförloppet skulle anse vara påräkneliga.⁷¹

I praktiken har svensk rättstillämpning även fastslagit kausalitetsförhållanden på den grunden att andra möjliga eller återopade orsaksfaktorer varit för osannolika. För att en skadelidandes påstående om ett föreliggande orsaksförlopp skall kunna godtas har HD uppställt kravet att "[...] det i betraktande av samtliga omständigheter skall framgå som klart mer sannolikt att orsaksförloppet varit det som den skadelidande påstått än att något av de sakförhållanden som hans motpart återopat utgjort skadeorsaken".⁷²

Antalet tolkningar av adekvansläran motsvarar nära nog antalet författare inom ämnet och dess innehåll kan svårligen återges genom annat än abstrakta generaliseringar. För svensk del hänvisar Hellner till det kända kravet att en ersättningsgill skada skall ligga i "farans riktning". Faran för skadan bör då framstå som typisk eller förutsägbar. Detta fordrar inte att inträffandet i sig måste ha varit sannolikt, däremot skall skadan ligga inom området för de möjliga risker som handlingen generellt sett medför.⁷³ Dansken Vinding Kruse har beskrivit adekvata skadeföljder utifrån deras närhet till skadevållandets farliga egenskaper.⁷⁴ Formuleringarna liknar varandra och blir föga vägledande utan referenser till den rättspraxis vars ramar de söker återge. Adekvansläran, som tillskrivs tyskt ursprung, finner även motsvarigheter i övriga europeiska rättskulturer samt inom common law.⁷⁵

3.2.1.1 Kausal adekvans i avbrottsfallen

I framförallt äldre litteratur och praxis återfinns uppfattningen att avbrottsskador hos tredje man till sin natur är inadekvata och därigenom

⁷⁰ Hellner (2006) s. 197ff; Peczenik s. 345ff.

⁷¹ Andersson (1993) s. 87, 94ff, Hellner (2006) s. 204ff.

⁷² NJA 1993 s. 764.

⁷³ Hellner (2006) s. 203ff. Jfr Andersson (1993) s. 358.

⁷⁴ Vinding Kruse (1984) s. 158ff. Eörsi talar om en "organic connection" mellan orsak och verkan (s. 258ff).

⁷⁵ Bussani s. 157ff.

utesluter ansvar.⁷⁶ Riktigheten bakom denna generalisering må ifrågasättas. En stor del av tredjemansförlusterna faller utom adekvansens ramar, dock inte alla. Faktum är att vissa tredjemansförluster i all väsentlighet påminner om de ersättningsgilla följdskador som kan uppstå hos en skadedrabbad egendomsägare. Särskilt gäller detta när det skadade föremålet uteslutande nyttjas för tredje mans näringsverksamhet. I det svenska rättsfallet NJA 1972 s. 598 drabbades en näringsidkande arrendator av både materiella och ekonomiska skadeföljder när den strömförbindelse som betjänade arrendefastigheten bröts av skadevållaren. Ersättningstalan riktades mot skadevållaren. I domskälen fastslog tre av HD:s fem ledamöter att: ”Ej heller är den förlust som drabbat [käranden] till sin art och omfattning så avvikande från vad som i industriell rörelse och annan liknande verksamhet typiskt sett kan inträffa till följd av skada på en ledning av förevarande beskaffenhet, att ersättningsskyldighet på den grunden bör vara utesluten.”⁷⁷

Vid situationer där ledningsbrott orsakar skadeverkningar hos stora antal individer torde adekvansbedömningen ofta leda till att ersättningskraven nekas oavsett om de grundar sig på saksador eller förmögenhetsförluster. Den norska Flymanøver-domen exemplifierar detta. I fallet skadade militärflygplan en elledning vilket kom att hindra strömtillförseln till kärandens fiskodling. Avbrottet medförde att odlingens bevattningssystem avstannade och därigenom dödade stora delar av fiskbeståndet. Förutom käranden försörjde ledningen ca 3600 abonnenter inom ett distrikt med sträckning ända upp till 50 km från ledningsskadan. Fiskodlarens skadeståndstalan för saksadorna mot militären ogillades. Beträffande allmänna kausalitetsförutsättningar konstaterade Høyesterett: ”De tradisjonelle sentrale vilkår for erstatningsplikt, årsakssammenheng og påregnelighet, må utvilsomt anses fyldestgjort i det foreliggende tilfelle. [...] Tvilen i saken knytter seg til kravet om en viss nærhet i årsakssammenheng, uavhengig av den konkrete påregnelighet.”

Eftersom kärandeintresset ingått i en så vid krets av möjliga skadedrabbade konstaterades att det närhetskriterium som använts i 1955 års kabelfall (se avsnitt 2.2.1) inte var tillämpligt. Frågan avgjordes genom en samlad riskbedömning där svarandeparten ansågs stå inför ett till sitt slag obegränsat och ruinerande skadeståndsansvar. Med slutlig hänvisning till att käranden genom tämligen enkla skydds- och försäkringsåtgärder kunnat neutralisera risken mot sin störningskänsliga verksamhet bedömdes skadan inte vara ersättningsgill.⁷⁸

Fallet visar att kravet för påräknelighet skärpts för ifrågavarande situation och separerats från den förutsägbarhetsgrad som utgör normal adekvansgrund. Det rör sig om ett tilläggs-kriterium vars generella innebörd

---

⁷⁶ Karlgren s. 225. Jfr. SvJT 1969 s. 335.

⁷⁷ NJA 1972 s. 598. De två skiljaktiga ledamöterna bedömde adekvansen som bristande och ansåg ersättningsplikt på den grunden utesluten (s. 711). Jfr. JustR Persson i NJA 1988 s. 62 (s. 71); Hellner (2006) s. 360.

⁷⁸ NRt 1973 s. 1268. Att svarandens flygverksamhet stod under strikt ansvar ansågs inte påverka bedömningen.

hittills inte preciserats närmare i praxis. Peczenik har för liknande fall beskrivit detta som att rättstillämpningen vid hard cases, ex. masskadesituationer, tillämpar en dubbel adekvansprövning. Utöver orsakssambandet mellan vållande och skada prövas i dessa fall även den skadelidande intressekretsens närhet till skadeförloppet och dess risker.⁷⁹ Det kan förefalla diskutabelt att diffusera påräknelighetsbegreppet genom att utsträcka dess omfattning till rena riskområdesavvägningar. Adekvanskriteriernas oklara omfång och anpassningsförmåga torde dock inte sällan göra dem till universalverktyg för ansvarssituationer där komplicerade saksakal måste beaktas. Inom nyare rättsvetenskap har framhållits att tredjemansproblematiken i mindre grad styrs av kausalitetsfaktorer än hänsyn till individuell riskfördelning och effektiv processhantering.⁸⁰

Sammanfattningsvis kan sägas: Fastän adekvanskravet på ett konsekvent vis utesluter åtskilliga tredjemansskador från ansvar motiverar det inte en principiell ansvarsgräns just på den grunden att följdförlusterna träffar någon annan än den skadade egendomens ägare. Flymanøver-domen visar oss att frågan om effektiv riskplacering vid skadeförlopp av detta slag är lika tillämpliga för saksakador som ekonomiska följdförluster. Att då uppdelat skadeståndsmöjligheten utifrån vem som är egendomsägare respektive skadelidande tredje part synes sakna rationell grund.

3.2.2 Culpakriterier

En av grundförutsättningarna för det ersättningsansvar som avhandlats ovan är att graden av oaktsamhet vid vållandet varit så stark att vårdslöshet i juridisk mening föreligger, den s.k. culparegeln.⁸¹ Olikt den objektiva bedömningen av orsakssambandet så beaktas här utifrån olika oaktsamhetskriterier de individuella faktorer vilka omgivit skadevållarens delaktighet i framkallandet av skaderisken.⁸² Beskrivningen av culpabedömningen självt faller utom syftet med uppsatsen. Däremot kan frågan ställas om kriterierna för culpa i sig själva motiverar tredjemansregeln. En sådan ordning förefaller mindre rimlig. Andersson pekar på att de faktorer som styr culpafrågan anknyter till vedertagna handlingsnormer och inte realiserade skadeföljder. När skadevållarens vårdslöshet redan omfattar risken för den inledande saksakadan kan inte handlandet gärna anses mindre klandervärdt i förhållande till vissa följdsakador enbart för att dessa drabbat andra parter än egendomsägaren.⁸³

---

⁷⁹ Peczenik s. 262.

⁸⁰ Andersson (1993) s. 107, 208; Örsi s. 256; Bussani s. 206.

⁸¹ SkL 2 kap. 1 §.

⁸² Andersson (1993) s. 268ff.

⁸³ Andersson (1993) s. 128, 268, 279; (1997) s. 68ff. Jfr. JT 1993/94 s. 733.

3.3 Intresseteorier

3.3.1 Normskyddsläran

Den inom tysk rätt utvecklade normskyddsläran beskrevs redan under skadeståndslagens tillkomst som en utöver adekvansläran användbar metod för ansvarsbegränsning. Enligt Ulf Nordenson, metodens främste förespråkare både som rättschef och senare justitieråd, utgör normskyddsläran ett vidare avvägningsled efter att kausalitet och subjektiva vållandefaktorer värderats. Dess innebörd är att skadeståndsansvar endast uppstår när det skadade intresset skyddas av de normer vars överträdande utgör del av ansvarsgrunderna.⁸⁴

Oberoende av allmänna skadeståndssyften antas nämligen vissa ansvarsgrundande regler ha en mer specifik funktion. Dessa normer strävar efter att skydda särskilda intressen mot särskilda slags risker. Det kan således sägas att även om det skadedrabbade intresset i sig är att anse som skyddsvärt så är det inte skyddat mot alla skadevällande handlingar. Lagmotiven ger exempel på detta. Om upphovsrätten till ett litterärt verk kränks genom otillåten kopiering kan inte en bokhandlare yrka ersättning för eventuellt inkomstbortfall med stöd av denna norm. Regelns immaterialrättsliga skyddsändamål omfattar endast upphovsrättsinnehavarens intresse.⁸⁵ Omvänt gäller att även om en viss skadeföljd efter en culpös handling inte ersätts så innebär inte detta att handlingen upphör att vara ansvarsgrundande för andra skadeföljder.

Flertalet yttranden i lagförarbetena och senare av HD pekar på normskyddsläran som mest användbar vid behandlingen av rena förmögenhetsskador och ansvar vid myndighetsutövning. Sak- och framförallt personskador anses överlag skyddsvärda under de flesta omständigheter som grundar culpaansvar.⁸⁶ Inom den ringa praxis för sakskskaderelaterade tredjemansskador som återfinns i svensk rätt har normskyddsläran ännu inte tillämpats uttryckligt. Motiveringen till NJA 1959 s. 552 tyder dock enligt Hellner på ett närliggande tankesätt.⁸⁷

Följande exempel ur amerikansk rättspraxis visar tydligare hur ett normsyfte invägs vid bedömning av tredjemansersättning. I fallet *Schneider National, Inc. v. State of New York* [1988] led ett åkeri intäktsförluster efter att en bristfällig motorvägsbro raserat och blockerat företagets transportväg. Delstaten New York ägde och ansvarade för bronns säkerhet. Åkeriets skadeståndskrav för driftavbrottet mot delstaten avslogs i Court of Claims. Domstolen hänvisade främst till att delstatens omsorgsplikt för bron utgick från en trafiksäkerhetsnorm för person- och sakskskador och inte avsåg att skydda trafikanternas ekonomiska intressen.

---

⁸⁴ Prop. 1972:5 s. 159, 512 f; NJA 1976 s. 458 (s. 466ff). Jfr. SOU 1995:33 s. 383ff.

⁸⁵ Prop. 1972:5 s. 160; Hellner (2006) s. 86ff. Lärans tillämplighet fordrar dock inte att sådan norm är lagstadgad.

⁸⁶ Prop. 2000/01:68 s. 34; NJA 1991 s. 138. Jfr. Bengtsson (1990) s. 132.

⁸⁷ Hellner (2006) s. 210ff. Fallet behandlas nedan under avsnitt 3.12.3.

3.3.2 Skyddsändamålsläran

I en uppmärksam avhandling från 1993 utvecklar Håkan Andersson sin syn på skadeståndsansvarets struktur genom en egen s.k. skyddsändamålslära. Författaren vill analysera gränserna för skadeståndsansvar genom att synliggöra ansvarsreglernas bakomliggande värderingar i avsevärt vidare mening än normskyddsläran. Likt Nordensson tidigare kritiserar Andersson hur adekvanslärans vaghet tillåtit dölja underliggande rättspolitiska motiv vid utstakandet av ansvarsgränserna.⁸⁸ Där normskyddsteorin begränsar sig till att fastställa referensvärdet bakom en enskilt överträd handlingsnorm utsträcks emellertid Anderssons perspektiv till att omfatta samtliga inverkan referenser för det sammanhang inom vilket skadeståndsfrågan uppstår.⁸⁹ För att hantera denna materiella mångfald görs en omfattande kategorisering av olika värdekriterier. Inledningsvis särskiljs två motstående perspektiv: skadevållarens och den skadelidandes. Granskningen av just skadelidandes riskposition är central för läran och skiljer den åtminstone i form från traditionell adekvans- och normskyddsteori. Bedömningen på skadevållarsidan beaktar dels syftet bakom den ansvarsgrundande normen. Exempelvis fastställs om skyddet avser speciella persongrupper eller skadetyper. Dels uppmärksammas faktorer hänförliga till riskens förverkligande, ex. den utpekade handlingens dominans eller underordnade roll gentemot andra mellankommande faromoment. Särskilt granskas skadevållarens påverkan av det faroläge som förverkligat skadan och huruvida detta överskridit toleranströskeln för den aktuella skadetypens skyddsändamål. Andersson betonar: ”Man kan inte uttala något om en handlings relation till ett senare förlopp utan att ta ställning till den relevanta faropotentialen innan förloppet”.⁹⁰

Inom skadelidandeperspektivet beaktas individuellt om skaderisken är rättsligt skyddad eller utgör en s.k. egenrisk hos den skadelidande. Här återfinns den riskfördelningstanke som enligt Andersson färgar hela skadeståndsrätten. Istället för stanna vid adekvanslärans logiska orsaksanalys eftersöker hans lära ett normativt ”inre samband” mellan handling och skadeföljd. Vid denna undersökning jämförs förlustens karaktäristika med sådana förhållanden som utmärker relevanta och utslagsgivande riskegenskaper på vardera parts sida. De skäl som talar för att skadan fallit inom eget riskområde kan bero på subjektiva faktorer, bl.a. vid medvetet risktagande och medvållande. Till de objektiva egenriskerna å andra sidan räknas främst extraordinär skadekänslighet.⁹¹ Regeln att skadevållaren ansvarar för sitt offer ”sådan

---

⁸⁸ Andersson (1993) s. 19, 359ff; (1997) s. 76 ff. Förf. går dock väsentligt längre än Nordensson då han med sin egen metod som alternativ efterlyser ett fullständigt övergivande av adekvansläran inom svensk rätt.

⁸⁹ Andersson (1993) s. 19, 163, 250, 305ff, 360f, 452f.

⁹⁰ Andersson (1993) s. 352ff, 347, 407, 446ff (cit. s 467).

⁹¹ Andersson (1993) s. 342, 442ff, 472ff; (1997) s. 75f. Hit räknas även underlåtenheten att i rimlig mån begränsa uppkomna skadeverkningar. Faktorn utesluter inte skadevållaransvar a priori men talar till den skadelidandes nackdel.

han finner honom" omfattar ju sedan länge personskadorna. Att en skadelidande förmått utnyttja sin egendom särskilt lukrativt bör enligt vedertagna synsätt inte heller minska skadeståndsansvaret.⁹² Andersson ser dock här större möjlighet att beakta s.k. dolda egenrisker eftersom det sociala skyddsvärdet vid typiska saksador kan anses svagare.⁹³ Detta gäller i ännu högre grad andra parter ekonomiska intresse i den skadelidandes egendom, dvs. tredjemansfallen. Anderssons analys av tredjemanssituationerna utgår huvudsakligen från relationen mellan de skadelidande parterna, typiskt sett ägaren och nyttjaren.

Med sina flerskiktade perspektiv ger Anderssons lära inte några färdiga lösningsformler för ansvarsbedömningen. Författaren själv kallar den ett arbetsprogram. Den avser att uppmärksamma och konkretisera de frågeställningar som hänför sig till syftet snarare än funktionen hos olika rättsideologiska argument.⁹⁴ Ifråga om tredjemanssättning menar Andersson att en utveckling av skadeståndsansvaret enligt särskilda typsituationer skulle främja en mer ändamålsenlig riskspridning inom skadeståndsrätten.⁹⁵

Han tillägnade ämnet en separat monografi 1997, *Trepartsrelationer i skadeståndsrätten*, varifrån valda inslag återkommer.

3.4 Skadeståndets syften

Om behovet bakom tredjemansregeln inte kan härledas till ansvarsgrunderna faller det måhända nära att vända blicken mot skadeståndets tänkta syften. I följande avsnitt belyses tredjemansproblematiken under en förenklad översikt för några av de grundläggande funktioner som skadeståndsinstrumentet anses tjäna.

3.4.1 Prevention

En av de funktioner som tillskrivs skadeståndet är dess preventiva verkan. Det är då främst föreställningen om s.k. ekonomisk prevention som avses. Härmed förstås möjligheten att genom placering av skadekostnaden hos en förbestämd part förmå denne att verka för skadans undvikande så länge ett givet skadeståndsansvar är dyrare än bördan att förebygga förlusten.⁹⁶ Sannolikt äger denna preventionsform större betydelse för sak- och förmögenhetsskador än personskador. I de senare fallen påverkas skadevållandet troligen i högre grad av sociala och moraliska normer. Flera författare har dock kritiserat den ekonomiska preventionsideologin för att den överdriver skadeståndets förmåga att minska inträffandet av

---

⁹² Hellner (2006) s. 209. Inom common law talas om en sk. *eggshell skull principle* (Markesinis s. 197).

⁹³ Andersson (1997) s. 75ff. Jfr. avsnitt 3.8 om rättstridighet.

⁹⁴ Andersson (1993) s. 195 not 731, 210ff.

⁹⁵ Andersson (1993) s. 522ff, 550, 574ff.

⁹⁶ Prop. 1972:5 s. 81, 97; TfR 1998 s. 370.

ansvarsgrundande skadehandlingar. Ett uppmärksammat problem är hur man skall isolera olika skadepåverkande faktorer, ex. vid omedvetet riskbeteende. Till preventionslärans generella svagheter hör även de begränsade möjligheter som finns för att kunna avgöra vilken övervältring som sker och således vem som bär de slutliga ansvarskostnaderna.⁹⁷ Trots dessa förhållanden antas här efter med stöd ur både svenska och internationella källor att ekonomisk prevention spelar en inte obetydlig roll vid skadeståndsrättsliga bedömningar.⁹⁸

Frågan är vilken betydelse tredjemansregeln har för skadeståndets preventiva effekt. Andersson betonar i detta sammanhang att en huvudpunkt vid prövning av skyddsbehov för tredjemansintresset rör graden av intresseidentifikation med den skadade egendomen, ex. vad angår dispositionsrätt. Om relationerna på skadelidandesidan är sådana att den typiska följdförlusten till en sakskada helt träffar tredje man istället för ägaren kan huvudregelns tillämpning närmast ses som en ansvarslettning. Detta gäller ex. när tredje man i egenskap av hyrestagare nyttjar egendom på ett sätt som utåt påminner om förfogandet hos en ägare. Andersson talar i dessa fall om överflyttade förluster. Synsättet återfinns även inom common law. Termen motsvaras då av transferred loss.⁹⁹

Beträffande skadornas storleksrelation så kan enligt Andersson preventiva hänsyn tala både för och emot ersättning. När förlusten hos tredje man är väsentligt större än sakskadan uppstår ett proportionsöverskott bortom det första ledet på skadelidandesidan. Detta torde ofta nog vara fallet vid ex. kabelskador där kostnaden för att återställa en skadad ledning kan te sig obetydlig i relation till de kumulerade stilleståndskostnaderna.¹⁰⁰ I dessa fall finns risken att preventionsgraden blir ineffektivt låg i relation till de totala skadekostnaderna om inte tredjemansförlusten helt eller delvis inräknas i skadeståndet. Omvänt vore antagligt att när det primära skadeansvaret redan är betydande så avtar snabbt den preventiva nyttan av ytterligare ansvar för tredjemansskadan.¹⁰¹

I situationer där den totala tredjemansförlusten omfattar ett stort antal parter med höga kumulerade skadekostnader förefaller det sannolikt att preventionsgraden når sin effektiva gräns redan innan ansvaret utsträckts till att omfatta alla drabbade. Efter denna punkt kan en skadevållare inte längre optimera sina försiktighetsåtgärder. Därmed bortfaller preventionseffekten. Under dessa omständigheter blir ansvarsplaceringen endast en distributionskanal för riskkostnader. Det kan i många fall antas att denna riskspridning och dess reparativa verkan bäst tillgodoses inom ramen för traditionella försäkringar, ex stilleståndsförsäkring, där transaktionskostnaderna är väsentligt lägre än motsvarande riskallokering genom domstol.

---

⁹⁷ Hellner (2006) s. 42ff; (1972) s. 333 not 89.

⁹⁸ TFR 1998 s. 376; Markesinis s. 23 ff; Schwartz s. 130.

⁹⁹ Andersson (1997) s. 70; LQR 1991 s. 249.

¹⁰⁰ Jfr. NJA 1988 s. 62 under avsnitt 4.2.1.3.

¹⁰¹ Andersson (1997) s. 73, 170; Harris s. 51ff.

För att bedöma i vilken grad preventionsfakta talar för eller emot tredjemansersättning måste ovannämnda förhållanden vägas mot typen av egendomsskada och i vilken utsträckning ett tredjemansintresse kan sägas representera egendomens funktionella värde. Samtidigt ställs domstolarna inför frågan hur ett sådant tredjemansintresse kan kvalificeras för att systematiskt skilja det från andra tredje män. Ansvarsplaceringen måste kontinuerligt avvägas mot risken för överprevention, dvs. att berörda ansvarssubjekt drivs till oönskat hög försiktighet. Av uppenbara skäl är det likaledes olämpligt att främja ersättningar som minskar ett effektivt självriskbeteende hos skadelidande tredje män.

3.4.2 Reparation

I det allmänna rättsmedvetandet symboliserar skadeståndsrätten inte sällan ett yttersta skydd mot skadeverkningar. Man talar då om normernas reparativa funktion. Föreställningen om ett sådant skydd, oavsett hur realistisk, påverkar sannolikt en viss del av vårt dagliga beteende och även benägenheten att ingå olika investeringar.¹⁰² Det är emellertid svårt att avgöra hur stor denna effekt är och vilken samhällsnytta den uppfyller. Samtidigt är reparationstankens värde vid analysen av specifika skadeståndsnormer, ex. tredjemansregeln, begränsad. Det reparativa skyddets omfång avvägs ständigt mot andra rättspolitiska syften. Inte minst möjligheten till effektiv spridning av skaderiskernas kostnader. Oavsett skadekänslighet eller behov begränsas individens totala skydd ytterligare av att många skador, ex. vid olyckshändelser, faller utanför skadeståndsrätten.

I detta avseende antar Hellner att försäkringssystemet på ett mer vidsträckt plan förmår att skydda samhällskollektivet mot olika skaderisker och följaktligen bör tillmätas större vikt än skadeståndet.¹⁰³

Föreställningen och vetskapen om skadeståndsrättens skydd bidrar troligen till en viss känsla av allmän säkerhet och möjligen därigenom ett mer neutralt riskbeteende. För vissa känsliga ekonomiska intressen kan även tillgången till effektivt försäkringsskydd vara så begränsad att skadeståndet är en av de få möjligheter som finns för att skydda investeringar och främja ett önskvärt risktagande.

3.4.3 Risker och riskspridning

Ett annat av skadeståndsrättens syften anses vara att sprida risker och pulvrисera skadekostnader enligt de stora talens principer. I motiven till skadeståndslagen uttalade departementschefen att "[...] tillgängliga ekonomiska resurser utnyttjas bäst om skaderiskerna i samhället slås ut på

---

¹⁰² Prop. 1972:5 s. 83.

¹⁰³ Hellner (2006) s. 39ff. Jfr. Dufwa (1993) s. 1683; Shavell s. 2.

så många händer som möjligt".¹⁰⁴

Synsättet finns inom flertalet moderna rättskulturer. Vissa amerikanska författare hävdar till och med att riskspridningen genom tort law förmår att kompensera olika brister i socialförsäkringen och därmed verkar välfärdsutjämnande.¹⁰⁵

Beträffande tredjemansskador råder en tämligen bred uppfattning som gör gällande att dessa förluster typiskt sett uppträder som små risker hos enskilda parter inom en stor grupp potentiella skadelidande. Att under sådana omständigheter låta förlusterna ligga där de faller vore då att anse som en acceptabel spridning av farans kostnader.¹⁰⁶ Under antagna villkor möter resonemanget knappast motstånd. Åtskilliga fall ur både svensk och utländsk praxis visar dock situationer där risken för skada uteslutande åvilat en specifik tredje man och sedan förverkligats som en ansevärd skadekostnad (jfr. avsnitt 4.2). Den omständigheten att vissa av skadorna systematiskt orsakas av storskaliga verksamheter, ex. rederier och markentreprenörer, som effektivt kan kalkylera och övervältra skadekostnaden på en betalande marknad eller eljest försäkra sig är en annan faktor som motsäger tredjemansregelns fördel som riskspridningsmetod.

3.4.3.1 Normalrisker

Individer och företag utsätter sig dagligen för en mängd olika risker inom ramen för sina rutiner och verksamheter. Vissa av dem är praktiskt taget oundvikliga. Ofta är vi åtminstone vagt medvetna om dem och hur de skulle kunna realisera en skada. De flesta accepterar att man inte kan kompensera alla sådana förluster genom skadestånd. Vid behandlingen av tredjemansskador återkommer ståndpunkten att dessa förluster generellt bör räknas till området för normalrisker. En normalrisk kännetecknas av att dess frånvaro inte i nämnvärd omfattning minskar den potentiella faran för att samma slags skada eller olägenhet ändå skulle kunna uppkomma.¹⁰⁷ Den kände Lord Denning yttrade i domen *Spartan Steel* (se avsnitt 2.3.2.1) att driftsförluster genom strömavbrott normalt sett motsvarar "[...] a hazard which we all run" och påpekade att liknande risker ex. kunde följa vid blixtnedslag och kullblåsta träd. För sådan slags fara gäller enligt Denning att "[...] it affects a multitude of persons: not as a rule by way of physical damage to them or their property, but by putting them to inconvenience, and sometimes to economic loss". Domaren antog att dessa riskers storlek och följder för de flesta individer framstod som acceptabla livsvillkor. Eftersom avbrutna ledningsförbindelser normalt återställs inom korta tidsperioder torde enligt Denning den olägenhet som drabbar avnämarna oftast vara av sådant slag att dess kostnader skäligen lades hos dem. Tillämpningen av

---

¹⁰⁴ Prop. 1972:5 s. 131; SOU 1950:16 s. 65ff.

¹⁰⁵ Cane (1986) s. 228; Hitchen s. 192f.

¹⁰⁶ Rabin s. 29; Hitchen s. 197.

¹⁰⁷ Eörsi s. 261ff. Jfr. Andersson (1993) s. 463ff, Kleinman s. 16f, 189ff, Rabin s. 36. Risken framgår ur förhållandet mellan inträffandesannolikheten för skada och skadans förväntade omfattning. Begreppet kan härledas till latinets *riscare*; att våga.

huvudregeln vore också att se som ett effektivt incitament för att vidta egna skyddsåtgärder, ex. genom användning av reservaggregat eller tecknande av avbrottsförsäkring.¹⁰⁸

Huruvida skadesituationen i fallet Spartan kan betraktas som en normalrisk förefaller diskutabelt. En fabriksverksamhet belägen alldeles intill skadehändelsen som ensamt nyttjat den skadade elkabelns ström och lidit ett totalt stillestånd under fjorton timmar kan svårligen jämföras med riskobjekt i största allmänhet. Skadan orsakades genom oaktsamhet hos en markentreprenör, en part som typiskt sett besitter avsevärda kunskaper kring sina verksamhetsrisker. Möjligheterna för markentreprenören att kalkylera för skadekostnaderna och försäkra sig mot dem eller sprida dem inom sin verksamhet kan således framhållas som en väsentlig ansvarsfaktor. Argumentet om normalrisker torde däremot vinna starkare stöd åt tredjemansregeln i den mångfald situationer där skaderisken åvilar en stor krets individer och vars följder är svåra att skilja från andra vardagliga olägenheter och kostnader inom samhällslivet. Typiska exempel på detta är förseningar i samband med trafikolyckor på allmänna vägar. Avbrott på offentliga kommunikationsleder, ex. broar, torde visserligen alltid medföra höga kostnader för samhället eftersom nyttovärdet är stort och den skadade funktionen sällan är substituerbar. Samtidigt är nyttjandekostnaden för en enskild part kraftigt subventionerad eftersom han inte betalar marknadspris för tjänsten. Ur synpunkt för riskspridning kan det här förefalla riktigt att trafikanten som deltagare i ett solidariskt skatte- eller avgiftskollektiv får bära kostnaden själv. Andersson har i sammanhanget framhållit vikten av att särskilja de fall där tredje man står i en särskild beroenderelation till skadad egendom eller eljest exklusivt styr och påverkas av dess ekonomiska funktion.¹⁰⁹

3.4.3.2 Obehörig vinst eller slumpmässigt skydd ?

Uppfattningen om tredjemansskador som normalrisker leder ibland till liknelser där möjligheten till tredjemansersättning kritiseras som en förmån av lotterikaraktär vilken saknar skyddsbehov. Samma skadekostnad sägs typiskt sett kunna uppstå i andra situationer där den inte heller berättigar till skadestånd. Hellner har exemplifierat detta genom uppdragsavtalet. Om uppdragstagarens arbetskostnader ökar därför att uppdragsgivarens egendom skadas vid olyckshändelse så saknar den förstnämnde möjlighet till ersättning om han inte i förväg försäkrat sig mot kostnaden, ex genom uppdragsavtalet. Skulle uppdragstagaren medges skadestånd när förlusten uppstår genom en utomståendes vållande så vore compensationen enligt Hellner att likna vid en slumpmässig förmån.¹¹⁰

Argumentet är relevant för ett flertal skadesituationer där skadevållandets frånvaro inte eller endast obetydligt minskar risken för att tredjemansförlust på motsvarande vis ändå skulle uppstå och till sin natur vore svår att skilja

¹⁰⁸ Spartan Steel v. Martin and Co. [1973] s. 38ff. Se äv. Benson s. 449; SvJT 1969 s. 365.

¹⁰⁹ Andersson (1993) s. 566; Jfr Bishop s. 82.

¹¹⁰ SvJT 1969 s. 335ff. Jfr. Vinding Kruse (1989) s. 798; Harris s. 66.

från skadehandlingens verkningar. För dessa fall talar starka försäkringsfaktorer för att placera risken hos tredje man själv. Den praktiska tillämpningen av detta synsätt kan dock generera obilliga resultat för andra tredjemanssituationer där skillnaderna mellan rena olycksrisker och skadevållandets risker varit betydande. Storleken på den av skadevållaren framkallade faran har en direkt koppling till frekvensen och formen för de aktiviteter som skapat risken, ex. vid grävningsarbeten. I vissa fall kan skaderisken för tredje man vara hundrafalt högre just på grund av skadevållarens verksamhet. Det förefaller då oriktigt att skadevållaren a priori befrias från ansvar med motiveringen att förlusten teoretiskt sett kunnat uppstå genom ex. olyckshändelser. Vi inser dessutom snabbt att samma resonemang mycket väl kan återopas för att utesluta många person- och sakskador från ersättning, vilket ju mer sällan förekommer. Detta talar givetvis inte för helt avskaffa tredjemansregeln utan snarare för att särskilja tredjemansskador vilka uppstått genom en av skadevållaren väsentligt förhöjd riskexponering för tredje man.

Andersson motsätter sig Hellners uppfattning och menar att tredjemansregeln kan liknas vid en obehörig vinst för skadevållaren. Det kan, menar Andersson, ifrågasättas varför skadevållaren skall tjäna på att förlusten genom ett internt avtal på skadelidandesidan lyfts från en part till en annan.¹¹¹ Följande exempel belyser Anderssons resonemang: Om någon genom skada gör X:s lastbil obrukbar så medför detta normalt ersättningsansvar för eventuellt bortfallna intäkter. Om däremot Y äger bilen och X hyr den för arbetsinsatser så hindrar tredjemansregeln X från att återkräva motsvarande stilleståndsförlust, egendomens nyttjandevärde, från skadevållaren. Risken för följdskadan är identisk och regelns främste vinnare tycks vara skadevållaren. Det skall märkas att så länge ett nyttjandeintresse övertas exklusivt av tredje man så utsträcks inte skadevållarens ansvarsbörda från vad som hade gällt vid en normal ersättningsgill följdskada hos egendomsägaren.

3.4.3.3 Riskgemenskap

I vissa skadesituationer utsätts tredje man och den direkt skadelidande gemensamt för särskilda risker beroende på att deras intressen är samordnade. Under sådana förhållanden har man inom common law gjort liknelser till den sjörättsliga principen om general average contribution för att styrka rätten till tredjemansersättning. Principen följer ur en branschpraxis där kostnaden för godsskador under sjöfrakt delas mellan lastägarna eftersom förlusten faller slumpmässigt bland parterna.

Rättsfallet Greystoke Castle utgör ett exempel. Två fartyg kolliderade och delar av lasten på det ena skadades. House of Lords gav de lastägare som bidragit vid kostnadstäckningen av förlusten rätt att återkräva sina utgifter från det skadevållande rederiet, oberoende av att parterna inte själva lidit sakskada.¹¹² Metoden vore enligt författaren Feldthusen användbar när

¹¹¹ Andersson s. 139 not 491. Jfr. LQR 1986 s. 17; Rabin s. 31.

¹¹² Morrison SS Co Ltd v. Greystoke Castle [1947] A.C 265.

samhörigheten mellan egendomsägare och tredje man liknar ett joint venture. Eftersom skadeansvaret begränsas till verksamheten inom en förbestämd och avgränsad riskpool bortfaller riskerna för en gränslös ansvarsbörda och därigenom den s.k. flodvågsfaran.¹¹³ Förekomsten av reell och jämbördig riskgemenskap mellan egendomsägare och tredje man torde dock begränsa sig till säregna situationer från vilka riktlinjer svårligen kan utmönstras. Bland de kända internationella rättsfallen återfinns endast ett där argumentet om riskgemenskap lagts till grund för ansvarsbedömningen (se Norsk-fallet under avsnitt 4.2.2.1).

3.5 Rättsekonomiska perspektiv

3.5.1 Inledning

Rättsekonomi beskriver enkelt sagt hur juridiska normer och sanktioner påverkar våra beslut och handlingar. Teoribildningen utgår från ett flertal starkt reduktionistiska hypoteser. En överordnad sådan är att alla människor, företag och institutioner rationellt strävar efter att till lägst kostnad maximera sin nytta ur tillgängliga resurser. Oavsett form förutsätts nyttan mätbar i pengar. Med denna utgångspunkt har man inom positivistisk rättsekonomi försökt fastställa i vilken mån rättsnormerna och deras tillämpning främjar eller begränsar en optimal utvinning av samhällsresurserna. Skadeståndsreglerna antas syfta till att motverka ineffektiva skador och risker. Med ineffektiva avses sådana skaderisker vars inträffande är mer resurskrävande än kostnaderna för att undvika dem.¹¹⁴

Ställningstagandet huruvida och i vilken utsträckning nyttomaximerande mål skall prioriteras juridiskt hör den normativa rättsekonomi till. Sistnämnda område sysselsätter åtskilliga kritiker. Inte minst har avsaknaden av distributiv rättvisa ifrågasatts. Det bör även understrykas att antagandet om samhällsnyttans supremati träder i konflikt med åtskilliga föreställningar om skyddet för individuell integritet och handlingsfrihet. Många av oss torde ex. föredra att rättsreglerna ibland ger ett visst minimiskydd för individer med speciella skyddsbehov fastän samhällsekonomi totalt sett skulle gagnas av att utesluta skyddet. På ett mer grundläggande plan har olika författare ifrågasatt rättsekonomins grova förenklingar av de komplexa krafter och skiftande förutsättningar som påverkar vårt handlande. Man har hävdats att många av dessa hypoteser endast i begränsad mån kan vägleda juridiken.¹¹⁵ Empiriska studier torde säkerligen också visa att genomsnittsmänniskans förmåga till rationellt tänkande och handlande varierar kraftigt och frekvent.

---

¹¹³ Feldthusen s. 146. Markesinis (s. 111) har dock ifrågasatt principens värde utanför sjörettens område.

¹¹⁴ Posner (1995) s. 101ff; Dahlman s. 13ff; Cooter s. 2ff, 43.

¹¹⁵ Cane (1986) s. 224ff; Dufwa (1993) s. 1725. Jfr. Andersson (1997) s. 328, not 78.

Hellner pekar kritiskt på hur vissa rättsekonomiska slutsatser om gällande rätt grundats på snävt vald praxis där domsluten tolkats isolerade från sina motiveringar i syfte att påvisa ekonomiskt ledande samband.¹¹⁶ Trots kritiken torde få bestrida att rättsekonomiska metoder och värdegrunder har ett märkbart inflytande vid utstakandet av skadeståndsansvarets gränser.¹¹⁷

3.5.2 Privata och sociala kostnader

En individs handlingar kan uppenbart medföra både kostnader och vinster för andra än honom själv. Om inte dessa effekter återförs till den som kontrollerar dem så uppstår en divergens mellan privata respektive sociala kostnader och vinster. Inom rättsekonomi beskrivs de sistnämnda effekterna som negativa och positiva externaliteter. I en värld helt utan s.k. transaktionskostnader skulle de flesta externaliteter underordnas frivilliga avtal. Berörda parter förhandlar då om rätten att vålla och skyddas från skada samt avsättningen för eventuella nyttoeffekter. Regleringen av äganderätt och skadeståndsansvar vore under dessa villkor överflödigt eftersom samhällsresurserna skulle tillvaratas och skyddas av den som kunde utvinna störst nytta ur dem. Detta är essensen i ett berömt teorem som tillskrivits ekonomen och nobelpristagaren Ronald Coase.

Emellertid rymmer verkligheten ofta betydande transaktionskostnader och avtalshinder uppstår således. För att motivera en skadevållare att förebygga kostsamma skador krävs alltså ett styrmedel. Skadeståndsrätten beskrivs här av Coase som second best-lösning, en surrogatmarknad för negativa externaliteter. Effektiviteten hos ansvarsreglerna avhänger på hur väl de motsvarar utfallet av ett hypotetiskt partsavtal utan transaktionskostnader.¹¹⁸ Annorlunda uttryckt utgör skadeståndsrätten en prissättningsmekanism som visar skadevållandets reella sociala kostnader. Rättsekonomen Calabresi beskriver ansvarsreglerna som ekonomiskt effektiva om de internaliserar negativa externaliteter till den part som billigast kontrollerar dem. Där sådan allokering inte är möjlig skall ansvaret läggas hos den part som billigast kan sprida skadekostnaden.¹¹⁹

3.5.3 Jämviktsargumentet

Författaren Bishop har i en känd artikel från 1982 hävdad att tillämpningen av tredjemansregeln typiskt sett rimmar med ekonomisk rationalitet oavsett om domstolarna åsyftat det eller inte. Grunden för detta påstående byggs genom distinktionen mellan privata och sociala kostnader. Den enskilda skadan hos tredje man vid ex. ett driftsstillestånd utgör enligt Bishop inte

---

¹¹⁶ TfR 1998 s. 361.

¹¹⁷ Andersson (1993) s. 339; Dufwa (1993) s. 1694. Jfr. Markesinis s. 23 ff; Schwartz s. 130

¹¹⁸ JLE s. 120ff (Coase). Se äv. Cooter s. 42f; Dahlman s. 126ff. Transaktionskostnaderna motsvarar de resurser som krävs för kontakt mellan parterna samt ingående och kontroll av frivilliga avtal.

¹¹⁹ Calabresi s. 28.

någon typisk samhällskostnad utan endast en överföring av förväntad vinst från en mottagare till en annan. Förklaringen ligger i en föreställd excesskapacitet för tjänster och varor på marknaden.¹²⁰

I ett autentiskt exempel orsakar tågtrafiken mellan två jämnstora städer en olycka med läckage av giftiga ämnen som följd. Invånarna från den närmast drabbade orten evakueras temporärt till grannstaden. Förekommande intäktsbortfall hos företagen på evakueringsorten antas i detta läge skapa möjlighet till motsvarande mervinst för de närbelägna konkurrenter med produktiv överkapacitet som kan täcka efterfrågan. Att under dessa villkor medge skadeståndsansvar skulle likt en subvention överkompensera marknaden och leda till ineffektivt hög försiktighet hos ansvarssubjekten. Bishop medger att exemplet förutom tillgänglig excesskapacitet bl.a. förutsätter neutrala konsumtionspreferenser och försumbara marginalkostnader för produktionsökningen hos de aktuella konkurrenterna. Sannolikheten för att väsentliga kostnader kan uppstå hos riskaversiva tredje män i form av olika försäkringsåtgärder förbigås nästan i Bishops ursprungliga artikel. I senare kommentarer har författaren försvarat tredjemansersättning för fall där den skyddar riskkostnader för särskilt utsatta och svårörsäkrade nyttjanderesurser.¹²¹

Under antagandet att tredjemansförluster generellt inte utgör sociala kostnader och till sitt slag är svårutredda ser Bishop dock tredjemansregeln som ett försvarbart avgränsningsalternativ. Han medger samtidigt att regeln i praktiken inte bör vara undantagslös eftersom det förekommer tredjemanssituationer där den sociala kostnaden är avsevärd.¹²²

En av jämviktsargumentet tidigaste kritiker är författaren Rizzo. Denne hävdar att de flesta driftsförluster utgör resurskostnader eftersom produktions- och marknadsförhållandena omöjliga kan vara lika för två olika företag. Eftersom de flesta företag antas producera en optimal mängd varor och tjänster under kontinuitet bestrider Rizzo att en plötsligt överflyttad efterfrågan vid ett driftsavbrott kan omsättas effektivt av konkurrerande verksamheter.

Då de flesta produktionsvolymen enligt Rizzo är förbestämda kommer den efterfrågan som oförväntade skadehändelser utlöser alltid att medföra stigande marginalkostnader för att sälja eller producera varorna, dvs. reella samhällsförluster.¹²³

Onekligen reser Bishops exempel intressanta spörsmål för marknadskrafternas samspel och inverkan på ansvarsfrågan. Hans komplexa hypoteser och för sin teori immuniserande villkor begränsar dock slutsatsernas praktiska användbarhet. Från den smala skadekategori för vilken teorin äger relevans kan få generella riktlinjer uppställas för praktisk rättstillämpning. För att överhuvudtaget kunna avgöra styrkan hos

---

¹²⁰ OJLS 1982 s. 3ff. Rättsekonomi är enligt Bishop "common sense made systematic".

¹²¹ Bishop s. 80ff. Förf. använder bl.a. fallet Caltex (se avsnitt 4.2.2.2) som exempel på detta.

¹²² Supra not. 120 s. 17ff. Vidare kritik mot Bishop har framförts av Parisi (s. 92ff).

¹²³ OJLS 1982 s. 201ff. Se äv. Harris s. 49; Shavell s. 137.

marknadsmekanismerna för de berörda parterna måste även yttre påverkan beaktas, ex. monopolkrafter, skatter och praktiska handelshinder. Dessa faktorer kan endast svårligen och till hög kostnad utredas av domstolar ex post och vore i praktiken helt oförutsägbara för en skadevållare ex ante.¹²⁴

Trots dessa brister kan det vara av principiellt värde att granska grundargumentet. Även här förblir dock det juridiska förklaringsvärdet svagt. Oavsett om de av Bishop beskrivna jämviktseffekterna vid ex. driftsstillestånd antas riktiga så tycks deras relevans brista vid förklaringen av tredjemansregeln. Argumentationen är nämligen lika giltig för alla allmänna förmögenhetsskador, dvs. också sådana förluster som faktiskt ersätts när de uppstår till följd av egen fysisk skada. Det är ex. naturligt att merparten av de inköp som uteblir när ett varuhus brinner ned överflyttas till andra varuhus. För den skull ifrågasätts knappast varuhusägarens principiella rätt till kompensation för bortfallna intäkter från den som orsakat varuhusbranden. Skillnaden kan svårligen ur ett ekonomiskt perspektiv förklaras genom att anse nyttjandeintresset mer riskkänsligt i de fall det disponeras av den sakskadadrabbade egendomsägaren än i de fall där det tillvaratas av tredje man. Det handlar för att låna Anderssons tidigare formulering om två olika sätt att göra samma sak. Jämviktsargumentet kompliceras dock redan på ett tidigare stadium. Behovet av överkapacitet styrs av mängden olyckor och skador på marknaden. Ansvarsreglernas preventionsgrad riskerar därför att undergrävas om den som orsakar sådana störningar undgår ansvar därför att andra skadefaktorer, ex. olyckor eller force majeure, redan framtvingat behov av viss överkapacitet.

3.6 Proportionalitet

Ett återkommande skäl för tredjemansregeln har sagts vara faran för en kumulerad ansvarskostnad som inte står i rimlig proportion till skadevållandet. Det har bl.a. förutspåtts att ett skadeståndsansvar gentemot tredje part kommer att avskräcka från naturligt risktagande. Cane beskriver detta som "[...] too great a burden on enterprise".¹²⁵ Problemet är tämligen allmängiltigt för ansvarsavgränsning inom skadeståndsrätten. Jämförelsevis bör nämnas att liknande skäl tidigare anförts som kritik mot att utvidga ansvaret på områden för bl.a. produkt- och miljöskador, vilket ju ändå successivt har skett.¹²⁶ Proportionalitetsargumentets styrka i tredjemansdiskussionen avhänger till väsentlig del på huruvida rättstillämpningen förmår att gradera tredjemansintresset och därigenom resa kvalifikationskriterier som hindrar ett gränslöst ansvar. En annan för sammanhanget betydelsefull faktor är tillgängligheten för ansvarsförsäkringar på skadevållandesidan.

---

¹²⁴ Jfr. Dahlman s. 116; OJLS 1982 s. 199.

¹²⁵ Cane (1997) s. 153. Jfr. Rabin s. 38, Harris s. 53.

¹²⁶ Markesinis s. 89.

Omständigheten att proportionalitetshänsyn i väsentligt mindre mån diskuteras vid person- eller sakskador talar möjligen för att det i tredjemansfallen är skyddsbehovet på skadelidandesidan som ifrågasätts och inte ansvarskostnaden per se. Även ersättningsgilla följdförluster till egen sakskada kan uppgå till tämligen höga belopp, ex. om vitala delar i en produktionsprocess skadas.¹²⁷

För svenskt vidkommande måste påpekas att skadeståndslagens jämningsregler utgör ett fakultativt men viktigt balansinstrument för skadeståndsbördan. Ersättningsbeloppet kan enligt SkL 6 kap. 1-2 §§ som en sista utväg sättas ned om det skulle innebära en oskäligen belastning för ansvarssubjektet.¹²⁸ Villkoren för jämkning framgår i vissa situationer ur lagmotiven för ifrågavarande ansvarsregler. Till de mer allmänna faktorerna som kan inverka på bedömningen hör enligt SkL, förutom medvållande på skadelidandesidan, ansvarssubjektets ekonomiska förutsättningar och även den skadelidandes behov av ersättningen. Sistnämnda jämningsgrund torde i första hand aktualiseras för just förmögenhetsskador och mer sällan vid ex. personskada.¹²⁹ Beträffande sakskada stadgar SkL 3 kap. 6 § att parternas befintliga eller möjliga försäkringsskydd kan läggas till grund för att jämka skadeståndet. Hellner har beskrivit lagrummet som en möjlighet för domstolen att ytterst värna om prevention och riskallokering vid komplicerade ansvarsfrågor.¹³⁰

I en kritisk betraktelse över proportionalitetsargumentet gör Andersson en liknelse till konkursregler. Att betalningsanspråken överstiger solvensen motiverar snarare prioritering av kraven än ett fullständigt övergivande av betalningsskyldigheten.¹³¹

3.7 Known plaintiff- identifikationsfaktorn

Bör en skadevållares vetskap om vilka specifika subjekt han utsätter för fara föranleda en utvidgning av hans skadeståndsskyldighet gentemot dessa parter? Denna s.k. known plaintiff-faktor är välansvänd inom internationell skadeståndspraxis och särskilt vanlig vid bedömningen av indirekta förmögenhetsskador.¹³²

För svensk del och med avseende på tredjemansförluster ställer sig Andersson kritisk till metoden. Han anser att subjektiva egenskaper hos skadevållaren inte på ett rationellt sätt kan invägas ytterligare i ansvarsfrågan efter att de grundläggande villkoren för skadeståndsansvar uppfyllts. Tankegången beskrivs som en strikt teknisk konstruktion med

---

¹²⁷ Jfr. NJA 1988 s. 62.

¹²⁸ Jfr. prop. 1972:5 s. 176, 621. Jämningsmöjligheten bortfaller vid ansvarsförsäkring hos skadevållaren. Näringsidkare anses principiellt skyldiga att teckna sådan försäkring.

¹²⁹ Bengtsson (1982) s. 92ff. Jfr. NJA 1987 s. 376. Utrymmet för jämkning är allmänt sett mindre för kommersiella ansvarssubjekt.

¹³⁰ TFR 1998 s. 384.

¹³¹ Andersson (1993) s. 478ff; (1997) s. 40 not 110.

¹³² Andersson (1997) s. 72f; SvJT 1969 s. 343; OJLS 1985 s. 357f; LQR 1987 s. 381.

enda syfte att hindra ett gränslöst ersättningsansvar. Metoden delar samtidigt flodvågs- och proportionalitetsargumentens främsta svaghet. Ensamt implicerar identifikationskriteriet nämligen att ju mer skadeföljderna sprider sig desto svagare blir skälen att belasta vållaren med den ökande ansvarsbördan. Det föreligger således risk att undergräva principen om preventiv korrelation mellan skadevållande och ansvarskostnad.¹³³

Det förefaller inte möjligt att jämföra identifikationskriteriets relevans i tredjemansfallen vid den bedömningsmetod för professionellt rådgivaransvar som efter amerikansk förebild kallats end-and-aim-regeln. Vid sistnämnda fall av ren förmögenhetsskada prövas en informationslämnarens ansvar gentemot en yttre, icke-kontraktuell, intressekrets. En av flera ansvarsförutsättningar är att lämnaren av informationen kunnat förutse vilken typ av personer som med hänsyn till informationens natur haft välgrundade skäl att sätta lit till den och därmed vilka konkreta skaderisker som kunnat uppstå om uppgifterna varit felaktiga eller missvisande (se avsnitt 2.2.3). Detta krav på insikt är dock primärt knutet till den lämnade informationens värdefunktion och inte den skadelidandes identitet. Kriteriet har av Kleineman förklarats som ett incitament för en effektiv standard inom värderingsbranschen som motverkar behovet av dubbelvärderingar.

Vid typiska tredjemansförluster utgår emellertid skadevållarens initiala ansvar från en vårdslöst orsakad sakskada, ex. en påkörd bro. Det kan synas omotiverat att avgränsa ansvaret genom att åberopa identifikation av skadelidandeintresset från skadevållarens sida i ett senare skede efter att påräkneligheten för skadan redan prövats under ansvarsgrunderna för kausal adekvans.¹³⁴ Praktiskt sett präglas metoden av osäkerhet ifråga om identifikationsvillkoren, ex. vad beträffar antalet skadelidande eller storleken för deras skada. I de tre HD-avgöranden som behandlas nedan har identifikationskriteriet invägs i ansvarsbedömningen. Faktorn utgjorde emellertid en av flera bedömningsgrunder och dess specifika innehåll och betydelse för behandlingen av tredjemansskador måste inom svensk rätt anses som oklar.

3.7.1 Fallet People Express Airlines

Det amerikanska rättsfallet People Express Airlines utgör ett mindre vanligt exempel på hur tredjemansersättning utdömts uteslutande med stöd av known plaintiff-kriteriet. Svaranden i målet orsakade under tåggrangering gasbrand intill en av käranden ägd fastighet. På grund av ytterligare brandrisk beordrade lokala myndigheter tillfällig evakuering av området. Flygbolaget People Express Airlines framställde ersättningskrav för de stilleståndskostnader som uppstått då trafikverksamheten vid dess flygterminal avstannat under tolv timmar på grund av evakueringen.

¹³³ Andersson (1997) s. 73, 197, 343. Jfr. Markesinis s. 112.

¹³⁴ Kleineman s. 452ff.

Domstolen fann skadevållaren ersättningsskyldig. Som ansvarsgrundande faktorer anfördes att karendens flygbolag tillhört en *identifierbar* grupp tredje män vars storlek, sammansättning, ekonomiskt hotade intresse och närbelägenhet varit särskilt förutsägbara för skadevållaren.¹³⁵

Frågan kan ställas huruvida domen förändrats om flygterminalen rent fysiskt förblivit tillgänglig för karenden men dess verksamhet ändå inskränkts genom skadevållandet, ex. genom att strömförsörjningen brutits till anläggningen. Det kan med stöd ur svenska förhållanden möjligen hävdas att skyddsvärdet är starkare i det autentiska fallet eftersom evakueringen, om än temporärt, inskränkt fastighetsägarens fysiska besittningsrätt. Om så anses fallet skulle dessa situationer kunna kvalificeras för skadestånd genom en mer systematisk metod. Störningen mot fastighetsägarens fysiska dispositionsmöjlighet av sin egendom skulle då eventuellt kunnat jämföras med sakskada och således ersättas enligt de allmänna reglerna för skadeståndsansvar (jfr. NJA 1972 s. 598 under avsnitt 4.2.1.2 nedan).

3.8 Processekonomiska hänsyn

3.8.1 Enkelhet

Tredjemansregeln sägs ibland rättfärdigad genom sin hävd och enkelhet. Individer och framförallt företag kan planera sin verksamhet utifrån de förutsägbara konsekvenserna av dess tillämpning. Utformningen lämnar heller inte tvivel om vilka som faller utanför kretsen ersättningsberättigade.¹³⁶ Utöver syftet att främja rättssäkerheten har regelns enkelhet ansetts nödvändig för att hindra kostsamma rättsprocesser med stora antal ersättningskrav. Ekonomiskt sett är denna strävan högst relevant. Att reducera rättsliga administrationskostnader är säkerligen inte mindre viktigt än att motverka oönskade skadeståndskostnader. Båda bördor bärs ytterst av samhället och olika försäkringskollektiv genom skatter och premier. Skadeståndssystemet har emellertid väsentligt högre administrationskostnader än försäkringsbranschen eftersom den är utformad för individuell prövning av riskförhållanden och inte hanterar ”economies of scale”. Ansvarsgränsen mot tredje part kan därför ses som en kostnadseffektiv riktlinje för riskspridning som sekundärt bidrar till utformningen av standardiserade försäkringskydd.¹³⁷

Hellner påpekar att majoriteten av tredjemansskador av helt olika skäl inte bör ställas under allmänt skadeståndsansvar. Den traditionella gränsen är enligt honom att se som en godtagbar och sammanfattande princip även när den utesluter fall där skälen för skadeståndsansvar är starkare. Författaren

---

¹³⁵ People Express Airlines Inc. v. Consolidated Rail Corporation 100 N.J. 246. 495 A 2d 107 [1985], se särsk. s. 111, 116.

¹³⁶ Kleineman s. 125, Ogas s. 218. Jfr. JustR Solerud i NJA 1988 s. 62.

¹³⁷ OJLS 1985 s. 375, CALR s. 276 ff.

betonar dock att särskilda fall av kränkt nyttjanderätt kan motivera avsteg från huvudregeln.¹³⁸

Det kan hävdas att enkelhetstanken i sin grund öppnar vägen för ett all-or-nothing-perspektiv inför tredjemansfrågan. Huvudregelns enda alternativ vore då dess strikta motsats, d.v.s. ett oinskränkt ansvar för följdskador. Tanken är naturligtvis mindre rimlig. På senare tid har röster höjts för att avbrottsituationerna bör differentieras ifråga om skadeståndsmöjligheter. Skadetyper omfattar väsentliga skillnader hos olika riskbärare beroende på bl.a. försäkringsmöjlighet och ekonomisk beroendeställning till skadad egendom.¹³⁹ En konsekvent kategorisering av dessa olika skadesituationer behöver inte nödvändigtvis hota kravet på förutsägbarhet och likabehandling.¹⁴⁰

Det skall påpekas att minskandet av administrationskostnader inom rättssystemet knappast utgör ett ultimärmål. Sådana behov måste avvägas mot vår föreställning om rättstillämpningens konfliktlösande betydelse och domarens roll som utvecklare av gällande rätt. Inte sällan utgör domstolsprövningen den enda vägen för att effektivt reglera fördelningen av oklara riskkostnader.

Skadeståndprocessen har ju till uppgift att sanktionera och förtydliga ändamålen bakom de materiella rättsnormerna. Dels på ett generellt och prospektivt plan genom att verka handlingsdirigerande och skapa preventionseffekter. Dels genom att retrospektivt ge enskilda rättssubjekt *access to justice* och därigenom möjligheter till reparativ konfliktlösning. När gränserna för oklara ansvarsområden blivit tydligare och starkare förankrade i praxis ökar också utrymmet för förlikningar. Dessa kan ifråga om kostnader och förhandlingar förefalla mer attraktiva för riskaversiva parter än en domstolsprocess.

I betraktelse över engelsk rätt på området konstaterar McGrath "[...] the law strives not only for certainty but for justice, an objective which is not to be defeated by a rigid legal formula".¹⁴¹ Naturligtvis är det lika lite här som någon annanstans inom ersättningsrätten fråga om en rättvisesträvan i största allmänhet. Det handlar i de flesta fall om att mot bakgrund av specifika rättspolitiska mål reglera en effektiv balans mellan spridning och preventiv koncentration av skadekostnader.

3.9 Flodvågsfaran

Det mest använda argumentet för att upprätthålla tredjemansregeln anknyter till den s.k. floodgate-faran. Utan ansvarsgräns mot tredje man förutspås mängden potentiella ersättningsberättigade översvämma domstolarna med

¹³⁸ SvJT 1969 s. 337, SvJT 1993 s. 778. Jfr. Parisi s. 76.

¹³⁹ Andersson (1997) s. 174 not 640, s. 175 not 650; Feldthusen s. 133f; Markesinis s. 89, 111.

¹⁴⁰ Andersson (1997) s. 33; Christie s. 128. Jfr. Harris s. 56f, 68.

¹⁴¹ OJLS 1985 s. 376.

skadeståndskrav vilka på minsta vis vore hänförliga till avlägsna skadehändelser. Processbördan och rättsosäkerheten från dessa förväntade konsekvenser har beskrivits som ohållbar.¹⁴² När temat berörs i litteraturen citeras ofta den amerikanske domaren Cardozo som liknade ansvar för rena förmögenhetsskador vid "[...] liability in an indeterminate amount for an indeterminate time to an indeterminate class [...]".¹⁴³

Faran växer uppenbart när ersättningsgilla förluster sprids över ett obestämt antal intressen oberoende av fysiska begränsningar. I den mån domstolarna saknar systematiska verktyg för att avgränsa ansvarsområdet får därför flodvågsfaran ses som ett fundamentalt skäl för att undanta tredjemansskador från skadeståndsskyldighet. Just risken för följdverkningar vid skador mot elledningar torde tydligast åskådliggöra flodvågsfarans gränslösa natur.¹⁴⁴

Som senare skall visas finns dock i både praxis och teori olika kriterier och principer för att kvalificera vissa tredjemansförluster för ersättning utan att realisera flodvågsfaran. Dessa metoder syftar till att skapa en mer ändamålsenlig skyddsnivå för sådana tredje män vars skaderisker är väsentliga och som tydligt skiljer sig från individer i allmänhet. Det bör noteras att risken för masskador också kan omfatta sak- och personskador. Författaren Markesinis har ex. ifrågasatt huruvida flodvågsargumentet skulle värderas med samma styrka vid vållande av förgiftningsskador hos ett stort antal personer.¹⁴⁵ Faran för att minsta avsteg från tredjemansregeln skulle följas av spekulativa skadeståndskrav hindras enligt Andersson redan genom den allmänna bevisbördan för förlusternas uppkomst och storlek.¹⁴⁶ Ytterst torde sannolikheten för skadeståndsrättsliga flodvågor styras av en rad skilda faktorer. Hit hör bl.a. den allmänna processbenägenheten, skadornas storlek hos enskild part och förutsättningarna för grupptalan.

3.9.1 Grupptalan

Sannolikheten för att vidsträckta skadeföljder leder till stora mängder skadeståndskrav kan delvis antas bero på möjligheterna för de sökande parterna att förenkla sina anspråk under en kollektiv talan i en grupprättegång. Huruvida denna processform ökar flodvågsfaran i just tredjemansfallen är oklart. Komplexiteten vid riskbedömningen för respektive tredjemansförlust eller avbrottskador i allmänhet torde enligt Andersson begränsa utrymmet för flerpartsprövningar.¹⁴⁷ Följande fall ur amerikansk praxis exemplifierar detta förhållande.

---

¹⁴² Bengtsson (1995) s. 58. Jfr. Christie s. 126; Markesinis s. 89.

¹⁴³ Ultramares Corp. v. Touche 174 N.E 411 [1931] (s. 444). Fallet rörde rådgivares uppgiftsansvar mot utomstående part. Huruvida Cardozos uttalande även avsåg avbrottsförluster är oklart.

¹⁴⁴ Denna s.k. ripple effekt beskrivs av Rabin som "[...] a disruption of a heterogenous conglomeration of commercial and financial relationships " (s. 37). Jfr. Ogus s. 218.

¹⁴⁵ Markesinis s. 89. Jfr. LQR 1987 s. 382 ff; LQR 1986 s. 18.

¹⁴⁶ Andersson (1997) s. 43. Jfr. Harris s. 54.

¹⁴⁷ Andersson (1997) s. 40. Jfr. Dufwa (1993) s. 1858.

I *Tegnazian v. Con. Ed. Inc.* framställdes skadeståndskrav i form av en grupptalan för ca 300 000 elkonsumenter gentemot ett energibolag. Bolaget hade till följd av extrem lufttemperatur och brandrisk avbrutit strömleveranserna till en stadsdel under två dagar. Talan avsåg förluster hos både privata och kommersiella intressen. New Yorks Supreme Court avslog begäran om samordnad prövning med hänvisning till att adekvans- och kostnadsbedömningen för dessa slags förluster fordrade individuella utredningar för respektive målsägare.

För svensk del finns sedan 1 januari 2003 möjlighet till skadeståndstalan inom grupprättegång.¹⁴⁸ Ett exempel på tredjemansintressen som kan ifrågakomma för sådana processer är parter som påverkats av miljöskador enligt MB 32 kap. 13 §.

3.10 Rättsstridighet

I framförallt äldre litteratur har olika former av den s.k. rättsstridighetsläran anförts som grund för tredjemansregeln. I sammanhanget avses att ett ekonomiskt intresse i annans egendom inte ensamt utgör en rättighet i legal mening och därför inte skall skyddas skadeståndsrättsligt.¹⁴⁹ Resonemangets logik är emellertid cirkulär då ju rättigheter kännetecknas genom de sanktioner som värnar dem. Förnekandet av tredje mans ekonomiska intresse som rättighet och fasthållandet vid tredjemansregeln är liktydigt och de två påståendena stärker inte varandras giltighet.

I sammanhanget konstaterar Andersson att skyddsvärdet för ekonomiska intressen svårligen kan liknas vid traditionella eller personliga rättigheter, vilket ytterligare försvagar argumentets bärkraft.¹⁵⁰ Sannolikt styrs dock rättsstridighetstänkandet just genom vår uppfattning och värdering av integritetskränkningar. Beträffande person- och sakskador förmodar ex. Hellner att ”Skadorna är också socialt betydelsefulla genom att tillgången till ersättning för dem hör till den mänskliga välfärden, på ett annat sätt än som är fallet med ren förmögenhetsskada, låt vara att skadestånden utgör endast en mindre del av ersättningarna”.¹⁵¹ Även rättsekonomen Ogus antar att den traditionella synen på individuellt skydd och dess närhet till fysiska förhållanden har hindrat ett starkare skyddstänkande för indirekta förmögenhetsskador.¹⁵² I takt med att ekonomisk tillväxt i allt högre utsträckning genereras ur icke-materiella resurser kan man möjligen förvänta att den skadeståndsrättsliga behandlingen av indirekta förmögenhetsförluster kommer att ske med större urskiljning. Sådana

---

¹⁴⁸ Lag (2002:599) om grupprättegång.

¹⁴⁹ SvJT 1969 s. 334 not 9; Andersson (1997) s. 49. Jfr. Benson s. 436ff, 453.

¹⁵⁰ Andersson (1997) s. 50, 216. Se äv. Norsk-fallet s. 344 (LaForest).

¹⁵¹ Hellner (2006) s. 99. Förf. pekar på försäkringen som det i sammanhanget starkare skyddsalternativet.

¹⁵² Ogus s. 219. Jfr. Persson, NJA 1966 s. 210 (s. 212).

tendenser har hittills exempelvis märkts på området för professionsansvar.

3.11 Försäkringsargument

En ändamålsenlig avvägning av skadeståndsansvaret fordrar i allmänhet att hänsyn tas till försäkringsmöjligheterna för skadelidande- respektive skadevållandesidan.¹⁵³ Närheten till och samspelet med försäkringsrätten blir därför en naturlig del av skadeståndsrätten. Genom försäkringen ingås ett avtal där försäkringsgivaren mot premie förbinder sig att bära olika kostnader i försäkringstagarens eller en utsedd försäkringshavares ställe vid försäkringsfall. Försäkringen gör att en individuellt okontrollerbar riskbörda slås ut över ett betalande kollektiv till en för varje deltagare kalkylerbar och statisk riskkostnad.

Man skiljer grundläggande i den privata försäkringsrätten mellan skade- och summaförsäkringar. I den förstnämnda gruppen styrs ersättningsbeloppen av förlusternas storlek medan skyddet i den senare utgörs av en i förväg fixerad kompensation, ex. vid livförsäkring. För framställningen är dock endast skadeförsäkringarna av intresse. Hit hör ansvars- och avbrottsförsäkring. Nedanstående avsnitt återger svenska förhållanden och tjänar till att exemplifiera försäkringsfaktorns betydelse för fördelningen av avbrottsrisker mellan skadevållare och tredje man.

3.11.1 Ansvarsförsäkring

Både fysiska och juridiska personer har möjlighet att teckna ansvarsförsäkring för att sprida kostnaderna vid en eventuell skadeståndsskyldighet.¹⁵⁴ Åtskilliga fall av skadeansvar skulle i praktiken slå mycket hårt mot enskilda ansvarssubjekt utan denna väg för riskfinansiering. Tillgängligheten och omfattningen för ansvarsförsäkring är därigenom betydelsefull för en effektiv riskspridning på skadevållarsidan. En annan viktig konsekvens av ansvarsförsäkringen är att den också ökar den skadelidandes utsikter att utfå skadeersättning. Idag omfattas nästan alla svenska privatpersoner av något slags ansvarsskydd genom sin hemförsäkring.¹⁵⁵ Hos majoriteten av företag sprids motsvarande ansvarskostnader genom kombinerade företagsförsäkringar eller i vissa fall specifikt anpassade försäkringar. Skyddet innebär att försäkringsgivaren utreder de skadeståndskrav som riktas mot den försäkrade, förhandlar med den som framställer anspråket och företräder den försäkrade vid eventuell rättegång. Vid fastställt skadeståndsansvar enligt gällande rätt övertar

---

¹⁵³ Hellner (2006) s. 28, Dufwa (1993) s. 1762.

¹⁵⁴ För privatpersoner ingår ansvarsskyddet numera som en naturlig del av hemförsäkringen.

¹⁵⁵ SOU 2002:1 s. 21.

försäkringsgivaren den direkta kostnaden för ansvaret.¹⁵⁶

Inom de standardiserade företagsförsäkringarna täcks i allmänhet kostnader för person- och sakskador samt härigenom uppkomna följskador. Från försäkringsskyddet undantas dock som regel utomobligatoriskt ansvar för rena förmögenhetsskador.¹⁵⁷ Beträffande skadekostnader till följd av bruten strömförsörjning så gäller enligt SkVN:s fakultativa praxis att dessa inte omfattas av normal ansvarsförsäkring medmindre särskild utfästelse om detta gjorts.¹⁵⁸ Således fordras en explicit utvidgning av försäkringsavtalet för att ansvarsskyddet skall omfatta rena förmögenhets- och tredjemansskador. Kostnaden för sådana avtalsvillkor får i de flesta fall antas vara så hög att tillgängligheten begränsas till ett fåtal förhandlingsstarka försäkringstagare med goda möjligheter att sprida försäkringskostnaden inom sin verksamhet.

3.11.2 Avbrottsförsäkring

Mot bakgrund av uppsatsens inriktning framträder s.k. avbrottsförsäkringar som ett betydelsefullt riskspridningsalternativ för den stilleståndsdrabbade parten. För de flesta företag utgör driftstörningar en väsentlig risk oavsett om de uppstår genom culpöst skadevållande eller natur- och olyckshändelser. Verkningarna av ett långvarigt eller omfattande stillestånd kan i värsta fall leda företaget i konkurs. Försäkringsmarknaden erbjuder avtal som separat eller i kombination med traditionell egendomsförsäkring täcker kostnaden för dessa risker.

En bruklig försäkringsförutsättning är att driftavbrottet beror på en försäkringsbar egendomsskada inom försäkringsstället eller hos parter med vilka försäkringstagaren står i avtalsförbindelse.¹⁵⁹ Driftstörningar av sistnämnda slag kan typiskt sett uppstå genom kabelbrott eller hindrad råvarutillgång på grund av skadehändelser hos en underleverantör. Beroende på avtal täcks även andra "oförutsedda avbrott" i exempelvis strömtillförsel.¹⁶⁰ Försäkringsersättningen motsvarar det s.k. täckningsbidraget. Hit räknas utebliven vinst samt värdet av oförändrade, fasta kostnader. Principiellt skall den försäkrade rörelsens utgångsläge efter skaderegleringen motsvara vad som kunnat förväntas om skadan aldrig hade inträffat. Man utgår härvid från jämförelseperioder som i de flesta fall omfattar den försäkrade rörelsens månadsomsättning räknat från

---

¹⁵⁶ Roos (1990) s. 144; Hellner (2006) s. 185ff.

¹⁵⁷ Roos (1990) s. 146. Jfr. ZS 3.7.2. I vissa fall ersätts rena förmögenhetsskador enligt särskilda villkor, ex. vid byggarbeten; se V 065:7 C 12.5.

¹⁵⁸ SkVN 102/1957, 108/1984. Denna branschnämnd avskaffades år 2000. Dess praxis anses dock fortfarande vägledande inom försäkringsrätten.

¹⁵⁹ Roos (1990) s. 109ff. Jfr. ZS 2.7.1 p. 4; GL 120:3 p. 5.1. Under sistnämnda försäkringar begränsas det maximala kostnadsskyddet till 10 basbelopp.

¹⁶⁰ Roos (1990) s. 116ff, Jfr. ZS 2.7.1 p. 3.

skadetillfället och ett år bakåt.¹⁶¹

Likt andra försäkringar innehåller avbrottsförsäkringen självrisker, både i form av fasta belopp och karenstider. För många standardavtal råder en karenstid om tjugofyra eller fyrtioåtta timmar.¹⁶² Försäkringstagaren står även under plikt att i skälig mån begränsa skadornas utbredning. Vid påkallade räddningskostnader som uppkommer hos försäkringstagaren gäller att också dessa täcks av försäkringsskyddet.¹⁶³

3.11.3 Kommentar

Sannolikt sprids de flesta skadeståndskostnader vid driftstillestånd billigare genom en avbrottsförsäkring hos den stilleståndsdrabbade än genom en ansvarsförsäkring hos den som genom egendomsskada vållat avbrottet.¹⁶⁴ Orsaken beror på skillnader i transaktionskostnader. Närmare bestämt i skillnaderna för den information som skall läggas till grund för beräkning, förhandling och prissättning av skaderisken. För avbrottsförsäkringarnas del utgör verksamheten och miljön kring försäkringsstället samt dess historik en tämligen konkret vägledning för priset på avbrottsrisken. Beträffande ansvarsförsäkring råder för avbrottsfallen svårigheten att förutse de situationer i vilka den försäkrade kan ådra sig skadeståndsskyldighet och därigenom vilka slags skador och skadelidandeintressen som ligger verksamhetsrisken närmast.¹⁶⁵

I allmänhet försvåras en riskadekvat premiesättning för faror med stor skadepotential och låg inträffandesannolikhet. Premienivåerna justeras då troligen i högre grad efter subjektiva förväntningar och den rådande täckningskapaciteten på försäkringsmarknaden. Under dessa förhållanden torde riskkostnaden för ansvaret sannolikt övervärderas och försvåra effektiva försäkringslösningar. Generellt kan därför den stilleståndsdrabbade i många fall betecknas som the cheapest insurer genom det jämförelsevis billigare skyddet inom avbrottsförsäkringen. Pulvreringen av riskkostnader utgör dock endast en av flera prioritetsgrunder vid skadeståndsbedömningen. Innan behovet och metoderna för riskspridning utreds är det även angeläget att utreda i vad mån uppkomsten av ineffektiva riskkostnader kan minskas eller helt undvikas. Att placera skadeansvaret hos den som kontrollerar skadevållande aktiviteter skapar incitament hos subjektet att förebygga skadorna så länge detta är ekonomiskt rationellt och praktiskt möjligt. Genom ansvarsförsäkring sker naturligtvis en avsevärd pulvrering av skadeståndsansvaret. Trots detta kvarstår ett visst

---

¹⁶¹ NFT 1993/2 s. 159ff. Jfr. ZS 2.10.1.1. Denna differensprincip framgår även ur SkL 5 kap. 1 § 2 st.

¹⁶² NFT 1993/2 s. 164. Jfr GL 4.2; ZS 2.6.2. Självrisknivån styrs främst av verksamhetens art och storlek.

¹⁶³ NFT 1993/2 s. 161ff. Jfr. GL 120:3 p. 2; ZS 2.4, 2.8, 2.10.

¹⁶⁴ Jfr. NJA 1988:62 (s. 74); Harris s. 64; LQR 1995 s. 319f.

¹⁶⁵ Jfr. Dahlman s. 124.

skadepreventivt genomslag eftersom försäkringen rymmer olika självrisker och begränsningar som koncentrerar skadekostnaden till försäkringstagaren.

3.12 Förhållandet mellan avtals- och skadeståndsrätt

3.12.1 Inledning

Åtskilliga avbrottsförluster uppstår i form av störningar mot en kontraktuell relation mellan de skadelidande parterna. Andersson indelar dessa fall i två strukturella kategorier. Dels sådana där skadevållandet berör ett specifikt avtalsföremål, exempelvis vid nyttjanderätter. Dels situationer när skadan drabbar egendom som inte i sig utgör huvudföremål för avtalet men däremot ett nödvändigt led för dess fullbordande. Tydligaste exemplet på detta är ledningsskador hos elleverantör som i sin tur vållar avbrott och ekonomisk skada hos avnämaren, dvs. tredje man.¹⁶⁶

3.12.2 Riskallokering genom avtal

Ett av skadeståndsrättens mål antogs tidigare vara minska att kostnaderna för spridning av skaderisker. Tredjemansregeln har sagts återspegla denna strävan. Normen ses framförallt som ett incitament för den som har ekonomiska intressen i annans egendom att effektivt skydda dessa genom avtal med ägaren. Transaktionskostnaderna för sådana överenskommelser har hävdats mindre kännbara för samhällsekonomin än kostnaden för att utreda och reglera uppkomna förluster i utomobligatoriska skadeståndsprocesser.¹⁶⁷

Påståendet är diskutabelt. Inträffandesannolikheten för en omfattande enskild tredjemansförlust, dvs. av hard case typ, är hos de flesta parter låg. Totalkostnaden för avtalsskydd mellan alla riskaversiva tredje män och berörda egendomsägare torde närmast bli högre än processkostnaden för de enskilda tredjemansskador som faktiskt uppstår och prövas rättsligt. Beroende på transaktionskostnader kan möjligheten till avtalsskydd hos tredje man dessutom vara starkt begränsad. Inte minst gäller detta elleveranser där undantag från rådande standardavtal knappast är vanliga. Svårigheten att bedöma riskernas storlek ex ante fördyrar riskplaceringen inom avtalet och minskar utrymmet för individuella skyddsklausuler.¹⁶⁸

Under alla omständigheter tycks det mindre rimligt att låta ett generellt antagande om riskplaceringsmöjligheter på skadelidandesidan ensamt ligga till grund för att utesluta alla skadeståndsvägar för tredje man. Vid en

¹⁶⁶ Andersson (1997) s. 135f, 163ff.

¹⁶⁷ Markesinis s. 211; Rizzo s. 282ff; LQR 1991 s. 257.

¹⁶⁸ Jfr. Andersson (1997) s. 169, 216; Harris s. 56.

riskavvägning mellan skadevållare och tredje man framstår det som nödvändigt att uppmärksamma tillgängligheten till externa försäkringsalternativ för respektive part samt storleken på de ekonomiska värden som ställs oskyddade om skadeståndsmöjligheten uteblir.

3.12.3 Överförd tredjemansersättning

En föreslagen regleringsmetod för tredjemansskador har varit att sanktionera skadekostnader som genom avtal överförs till den direkt skadelidande. Ersättningen utgår då ur en överenskommelse mellan egendomsägare och tredje man där den förstnämnde förbinder sig att hålla den senare skadeslös, ex. vid driftavbrott, och därefter tillåts inräkna kostnaden som ett ersättningsgillt krav för följdförlust gentemot skadevållaren. Sammanförandet av de två ersättningsanspråken för sak- och följdskada under en gemensam prövning har beskrivits som processekonomiskt effektiv.¹⁶⁹ Metoden följs emellertid av ett grundläggande problem. Andersson påpekar att det inte finns någon synbar anledning för egendomsägaren att företräda tredjemansintresset utan egen vinning. Risken för att ansvarssubjektet avkrävs värdet för otillbörligt generösa avtalsvillkor mellan de skadelidande parterna minskar inte heller behovet av en individuell granskning för respektive skadeståndskostnad.¹⁷⁰ Härtill kommer nödvändigheten av att kunna pröva huruvida medvållande till skadan eller underlåtenhet att förebygga egen förlust föreligger hos tredje man. De processuella fördelarna torde följaktligen inte tala särskilt starkt för denna lösning.

Danske Vinding Kruse har kritiserat metoden och ifrågasatt varför skadelidandesidan genom en sådan överenskommelse ska tillåtas att kringgå en annars principiell ansvarsgräns. För att hindra spekulativa ersättningsklausuler fordras enligt författaren en avtalsregel som gör egendomsägaren kompensationsansvarig mot tredje man för alla liknande störningar, även då de uppkommit genom andra orsaker än ett yttre skadevållande.¹⁷¹

Ett av få nordiska exempel på överförd tredjemansersättning återfinns i ett äldre danskt fall, U 1953.205 LR. Här förorsakade svaranden en fordonskollision med en rälsbuss, vars pågående persontransport avbröts. Skadevållaren befanns skyldig att utge järnvägsbolagets merkostnad för att med andra medel föra passagerarna till resans avsedda mål. Trots vaga domsgrunder leder Anderssons bedömning av fallet till slutsatsen att ansvaret knappast hade tillåtits omfatta mer än värdet för kommersiellt brukliga avtalsåtaganden. Med avseende på svensk rättstillämpning

---

¹⁶⁹ JLS 1991 s. 266ff; Harris s. 70.

¹⁷⁰ Andersson (1997) s. 93. Jfr. Bishop s. 74ff.

¹⁷¹ Vinding Kruse (1989) s. 302. Avtalsvillkoren bör alltså inte endast vara betungande vid tredjemansfallen. Jfr. Benson s. 428ff; LQR 1995 s. 287.

betvivlar författaren att liknande undantag från tredjemansregeln någonsin varit möjliga.¹⁷²

Närmast besläktade exempel är NJA 1959 s. 552. Frågan gällde i sistnämnda fall huruvida en åkeriägare kunde inräkna löneutgifter under driftsstillstånd som en ersättningsgill följdskada till sakskada. Svaranden hade genom vårdslöshet skadat en käranden tillhörig lastbil vilken därefter togs ur drift för reparation. Åkeriägarens ersättningsyrkande omfattade bl.a. lönekostnaden för den personal som under stillståndet hindrats från effektivt arbete. Beslutet att inte permittera arbetstagarna motiverade käranden med risken för att de då skulle utträda anställningen. HD fann att även om denna risk förelegat så kunde inte kostnaden för dess undvikande anses ingå i sådant samband med sakskadan att svaranden vore skyldig att bära den. I en kommentar över domen har Hellner betraktat lönekostnadens likhet med ett frivilligt åtagande från egendomsägaren som utslagsgivande för ansvarsbegränsningen.¹⁷³ Sistnämnda förhållande gör skillnaden till det danska rättsfallet tydlig. Järnvägsbolaget tvingades här att till högre kostnad vidta extraordinära åtgärder för att fullgöra ett ingånget avtalsåtagande. För åkeriägaren i det senare fallet utgjorde lönesumman en undvikbar kostnad.

3.12.4 Avbrottsskada relaterad till nyttjanderätt

I det följande diskuteras fall där skada uppstår på egendom till vilken tredje man mot vederlag erhållit en specifik användningsrätt. Av olika skäl kan dessa situationer i större utsträckning än andra anses kvalificera ett ekonomiskt intresse av särskild styrka hos tredje man och därmed öka skälen att åsidosätta huvudregeln. Enligt Andersson beror detta på att ägarens syfte och organisering av sin äganderätt bör skyddas även när den inbegriper andra rättssubjekt. Dessa parter kan i vissa fall ses som nödvändiga instrument i sakägarens utvinning av egendomsvärdet. Det förefaller vid en ekonomisk betraktelse över dessa samordnade intresseförhållanden vara av mindre praktisk betydelse huruvida tredje man äger eller endast besitter nyttjanderätt till egendomen. Det blir med Anderssons språk "två olika sätt att göra samma sak".¹⁷⁴

När skadevållandet mot egendomen medför att avtalspliktiga underhållskostnader fördyras hos tredje man stärks enligt Andersson skälen för att ersätta hela tredjemansskadan, dvs. även förlorat nyttjandevärde under stillståndet.¹⁷⁵

Beskrivna skadehändelser kan även präglas av yttre omständigheter som oavhängigt nyttjandeformen tycks förstärka grunderna för ett

---

¹⁷² Andersson (1997) s. 241.

¹⁷³ SvJT 1969 s. 351. Jfr. Andersson (1997) s. 99.

¹⁷⁴ Andersson (1997) s. 63, 219; (1993) s. 542. Jfr. prop. 1972:5 s. 581.

¹⁷⁵ Andersson (1997) s. 137ff, 187. Som ex. nämns NJA 1923 s. 595. Person som vållat vägskada ålades ersättningsplikt mot part vilken uppdragits av ägaren (Vägverket) att svara för underhållet av vägen.

utomobligatoriskt tredjemansskydd. Detta gäller särskilt när tredjemansintresset ökat likheten till eller kanske delvis ersätter den ekonomiska rollen hos en traditionell äganderätt. Kännetecken på sådana förhållanden kan exempelvis bestå i skyldigheten för tredje man att underhålla eller reparera egendomen. Likaså skulle skyddsbehoven kunna anses starkare i fall där egendomen är unikt anpassad till individuella förhållanden hos en viss tredje man eller hans verksamhet. De två rättsfallen Norsk och Caltex (se avsnitt 4.2.2) är tydliga exempel på detta.

3.12.4.1 Rådighetskriteriet

Möjligheten för tredje man att direkt eller medelbart förfoga över skadad egendom har inom framförallt dansk litteratur angetts som en möjlig kvalifikationsgrund för skadestånd. Detta s.k. rådighetskriterium likställs inte med sakrätter men fordrar en i något avseende skyddad position. Exempelvis nämns nyttjarens rätt att lagligt tilltvinga sig tidsbestämd dispositionsrätt till saken om ägaren hindrar honom.¹⁷⁶ I ett närliggande resonemang menar Hellner att redan det fysiska innehavet av annans egendom utgör ett starkare skäl för att positivt särbehandla ersättningsmöjligheten för följdskada hos tredje man. Med innehav åsyftas en ägoliknande disposition som inte endast är tillfällig eller partiell. Bedömningen styrs uppenbart av vilken slags egendom det rör sig om. Fastigheter och fastighetstillbehör torde undantagslöst utgöra starkare kvalifikationsgrunder än lös egendom i allmänhet.¹⁷⁷

3.12.4.1.1 Exklusiv och delad rådighet

I de fall tredje mans förfogande över skadad egendom utestänger andra parter inklusive ägaren från motsvarande möjlighet så kan denna exklusiva nyttjanderoll tala för att jämställa hans skadeståndsintresse med det hos en faktisk ägare. Skadeståndsansvarets omfattning förändras inte eftersom avtalsparternas roller som ägare- eller nyttjare inte konkurrerar eller förändrar det skadade nyttjandeintressets storlek. Om brukandet av skadad egendom skett samfällt med ägaren eller andra parter skulle minskningen av självständighet däremot kunna tala för ett svagare utomobligatoriskt skydd.¹⁷⁸ Förhållandet bör dock enligt Hellner inte utesluta ersättningsmöjligheten så länge en rättslig anknytning finns mellan tredje man och egendomen.¹⁷⁹

Där uppdelningen av nyttjandeintresset medför en självständig avgränsning gentemot både ägare och andra tredje män bortfaller risken för en obestämd kumulering av skadevållarens ansvar. I detta avseende minskar relevansen för de flodvågs- och proportionalitetsteorier som ansetts motivera

---

¹⁷⁶ Vinding Kruse (1989) s. 295ff; Andersson (1997) s. 139.

¹⁷⁷ SvJT 1969 s. 347ff. Jfr. Andersson (1997) s. 143, 209.

¹⁷⁸ Andersson (1997) s. 140ff.

¹⁷⁹ SvJT 1969 s. 348.

huvudregeln. Om däremot ett flertal tredje män närmast oberoende av ägarens eget nyttjandeintresse eller varandra kunnat bereda sig liknande nyttjandemöjligheter till den skadade egendomen torde omvänt skälen mot ersättning vara starka. Ett självständigt, äganderättsliknande intresse föreligger inte i dessa situationer.¹⁸⁰

3.12.5 Avbrottsskada relaterad till allmänna avtalsprestationer

Rubriken sammanfattar situationer där någon utomstående skadar egendom som indirekt varit nödvändig för att genomföra avtalsprestationer mellan egendomsägaren och tredje man. Olikt nyttjanderättsfallen utgör inte egendomen i sig avtalssyfte och tredje man saknar normalt dispositionsrätt eller specifikt intresse härtill. Den etablerade position och ägoliknande bindning till egendomen som ex. präglar hyres- och leasingavtal saknas således i dessa fall. Skälen för tredjemansersättning brukar därför anses svagare. Trots detta kan fallen enligt Andersson omges av faktorer som talar för tredjemansersättning. Hit hör främst förmögenhetsskadans närhet till en funktionell användning av egendomen och möjligheten till effektiv prevention och allokering av risken. Författaren indelar relationerna på skadelidandesidan i två huvudkategorier. Detta sker med ledning av den s.k. prestationsriktningen. Den skadade egendomen tjänar antingen som medium för egendomsägarens prestation till tredje man eller vice versa.¹⁸¹ Uppsatsen inriktar sig som tidigare nämnts på de förstnämnda fallen och lämnar de senare, huvudsakligen uppdrags- och anställningsrelationer, åsido.

3.12.5.1 Kabelfallen

De vanligaste avbrottsförlusterna hos tredje man uppstår som följer till fysiska skador på elledningar och liknande. Tredje man lider då kostnader i samband med att leverans av ström, vatten, gas etc. uteblir.¹⁸² I de flesta rättssystem gäller att ägaren till en skadad elledning utöver den ersättningsgilla sakskadans också äger principiell rätt till skadestånd för sekundära förmögenhetsförluster. Däremot är tredje man, dvs. de flesta elabbonenter, utesluten från motsvarande skydd. Flodvågsargumentet har i sammanhanget tillmätts stor vikt och anses av många författare uppväga risken för att ett fåtal särskilt skadekänsliga tredje män utestängs från kompensation.¹⁸³ Inträffade kraftledningsskador i modern tid visar också att enskilda skadefall oberoende av orsak kan få mycket omfattande konsekvenser. Ett extremt exempel på detta är den serie av händelser som till följd av kontakt mellan en högspänningsledning och överväxande skog orsakade strömlöshet hos ca 50 miljoner elabbonenter i åtta amerikanska

¹⁸⁰ Andersson (1997) s. 142, 153, 204ff. Jfr. LQR 1987 s. 369.

¹⁸¹ Andersson (1997) s. 163. Situationen i fallet Cattle (se avsnitt 2.3.2.1) exemplifierar sistnämnda förhållande.

¹⁸² Andersson (1993) s. 567, (1997) s. 163f.

¹⁸³ Jfr. avsnitt 3.9.

delstater och stora områden i östra Kanada. Strömavbrottet startade i Ohio den 14 augusti 2003 och varade under två dygn.¹⁸⁴

Författaren Andersson tillhör dem som utan att förneka behovet av en generell ansvarsbegränsning försökt differentiera ansvarsproblemet för ledningsskador och särskilja undantagssituationer för området. Enligt Andersson placeras ledningens ekonomiska nyttjandeintresse ofta naturligt hos någon annan än ägaren eftersom denne saknar eget användarsyfte. Motsvarande uppdelning av ett ersättningsgillt intresse har i svensk rätt länge ansetts omfatta näringsidkande hyrestagare som lider stillestånd vid skada mot fastighet. En skillnad vid ledningsfallen är emellertid bristen på ägoliknande anknytning till egendomen. Detta försvårar en konkret gränsdragning för ansvaret. Tredje man saknar normalt rådighet över ledningen och den utgör inte heller huvudföremål för avtalet. Enligt Andersson är det därför nödvändigt att bedöma huruvida tredje mans riskställning vid ett ledningsbrott skiljer honom från andra tredje män. Med utgångspunkt från tredje mans användarintresse är nästa steg att avgöra storleken på den värdebildande faktor som har inskränkts genom ledningsbrottet. Rättstillämpningen måste härvid fastställa i vilken mån denna värdefaktor sträcker sig utanför de egenrisker som en skadelidande tredje man skäligen själv bör bära.¹⁸⁵

Som en förutsättning för tredjemansersättning i kabelfallen fordras enligt Andersson ett självständigt och kvalificerat intresse för ledningens nyttjande. Tredje man skall då närmast ingå i en betydande och permanent ekonomisk beroenderelation till strömförsörjningen som saknas hos andra elavsnämare. Som tecken på självständighet ges exemplet att tredje man genom individuellt samröre med ägaren kan påverka ledningens användning. Förekomsten och graden av s.k. proportionsöverskott anges som en annan tänkbar prövningsgrund för skadestånd.¹⁸⁶

Tidigare nämndes att möjligheten till kontraktuell riskplacering mellan de skadelidande parterna tillskrivits stor betydelse för ansvarsfrågan (avsnitt 3.12.2). För just elleveranser gäller en utbredd praxis av friskrivningar där yttre skadehändelser sällan belastar leverantörens avtalsplikter. Mot denna bakgrund vore det enligt Andersson desto viktigare för vissa tredje män att kunna rikta ett direktkrav mot den som skadat elförsörjningen. Dessa fall medför heller ingen konkurrens mellan skadestånds- och avtalsrätt, då den senare vägen uteslutits. Författaren ifrågasätter varför en utomstående skadevållare skall åtnjuta ansvarsfrihet för följdförluster vilka i sin identiska form vore ersättningsgilla om egendomsägaren själv lidit dem.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ <https://reports.energy.gov/BlackoutFinal-Web.pdf>.

¹⁸⁵ Andersson (1997) s. 172ff, 206. Jfr. Kleineman s. 387. Andersson beskriver humoristiskt distributionsavtalet för elström som ett "tillhandahållande av molekylrörelser", (1997) s. 167, not 597.

¹⁸⁶ Andersson (1997) s. 174ff, 186.

¹⁸⁷ Andersson (1997) s. 63ff. Jfr. Kleineman s. 387.

Vinding Kruse intar en konträr hållning och vänder sig generellt mot ett skadeståndsansvar för avbrottskador, oavsett om dessa drabbar tredje part eller ledningsägaren. Möjligheterna till effektiv avbrottsförsäkring och eget skydd, ex. reservaggregat, pekar enligt honom ut elanvändaren som the cheapest insurer. De nyttjanderätts- eller leveransavtal vilka ingås utan skyddsklausuler liknas av Vinding Kruse vid medvetna risktaganden. Det vore enligt honom oskäligt att ålägga skadevållaren ansvar för avtalsstörningar som inte ens strömleverantören svarar för.¹⁸⁸

---

¹⁸⁸ Vinding Kruse (1984) s 799ff. Jfr. Benson s. 442.

4 Avbrottsfall och tredjemansskydd i praxis

4.1 Inledning

I det följande återges rättsfall där tredje man lidit förlust genom att skadevållandet inskränkt hans möjligheter att tillgå olika tjänster eller nyttjanderesurser. Termen avbrottskada skall härefter förstås i vid mening och omfattar förutom rena kabelfall även situationer där skador mot olika transportvägar och markområden vållar tredjemansförlust. För många företag kan dessa händelser medföra väsentliga störningar och utdragna stillestånd i den löpande verksamheten. Både de omedelbara och långsiktiga farorna är tydliga. Vid ett avbrott reduceras eller bortfaller verksamhetens intäkter medan fasta kostnader kvarstår, ex. löner, hyra, ränta etc. Samtidigt riskeras olika merkostnader, bl.a. räddningsutgifter för att begränsa skadan. För vissa verksamheter tvingar ett stillestånd även fram täckningsköp av råvaror eller arbetskapacitet. Till de mest långverkande skadorna vid avbrottsfall hör negativa förändringar av ett företags etablerade marknadsposition. I sin allvarligaste form begränsar sig dock sådana följder till ett fåtal aktörer inom särskilt känsliga branscher. Värdeberäkningen för dessa skador är komplicerad och de nämns här endast för att belysa de yttersta delarna av skadornas utsträckning.¹⁸⁹

Inledningsvis redogörs för situationer där tredje man på olika sätt genom formen för sitt nyttjande eller förhållande till den skadade egendomen står den direkt skadelidande och dennes egendom nära. Därefter refereras två fall där motsvarande närhet eller kontraktuell bindning till skadad egendom saknas.

4.2 Avbrottsfall med särskild närhet till den direkt skadelidande

4.2.1 Svensk praxis

4.2.1.1 NJA 1966 s. 210

I NJA 1966 s. 210 prövade HD skadeståndsfrågan i ett särpräglat fall av tredjemansskada. Elever från en av skogsvårdsstyrelsens yrkesskolor skadade vid avverkning en kraftledning. Ledningen ägdes och användes av skilda företag inom samma koncern. Det bolag som ägde ledningen (kraftbolaget) producerade hälften av dess genomflödande elström, återstoden distribuerades av en utomstående leverantör. Ledningens enda

---

¹⁸⁹ NFT 1993/2 s. 160.

funktion var att förse de tre övriga bolagen i koncernen (industribolagen) med elkraft. Till följd av ledningsbrottet uppstod driftsförluster hos dessa bolag och ersättningsanspråk riktades mot yrkesskolan. Två liknande incidenter hade tidigare vållats av svarandeparten.

Vid det första av dessa tillfällen krävde industribolagen endast ersättning för sakskada. Vid det senare avstod man från ersättningskrav efter att skogsvårdsstyrelsen utfäst sig att genom ansvarsförsäkring hålla bolagen skadefria vid liknande händelser i framtiden. I det aktuella fallet bestred emellertid skogsvårdsstyrelsen att bolagens driftsförluster utgjorde en ersättningsgill skada enligt gällande rätt.

HD biföll industribolagens ersättningsyrkande. I domsmotiveringen lades särskild vikt vid att ledningen uteslutande avsåg att förse just kärandeparterna med ström och att denna försörjning varit av väsentlig betydelse för dem. Till följd av koncernförhållandet ansågs industribolagen därutöver äga ett bestämmande inflytande över ledningens användning. Kärandesidan hade således haft "*konkreta och närliggande intressen*" knutna till ledningen, vilka mot bakgrund av tidigare skadehändelser varit välkända för svaranden. Betydelsen av dessa förhållanden gav enligt domstolen anledning att i detta fall avvika från den negativa huvudregeln

HD:s formulering tyder på en kvalificerad särbedömning som inte varit ägnad att annat än i mycket speciella situationer genombryta ansvarsgränsen på området.¹⁹⁰ Lokutionen *konkreta närliggande intressen* har kommit att återges som kärnpunkt ur domskälen. Beskrivningen får antas omfatta alla tre ovannämnda kvalifikationsfaktorer. I vilka proportioner de viktats inbördes eller om ersättning hade kunnat utgå om någon av dem inte varit förhanden är oklart.¹⁹¹

Fallet kan ex. föreställas med den skillnaden att elledningen även försett andra parter än koncernbolagen med elström. Utgången av en sådan prövning är till följd av domskälens vaghet svårprognosticerad. Betydelsen av att halva strömförsörjningen levererades av den egna koncernen skulle kunna anses stödja en starkare ersättningsgrund. Domen kan då tolkas som ett hänsynstagande till sådana intressen på skadelidandesidan som Andersson kallar ekonomiskt-funktionella samband.¹⁹² Koncernstrukturen på skadelidandesidan förenar de berörda bolagen, dvs. egendomsägaren och tredje man under ett verksamhetsförhållande som syns jämförligt med organisationen hos ett enskilt rättssubjekt. Under dessa förhållanden kan industribolagen möjligen anses ha inträtt i den traditionella skyddskrets som annars tillräknas en egendomsägare.

Det skall uppmärksammas att bedömningen av svarandens riskkänedom och dess betydelse för det individuella kärandeintresset speglar det s.k. known plaintiff-kriteriet (se avsnitt 3.7). Sistnämnda omständighet kom

---

¹⁹⁰ Jfr. prop. 1972:5 s. 159; Andersson (1997) s. 196; SvJT 1969 s. 357.

¹⁹¹ Andersson (1993) s. 568; Kleineman s. 192ff. Domen har av Hellner beskrivits som abstrakt och skönsmåsig (SvJT 1969 s. 360).

¹⁹² Andersson (1997) s. 80, 176.

senare även att åberopas till stöd för skadeståndsyorkandena i 1972 och 1988 års kabelfall.

4.2.1.2 NJA 1972 s. 598

I NJA 1972 s. 598 vållade militärpersonal under snöplogning skada och strömavbrott på en s.k. lågspänningsledning. Ledningen försörjde en enskild fastighet med elström. Både ledning och fastighet ägdes av Domänverket. På fastigheten var ett bostadshus och en ladugårdsbyggnad uppförda. Käranden hyrde byggnaderna för eget boende och sin hönsriverksamhet. Elektriciteten distribuerades av ett utomstående energibolag. Enligt avtal med Domänverket betalade hyrestagaren elförbrukningen efter mätare direkt till energibolaget. Förutom nämnda byggnader betjänade ledningen även ett närliggande och obebott torp. Hönsriverksamheten var helt beroende av ledningsströmmen för bl.a. belysning och uppvärmning. Det genom skadan uppkomna avbrottet varade tjugotvå timmar och ledde till att ett stort antal höns dog eller skadades. Käranden ådrog sig även merkostnader vid sina åtgärder för att begränsa förlusterna. Ersättningskrav för samtliga kostnader framställdes mot försvarsmakten. Militären gjorde gällande att ansvar för ifrågavarande indirekta förluster inte var ersättningsgilla enligt svensk rätt. Man framhöll att de aktuella byggnaderna inte varit synliga från platsen för ledningsbrottet. Samtidigt förnekades att kännedom om husen och i synnerhet hönsriverksamheten förelegat.

Tre av HD:s justitieråd fastslog att ersättningsskyldighet uppkommit gentemot käranden. Domstolen beaktade särskilt omständigheten att hyresvärden själv ägt den skadade ledningen, som förutom kärandens hus endast anslöt till ytterligare ett, inte permanent bebott, torp: " Med hänsyn till det sagda får den förlust som drabbat [käranden] genom ledningsskadan anses som följd av en [käranden] själv åsamkad sakskada". Ifråga om skaderiskens påräknelighet anfördes att strömförsörjningens betydelse för hönsriet inte låg utanför de omständigheter som skadevällaren kunnat ta i beräkning.¹⁹³ Två ledamöter var skiljaktiga. En ansåg skadan vara inadekvat och att den som lidit sådana avbrott generellt måste ses som lämpligast riskbärare, ex. genom möjligheten att inrätta reservaggregat. Utan närmare förklaring ansåg den andra ledamoten att skäl för att frångå huvudregeln saknades.¹⁹⁴

Det faktum att domstolen jämställt förlusten som följdskada till egen sakskada indikerar ett avsiktligt undvikande av begreppet tredjemansskada. Mycket talar för att man medgivit ersättning utan att vilja förändra betydelsen av 1966 års fall i vare sig restriktiv eller extensiv riktning. Att begreppsbildningen ur den vid tidpunkten ännu inte ikraftträdde skadeståndslagen därvid påverkat domstolens formulering förefaller tydligt.¹⁹⁵

¹⁹³ NJA 1978 s. 578 (s. 610). Andersson har beskrivit avgörandet som att tredje man fick "tillgodoräkna" sig hyresvärdens sakskada (1997) s. 200.

¹⁹⁴ Supra not 193. Se JustR Hedfelt s. 611, JustR Sjöwall s. 612.

¹⁹⁵ Andersson (1993) s. 596, (1997) s. 198.

Anmärkningsvärt nog gjorde domstolen ingen distinktion mellan de skadade hönsen och förmögenhetsskadan i övrigt, ex. de uteblivna förtjänsterna. Enligt Bengtsson vore det rimligt att betrakta de skadade hönsen som direkta och ersättningsgilla saksador då de varit adekvata följder av ledningsbrottet.¹⁹⁶ Om hönsriägarens rättsställning jämföras med kabelägarens kan man inte tolka domen annorlunda än att ersättning även hade utgått om hönsen inte skadats och kändanden endast åsamkats icke-materiella förmögenhetsförluster. Möjligen har dock den fingerade identifikationen av tredje man och fastighetsägaren delvis motiverats av att tredje man själv påverkats materiellt, genom de skadade hönsen, under skadeförloppet.

4.2.1.3 NJA 1988 s. 62

Målet NJA 1988 s. 62 rörde en ledningsskada i samband med grävningsarbeten för Vägverkets räkning utanför ett industriområde. Den skadade kabeln ägdes av Vattenfall och försåg uteslutande företaget Volvo Flygmotor AB med elkraft. Händelsen inträffade ett hundratal meter från företagets fastighet. Skadan orsakade ett strömstillestånd som med undantag av viss reservmatning avhjälpes först efter arton timmar. Flygmotor led dels sakskada i form av fördärvat arbetsmaterial (18.000 kr) och dels allmän förmögenhetsskada genom produktionsbortfall (382.000 kr). Enligt distributionsavtalet med Flygmotor ansvarade inte Vattenfall som leverantör för ifrågasvarande avbrottshändelser. Flygmotor framställde skadeståndskrav mot gräventreprenören. Till stöd för yrkandet åberopades bl.a. att man hade ett konkret närliggande intresse knutet till kabeln och att skadekonsekvenserna varit förutsebara för gräventreprenören.

HD fastställde att sakskadan hos Flygmotor var ersättningsgill enligt SkL 2 kap. 1 §, men att förmögenhetsförlusten utgjorde följdskada till annans sakskada och därför i enlighet med huvudregeln inte medförde skadeståndsansvar. Med tydlig syftning till 1972 års fall uttalades: "Omständigheterna kan inte anses vara sådana att skadan på kabeln ändå skall betraktas som en Flygmotor åsamkad sakskada". Två justitieråd uttryckte dissens. Ett ansåg att ingendera av förlusterna skulle ersättas då de till sin natur utgjorde risker vars omfattning och försäkringsskydd bäst kunde överblickas av elavsnämaren. Det andra betraktade båda kostnader som ersättningsgilla med hänsyn till ledningens väsentliga betydelse som direktförbindelse till strömleverantören och dess fysiska närhet till Flygmotors verksamhet.¹⁹⁷

I en kommentar över fallet anser Bengtsson att de konkreta och närliggande intressen vilka beaktats i tidigare praxis även förelåg i 1988 års fall och sålunda talade till kändandens fördel. Uppfattningen delas av Ullman som ifrågasätter hur två genom samma orsak uppkomna skadehändelser hos ett

---

¹⁹⁶ SvJT 1978 s. 504.

¹⁹⁷ NJA 1988 s. 62, se JustR Svensson s. 74f resp. JustR Persson s. 72. Den sistnämnde liknade ledningsförhållandet vid 1972 års fall.

rättssubjekt kan värderas så olika enbart på den grunden att förlusterna uppdelar sig i sak- och förmögenhetsskada.¹⁹⁸ Mot kritiken kan dock påpekas att omständigheterna i 1988 års fall skiljer sig väsentligt från de två tidigare kabelmålen. I de sistnämnda fallen stod elavnamarna i ett betydligt närmare förhållande till ledningsägaren. I det ena fallet genom koncernförhållande (NJA 1966 s. 210), i det andra genom hyresavtal till bostad och lokal för näringsverksamhet (NJA 1972 s. 598). Dessa anknytningsfakta kan ur ett rättstekniskt perspektiv anses konstituera ett mer konkret gränskriterium för tredjemansersättning än de sakomständigheter som förelåg i 1988 års fall.

Rättsfallet visar hur huvudregelns tillämpning placerar betydande och svår försäkrade riskkostnader hos en enskild tredje man. Den ersättningsgilla sakskadnan värderades till 18.000 kr medan de icke-ersättningsgilla följd förlusterna uppgick till 382.000 kr. Som tidigare konstaterats råder i regel en karenstid på ett dygn för avbrottsförsäkringar. Det innebär att den huvudsakliga förlusten i detta fall sannolikt inte kunnat spridas genom extern försäkring utan kvarstannar hos Flygmotor. Huruvida verkstaden skall anses bättre lämpad att sprida denna riskkostnad än den skadevällande markentreprenören kan ifrågasättas.

Det skall slutligen understrykas att man i domskälen inte formulerade 1988 års avgörande som en rättspolitisk kursändring för området. Majoriteten av justitieråden yttrade att framtida behov kunde fordra nya undantag från huvudregelns. Fallet visar dock en klar riktlinje för den svenska tillämpningen av tredjemansregeln vid avbrottsförluster. Förekomsten av en enskild och driftsberoende strömförbindelse mellan ledningsägare och ett kommersiellt tredjemansintresse är inte i sig själv en omständighet som föranleder avsteg från huvudregelns.

4.2.2 Common law

4.2.2.1 Fallet Canadian National Railway (Kanada)

Betydelsen av ett nära samarbete mellan tredje man och den direkt skadelidande kom att tillmätas avgörande betydelse i det välrefererade rättsfallet Canadian National Railway v. Norsk Pacific Steamship Co. (Norsk-fallet).¹⁹⁹ Ett fartyg tillhörigt rederiet Norsk skadade under pråmbogsering en statsägd (Public Works Canada) järnvägsbro. Skadornas omfattning gjorde bron otjänlig ett flertal veckor och tvingade tågbolaget C.N.R. att till högre kostnad omleda sin trafik över en annan broförbindelse. Rederiet ådömdes skadeståndsskyldighet för sakskadorna på bron gentemot P.W.C. Rättsfallets huvudfråga rörde huruvida C.N.R. som tredje man ägde rätt till ersättning från rederiet för sina ökade trafik kostnader. Driften av den skadade bron finansierades utan vinstsyfte och trafikavgifterna fixerades under treårsperioder. Enligt nyttjandeavtalet mellan C.N.R. och P.W.C.

¹⁹⁸ SvJT 1990 s. 70; Ullman s. 191. Jfr. Stanton s. 10.

¹⁹⁹ Canadian National Railway v. Norsk Pacific Steamship Co. [1992] 91 DLR (4th) 289.

svarade den senare parten inte för oförutsedda trafikavbrott. Avtalet stadgade även att tågbolaget skulle bistå med resurser vid reparation och underhåll av anläggningen. P.W.C. bekostade merparten av dessa åtgärder, en mindre del initierades och bekostades självständigt av C.N.R.²⁰⁰ Marken intill bron och dess rälsystem ägdes av C.N.R, dock inte rälsen över bron. Kärandens verksamhet utgjorde 86 % av brons totala trafik med ett dagligt genomsnitt på ca 1500 vagnar fördelat på 32 turer. Utöver käranden hade tre mindre tågbolag nyttjandeavtal med P.W.C.

Rederiet Norsk medgav vårdslöshet och kännedom om både tågtrafiken och broförbindelsens betydelse för C.N.R.²⁰¹. Anläggningen hade skadats genom fartygsolyckor tidigare. Vid en skadeståndsprocess 1978 restes liknande ersättningskrav från de fyra tågbolagen mot ett annat rederi, utan framgång.²⁰²

Målet avgjordes till kärandens fördel med svag majoritet i Supreme Court of Canada. Tre av de fyra majoritetsrösterna framhöll att allmänna ansvarsförutsättningar varit uppfyllda och att en speciell *proximity* mellan P.W.C. och C.N.R:s ekonomiska intressen uteslöt risken för ett obegränsat skadeståndsansvar. Domaren McLachlin utvecklade ställningstagandet. Närheten mellan de skadelidande liknades vid ett joint venture där tågbolaget haft ett dominerande nyttjandeintresse knutet till bron. Tågbolagets samarbete med ägaren vid driftsåtgärder på bron och dess ägande av mark i anslutning till den skadade egendomen sades styrka detta förhållande. Att neka käranden ersättning vore enligt McLachlin liktydigt med att låta skadekostnaden falla på en part vars praktiska förhållande till egendomen närmast påminde om ägarens.²⁰³ Den fjärde ledamoten framhöll att svarandens insikt om brons betydelse för C.N.R. undanröjde faran för ett obegränsat ansvar. Denna s.k. flodvågsrisk utgjorde enligt honom den enda principiella restriktionsgrunden för tredjemansersättning.²⁰⁴

Minoritetssidan, företrädd av domare LaForest, ogillade yrkandet då man ansåg att ett ersättningsansvar varken överensstämde med skadeståndsrättens preventiva eller riskspridande syften. Dels sades att en effektiv preventionsgrad redan uppnåtts genom skadevållarens ansvar för sakskadnan. Kostnaden för ytterligare riskallokering vore på denna grund omotiverad. Dels beskrevs den utomobligatoriska ersättningsvägen som mindre effektiv än de övriga riskspridningsalternativ som stod tredje man tillgängliga. Man betonade särskilt möjligheten till riskspridning inom

---

²⁰⁰ I dessa frivilliga åtaganden ingick bl.a. rådgivning av en hos C.N.R. anställd driftsingenjör. Efter broskadan tillhandahöll C.N.R. även kostnadsfritt reparationsmaterial i form av bl.a. stålbalkar. Insatsen förkortade stilleståndet med flera dagar.

²⁰¹ Under målet framkom att bron i folkmun kallades "CN Railway Bridge", vilket även grundat fartygsbefällets uppfattning att tågbolaget ägt anläggningen. Supra not 199 s. 357.

²⁰² Gypsum Carrier Inc. v. The Queen, [1978] 1 F.C. 147.

²⁰³ Supra not 199, s. 359ff, 379. J McLachlin beskrev proximitetskriteriet som: "[...] an umbrella, covering numbers of disparate circumstances in which the relationship between the parties is so close that it is just and reasonable to permit recovery in tort".

²⁰⁴ Supra not 199, s. 355 (J Stevenson). Jfr. Rabin s. 25.

nyttjandeavtalet med P.W.C. samt möjligheten till egen avbrottsförsäkring. Som en ytterligare väg för riskspridning hänvisades till att kändaren i egenskap av storskalig självförsäkrare kunde övervältra skadekostnaden på transportmarknaden. LaForest avfärdade uttryckligen jämförelsen mellan de skadelidande parterna och ett joint venture.²⁰⁵

4.2.2.1.1 Kommentar

Avgörandet är särskilt anmärkningsvärt eftersom samtliga ledamöter avvisade behovet av en generell economic loss rule. Ansvarsbedömningen beskrevs som en avvägning av olika rättspolitiska faktorer vars praktiska relevans kunde skifta väsentligt beroende på faktiska omständigheter.²⁰⁶

Fallet innehåller ett flertal särpräglade sakomständigheter. Några skall här uppmärksammas. Man kan liksom LaForest ifrågasätta huruvida de skadelidande parterna delade gemensamma risker genom nyttjandeavtalet. P.W.C. uppbar trafikavgifter trots avbrottet och fick enligt allmänna regler sina sakskador ersatta. C.N.R. exponerades för väsentligt högre och mer svårförutsägbara riskkostnader. Det faktum att företaget accepterat ansvarsfriskrivning mot yttre störningar från P.W.C:s sida kan möjligen anses indikera en frivillig och effektiv avtalsplacering av faran. Den risk som realiserats genom skadevållandet måste dock inte tolkas som en egenrisk med innebörden att utomobligatoriskt skadestånd för avbrottskadan vore orimligt eller ineffektivt. Tågbolaget utgör en del av en transportbransch med typiskt höga investeringskostnader. Vissa för branschen nödvändiga samarbetsparter äger inte sällan monopolställning. Förhandlingsutrymmet för kontraktuell riskspridning är därför sannolikt begränsat. Likaså torde möjligheterna för C.N.R. att effektivt arrangera eget skydd vara fåtaliga. Kostnader i form av förseningar vore eventuellt undvikbara genom friskrivningar gentemot transportkunderna. En sådan riskövervältring kan dock beroende på konkurrenssituation kraftigt minska värdet på företagets transporttjänster.

Bland de skäl som talar för tredjemansersättning hör den påtagliga närhet och samordning som råder mellan de två skadedrabbade parternas resurser i både fysiskt och ekonomiskt avseende. Bron med anslutande rälsystem utgör ett integrerat kommunikationsnät där båda parter företräder höga investerings- och underhållskostnader. Att medge tredjemansersättning för påräkneliga avbrottsförluster inom en sådan snäv intressekrets kan mycket väl anses överensstämma med en effektiv riskområdesavgränsning för känsliga nyttjanderesurser.

Ifråga om extern riskspridning uppstår spørsmålet huruvida en effektiv avbrottsförsäkring kan antas vara tillgänglig för C.N.R. På grund av

---

²⁰⁵ Supra not 199, s. 291, 334ff, 354. Domaren fastslog att de skadelidande parternas förhållande till varandra och brons finansiering saknade varje likhet med en kommersiell uppdelning av vinster och förluster enligt principen för *joint venture*.

²⁰⁶ Supra not 199, J Laforest s. 303, J McLachlin s. 366, J Stevenson s. 380.

verksamhetens och stilleståndets omfattning är det sannolikt att väsentliga kostnader oberoende av försäkringsnivån kommer att kvarstå hos den skadelidande pga. självrisker och regler om maximiersättning. Ur synpunkten för riskspridning förefaller det inte heller uppenbart obilligt att ålägga det skadevällande rederiet ersättningskyldighet. Genom sin storskaliga rederiverksamhet framstår Norsk som kapabel att både kalkylera och sprida kostnaden för ifrågavarande ersättningsansvar inom sin företagsdrift.

Det skall märkas att huvuddragen i McLachlans motivering påminner om de kriterier som Andersson uppställer för att fastslå ett exklusivt och kvalificerat ekonomiskt nyttjandeintresse hos tredje man.²⁰⁷ Om man tillämpar dessa villkor för att kvalificera skadeståndsskydd så måste dock påpekas att formen och omfattningen av nyttjandet inte medför någon garanti för att andra med synsättet mindre kvalificerade nyttjare lider lika stora eller ännu större relativa påfrestningar genom skadorna. Det kan ex. föreställas att ett mindre tågbolag endast nyttjar brons kapacitet till fem procent samtidigt som denna trafik utgör grunden för bolagets totala rörelseintäkt. När en sådan part utesluts från skadestånd uppstår en fördelning av riskkostnader som kan te sig mindre önskvärd. Frågan är dock om inte sannolikheten för så omfattande skaderisker hos en i sammanhanget mindre aktiv nyttjare kan betraktas som tillräckligt låg för att i huvudsak anse begränsningsmetoden som tillfredsställande. Enligt min mening torde så vara fallet. Domstolens tillvägagångssätt ger en rationell bedömningsram för ansvarsfrågan från vilken med tiden mer konkreta normer kan fastställas för andra skadesituationer.

4.2.2.2 Fallet Caltex Oil (Australien)

Ett annat uppmärksammat fall där skadestånd utgått för avbrottsförlust hos tredje man är Caltex Oil.²⁰⁸ Genom felnavigering kom ett mudderverk (Willemstad) att kollidera med och skada en oljeledning. Australian Oil Refinery (AOR) ägde ledningen och hade uteslutande upplåtit dess nyttjande åt oljebolaget Caltex. Råolja transporterades till AOR för förädling och återfördes sedan till bolaget. Under hela förädlingsprocessen kvarstod äganderätten till oljan hos Caltex. För att fortsätta sin verksamhet under reparationstiden tvingades bolaget transportera oljan per fordon till väsentligt högre kostnad. Enligt nyttjandeaftalet svarade AOR inte för förluster till följd av ledningsskador. Caltex reste ersättningskrav mot Willemstad för uppkomna merkostnader. I målet framkom att ledningens användning och placering mellan raffinaderiet och oljebolagets terminal varit kända för Willemstad.

Fallet prövades slutgiltigt i High Court of Australia. Samtliga fem domare biföll kärandetalan. Två av dem ansåg att duty of care uppkommit gentemot käranden eftersom Willemstad förmått att inse hur Caltex som specifik och

---

²⁰⁷ Jfr. avsnitt 3.12.4.

²⁰⁸ Caltex Oil (Australia) Pty. Ltd. v. The Dredge 'Willemstad' [1976] 136 CLR 529.

ensam part riskerade avsevärd skada till följd av vårdslösheten.²⁰⁹ En ledamot besvarade ansvarsfrågan genom att uppställa ett närhetsvillkor där möjligheten till skadestånd fordrade "[...] sufficient proximity between tortious act and compensable detriment".²¹⁰ Denna närhet konstituerades av det starka sannolikhets sambandet för nyttjandeförluster vid skada mot oljeledningar samt förhållandet att skadevållaren kände till eller bort känna till att ledningen uteslutande försörjde kärandens oljeterminal. En liknande åsikt yttrades av den fjärde domaren. Avgörande enligt honom var emellertid att närheten mellan skadevållandets fysiska effekt [ledningsbrottet] och kärandens egendom [oljan] varit så påtaglig att risken för inskränkningar i dennes dispositionsrätt av *sin* egendom framstått som förutsägbar.²¹¹ Domstolens femte ledamot konstaterade att de starkaste skälen mot tredjemansersättning var hänförliga till den s.k. flodvågsfaran och argumentet om effektiv riskspridning på skadelidandesidan. Mot bakgrund av fallets fakta bedömdes dessa skäl dock inte väga tyngre än de hänsyn till public policy som talade till kärandens fördel.²¹²

4.2.2.2.1 Kommentar

Rättsfallet visar hur ett individuellt tredjemansintresse beständigt knutits till den skadade egendomen och utgör ensam grund för dess existens. Skälen för att undanta skadeståndsskyddet för denna del av en så starkt integrerad verksamhet förefaller svaga. Omständigheten att den till ledningsskadan knutna följdförlusten drabbar en annan verksamhetspart än ledningsägaren beror i detta fall helt på organisatoriska orsaker som är specifika för oljeledningens syfte. Med hänsyn till en funktionell riskområdesindelning och effektiv skadeprevention talar således utomordentligt starka grunder för att skadeståndsansvaret även skall omfatta oljebolagets förluster. Anläggningens omedelbara riskexponering för fartygstrafik och betydelsen av att skydda fortsatt investering i dess verksamhet förstärker de rättspolitiska skälen för tredjemansersättning. Det ekonomisk-funktionella sambandet mellan egendomen och tredjemansintresset är i fallet betydligt starkare än de skadelidanderelationer som präglar ledningsskador i allmänhet. Ledningen transporterade olja som ägdes av käranden. Det faktum att ledningen installerats för att beständigt och uteslutande transportera olja mellan tredje man och egendomsägaren visar på en utomordentligt hög grad av intresseidentifikation mellan de två skadelidande parterna.

Det kan diskuteras huruvida rättstillämpningen generellt förfogar över tillräckligt systematiska verktyg för att tillgodose skyddet för det slags tredjemansintresse som förekommer i fallet. Som tidigare konstaterats råder

---

²⁰⁹ Supra not 208, J Gibbs s. 555ff, CJ Mason s. 594f. Kännetecknande för denna närhet var enligt Gibbs att Caltex genom sin verksamhet inte endast utgjort en "unascertained class" i relation till skaderisken.

²¹⁰ Supra not 208, J Stephen s. 560ff.

²¹¹ Supra not 208, J Jacobs s. 604ff.

²¹² Supra not 208, J Murphy s. 606. Villkoren för denna avvägning utvecklades inte närmare.

delade meningar härom både inom common law och nordisk rätt. Särskilt villkoren för vad som konstituerar ett identifierbart eller till egendomen nära knutet skadelidandeintresse är fortfarande otydliga. Eftersom den skadade ledningen i detta fall transporterade olja är det dock möjligt att tala om en mer avgränsad och specifik resursförlust än vad som är fallet vid avbruten strömförsörjning. Vid skador mot elledningar råder som regel inte samma fysiska begränsning för vilka skadeföljder som kan anses påräkneliga eller typiskt knutna till den skadade ledningens funktion. En undervattenkabel kan i det ena fallet förse några få stugor på en mindre ö med ström. I ett annat fall kan en liknande kabel försörja en storskalig semesteranläggning eller en hel fiskeindustri på en annan ö. Frågan blir vilka slags karaktäristika kring egendomsskadan och dess närhet till tredje man som är relevanta när domstolen skall avgöra om skadevållaren kunnat identifiera tredjemansintresset. Gränsdragningen i detta och andra fall på området präglas fortfarande av stor oklarhet.

4.3 Avbrottsfall utan kontraktuell eller exklusiv anknytning till skadad egendom

Exempel ur tidigare avsnitt har visat vilka slags sakomständigheter som i rättspraxis föranlett avsteg från huvudregeln och kvalificerat vissa tredjemansförluster som ersättningsgilla. Bland annat har förekomsten av ett suveränt nyttjandeintresse till den skadade egendomen ansetts tala för en starkare skadeståndsgrund hos tredje man. Vid bedömningen inverkar även den fysiska närheten mellan tredjemansintresset och inledande skadeförlopp samt skadevållarens insikt om tredje man och dennes känslighet för skaderisken. Inom svensk rätt har dessa anknytningskriterier formulerats som att tredje man skall ha ett ”*konkret närliggande intresse*” knutet till den skadade egendomen för att möjlighet till skadestånd skall föreligga. En liknande metod återfinns inom common law där domstolar i speciella fall fastställt tredjemansersättning på basis av en stark *proximity* mellan sakskadan och det lidande tredjemansintresset. Även om dessa bedömningar till sin form kan kritiseras för vaghet så hindrar de tydligt risken för ett gränslöst skadeståndsansvar.

I följande avsnitt redovisas skadesituationer av avbrottstyp där möjligheterna till ersättning typiskt sett bortfaller eftersom tredje mans intresse eller riskposition inte kan särskiljas från ett större antal parter inom samma riskområde. Redan den omständigheten att egendomsägaren och tredje man varken står i särskild ekonomisk intressegemenskap eller avtalsrelation anses i betydande grad stärka skälen mot tredjemansersättning.²¹³

---

²¹³ Andersson (1997) s. 225, 229; (1993) s. 572ff.

Många av de under kapitelrubriken åsyftade situationerna uppstår till följd av skadeverkningar mot mark och fastigheter. Enligt rådande doktrin gäller att ett allmänt intresse av att nyttja vägar, broar och vattenleder inte kan åberopas som skadestandsgrund mot den som genom skada blockerar eller eljest inskränker dessa möjligheter. För att ersättning överhuvudtaget skall komma ifråga måste enligt Andersson tredje mans användarintresse vara av utomordentlig betydelse och närmast jämförbar med en nyttjanderätt. Härvid torde en varaktig anknytning till marken vara nödvändig för att särskilja den skadelidande från andra tredje män.²¹⁴ I äldre motivuttalanden för svensk miljölagstiftning har sagts att den som genom näringsverksamhet anpassat sig till och är särskilt beroende av marknyttjandet undantagsvis kan medges skadestånd vid skada mot marken. Man har använt hotellverksamhet och yrkesfiske som exempel på sådana intressen.²¹⁵

Sistnämnda yrkesgrupp har vid jämförbara ersättningsfall även gynnats i rättssystem där normer liknande den svenska allemansrätten saknas. I det amerikanska rättsfallet Louisiana ex rel. Guste v. M/V Testbank uppkom stilleståndsförluster hos näringsidkare efter att ett större flodområde avstängts från trafik och fiske under tre veckor till följd av förorening efter en fartygskollision.

Ett fyrtiotal parter väckte talan om ersättning mot det skadevällande rederiet. Vid talan i första instans beviljades endast skadestånd till de fåtal yrkesfiskare som hindrats i sitt arbete under avstängningen. Yrkesfiskarnas förhållande till det skadade markområdet liknades vid ett *proprietary interest*. Appellationsdomstolen avslog därefter de kvarstående anspråk som framfördes av bl.a. sjötransportörer och detaljhandlare för fiske. Domslutet styrdes främst av prejudikatet i Robins Dry Dock som ansågs uttrycka en generell giltighet för tredjemansförluster: "Ultimately we conclude that without this limitation foreseeability loses much of its ability to function as a rule of law".²¹⁶

I målet Union Oil Co. v. Oppen utdömdes på liknande vis skadestånd för förlorade intäkter till yrkesfiskare. Domstolen motiverade avsteget från huvudregeln med hänvisning till att fiskerinäringens tillvaratagande av havslivets ekonomiska resurser tjänade en särskilt skyddsvärd funktion.²¹⁷

För nordiskt vidkommande tycks det danska fallet U 1988.878 VL komma liknande avvägningar närmast. En sportfiskeförening tilldömdes skadestånd från en lantbrukare som genom förorening av en bäck reducerat dess fiskbestånd och inskränkt föreningens verksamhet. Käranden hade varken rådighet eller enskild fiskerätt i området. Däremot bedrev man olika slags fiskodling som godkänts av danska Fiskeriministeriet. Vestre Landsret fastslog att kärandens verksamhet varit till nytta för samhället och att

---

²¹⁴ Andersson (1997) a 243ff. Jfr. Rabin s. 33.

²¹⁵ SOU 1983:7 s. 253. Jfr. prop. 1985/86:83 s. 40. Hellner har ifrågasatt utrymmet för sådant skadestandsansvar, särskilt när anknytningen till marken saknar kontraktuell grund (SvJT 1969 s. 388).

²¹⁶ Louisiana ex rel. Guste v. M/V Testbank [1985] 752 F.2d 1019, (Citat s. 1021).

²¹⁷ Union Oil Co. v. Oppen 501 F.2d 558 [9th Cir. 1974], s 560.

dokumenterade utgifter för detta arbete tillspillo givits genom skadan.²¹⁸ Rättsläget vid liknande situationer får dock åtminstone i Norden betraktas som osäkert. Bengtsson har för svensk del uttalat att när nyttjandemöjligheten till mark inskränks efter ett felaktigt myndighetsbeslut kan möjligen även andra än markägaren tillerkännas skadestånd.²¹⁹ Sistnämnda situationer inbegriper dock mycket speciella hänsyn och de förändrar knappast huvudregelns generella giltighet.

I samtliga hittills nämnda rättssystem gäller undantagslöst att följd förluster hos en tredje man som saknar kontraktuell anknytning eller självständig ekonomisk relation till skadad egendom entydigt faller utom allmänt skadeståndsansvar. De för huvudregeln åberopade argumenten äger stark relevans i dessa situationer. Bland annat aktualiseras behovet av allmän ansvarsbegränsning i skuggan av den s.k. flodvågsfaran. Därutöver talar mycket för att förlusterna kan spridas effektivt genom försäkringsåtgärder eller storskalig riskpulvrering inom tredjemanskretsen. Följande exempel ur amerikansk case law visar två för området karaktäristiska situationer.

4.3.1 Fallet Madison Ave. Gourmet Foods

Rättfallet 532 Madison Ave. Gourmet Foods, Inc. v. Finlandia Center rörde huruvida en butiksinnehavare hade rätt till skadestånd från ett fastighetsbolag vars närbelägna höghusbyggnad raserats och orsakat en gatuväspärning som under fem veckor tvingat käranden att upphöra sin affärsverksamhet. Händelsen orsakades av bristfälligt utfört renoveringsarbete, vilket fastighetsägaren svarade för. Käranden bedrev handel ett halvt kvarter från den skadade fastigheten. Domstolen konstaterade att kärandens verksamhet ingått i en vid krets av allmänna intressen som inte kunde särskiljas från varandra ifråga om självständig riskexponering för den sorts skada som orsakats av fastighetsägaren. Att sådana förlusters storlek och karaktär kunde skifta väsentligt förändrade enligt Chief Judge Kaye inte de enskilda fallens karaktär av masskada. Skadeståndsyrkandet ogillades med klargörandet: "Absent a duty running directly to the injured person there can be no liability in damages, however careless the conduct or foreseeable the harm. This restriction is necessary to avoid exposing defendants to unlimited liability to an indeterminate class of persons conceivably injured by any negligence in a defendant's act."

I domskälen konstaterades att en fastighetsägares principiella ansvar att skydda besökare och hyresgäster mot påtagliga skaderisker inte kunde utsträckas till att omfatta allmänhetens ekonomiska intressen.²²⁰ Med stöd

---

²¹⁸ U 1988.878 VL, s. 882. I domen hänvisades bl.a. till en lagregel som under särskilda villkor ålägger skadeståndsplikt för den som olovligen fiskar på område där annan part äger fiskerättighet.

²¹⁹ Bengtsson (1976) s. 371. Andersson har för dessa fall använt termen "kvalificerad allemansrätt" (1997) s. 235; (1993) s 510, 544.

²²⁰ 532 Madison Ave. Gourmet Foods, Inc. v. Finlandia Center, 750 N.E.2d 1097 [N.Y. 2001] (s. 1103).

ur tidigare praxis uttalades: ”When business interference and ensuing pecuniary damage is ’so general and widespread as to affect a whole community, or a very wide area within it, the line is drawn’”.²²¹

4.3.2 Fallet Aikens

I rättsfallet Aikens v. Debow avtog West Virginias Supreme Court ett skadeståndsanspråk från tredje man i samband en broskada.²²² Käranden i målet drev motellverksamhet intill en motorväg. En bro som utgjorde del i den från motorvägen kortaste och mest trafikerade tillfarten mot motellet påkördes av ett lastfordon. Till följd av skadan stängdes bron för trafik under nitton dagar. Både bron och intilliggande mark ägdes av delstaten. Kärandens omsättning minskade väsentligt under reparationstiden och ersättningskrav restes därför mot åkeriet. Domstolen yttrade att ifrågasvarande följdförlust endast kunde ersättas om den uppstått till följd av egen sakskada hos käranden. Ersättning vore undantagsvis även möjlig i situationer där en *special relationship* förelegat mellan skadevållare och tredje man.

”The existence of a special relationship will be determined largely by the extent to which the particular plaintiff is affected differently from society in general [...]. Such special relationship may be proven through evidence of foreseeability of the nature of the harm to be suffered by the particular plaintiff or an identifiable class and can arise from contractual privity or other close nexus.”

Eftersom käranden varken stod i avtalsrelation med skadevållaren eller eljest ansågs ha någon konkret anknytning till den skadade egendomen ogillades skadeståndsyrkandet. Ett ersättningsansvar enbart på kausal grund skulle enligt domstolens slutord riskera att svämma över alla bräddar. Det skall uppmärksammas att man i fallet uttryckligen hänvisat till identifikationskriteriets betydelse för ansvarsfrågan.²²³

4.3.3 Kommentar

Som tidigare konstaterats talar starka skäl mot ersättning vid ovannämnda skadesituationer. De individuella riskerna är typiskt svåra att förutsäga till art och ekonomisk omfattning. Tredje man torde nästan undantagslöst vara den part som billigast kan värdera och sprida risken, oavsett om detta sker genom extern försäkring eller egna försiktighetsåtgärder. Förlusterna präglas samtidigt av en masskadekaraktär. Härigenom aktualiseras risken för ett gränslöst ansvar och en okontrollerbar ansvarsbörda för den enskilde skadevållaren.

---

²²¹ Supra not 220, s. 1104.

²²² Aikens v. Debow, 541 S.E.2d 576 [W. Va. 2000].

²²³ Supra not 222, s. 590. Uttalandet refererade explicit till fallet People Express Airlines (se avsnitt 3.7.1).

Även i de individuella fall där materiella skäl kan tala för ersättning, ex. vid hög skadekänslighet eller svårförsäkrade risker på skadelidandesidan, förblir utrymmet för systematiska gränsdragningskriterier snävt eller obefintligt. Hos skadevällaren saknas i allmänhet praktiska möjligheter att inse eller avgöra vilka slags parter som kan påverkas av skadade broar eller blockerade trafikområden. Den praktiska tillämpligheten för andra ur tidigare avsnitt beskrivna anknytningskriterier begränsar sig likaledes till ett fåtal särpräglade situationer som väsentligt skiljer sig från ovanstående fall. Ersättning har främst medgivits i situationer där det skadade tredjemansintresset stått i en identifierbar och särskild anpassad intresserelation till skadad egendom. Tredje man har i dessa fall ingått som en väsentlig, permanent och självständig del i den ekonomiska verksamhet som omfattar egendomen och dess ägare (jfr. NJA 1966 s. 210 samt fallen Norsk och Caltex).

5 Avslutande kommentar

Framställningen pekar på att de faktorer som ytterst komplicerar frågan om skadeståndsansvar vid avbrottsrelaterade tredjemansförluster i första hand är av rättsteknisk snarare än materiell natur. Rättstillämparen ställs inför uppgiften att inom ett mycket vidsträckt och heterogent riskområde systematiskt skilja ut ett fåtal materiellt välgrundade skadelidandeintressen från alla de mindre kvalificerade vardagsrisker som i olika form omger oss. Under dessa omständigheter kompliceras frågan om förutsägbarhet och skyddet för rättssäkerhet. Ett åläggande av skadeståndsansvar måste i enlighet med allmänna rättsgrundsatser, främst den till legalitetsregeln knutna förutsägbarhetsprincipen, följa ur konsekventa och systematiska normer. Möjligheten för rättstillämparen att tillgodose skadeståndspolitiska funktioner för reparation, riskspridning och skadeprevention samtidigt som en tillräckligt snäv och konsekvent avgränsning av ansvaret upprätthålls tycks vara starkt begränsad. Följaktligen kan huvudprincipen om ansvarsfrihet mot tredje man i stor utsträckning ses som ett nödvändigt medel för värna om rättssäkerhet och processuell effektivitet.

Ett skadeståndsansvar gentemot tredje man befaras ställa potentiella ansvarssubjekt inför ett oöverskådligt ansvar med risk för ekonomisk ruin. Vid ett sådant ansvarsomfång anses vägen öppnas för en flodvåg av ersättningskrav. Konsekvensen har beskrivits som en överbelastning av processapparaten. Huruvida och i vilken grad rättssystemet skulle översvämmas av spekulativa och svårutredda ersättningskrav om huvudregeln övergavs är svårt att avgöra. Här spelar en rad olika faktorer in. Exempel ur amerikansk case law visar dock hur domstolar med hänvisning till bevissvårigheter avvisat möjligheten till grupptalan om skadestånd i samband med förluster vid strömbrott. Begränsningar av detta slag minskar tydligt utrymmet för tredjemanskretsen att framställa spekulativa skadeståndskrav.

Tillämpningen av tredjemansregeln innebär för avbrottsfallens del att stilleståndsförluster till följd av sakskador utesluts från ersättningsansvar medmindre förlusten drabbar samma rättssubjekt som tillfogats den initiala sakskadan. I materiellt avseende råder det inte tvivel om att tredje man typiskt sett är den som billigast förmår att förutsäga och sprida kostnaderna för sina avbrottsförluster. Hos skadevällaren saknas i många fall möjligheten att förutse vilka tredje män som påverkas av den riskframkallande aktiviteten samt hur stora ekonomiska värden som hotas. Särskilt tydligt blir detta förhållande vid masskadesituationer. Som tidigare konstaterats tenderar ex. skador mot strömförbindelser att medföra följdförluster hos ett stort antal skadelidande. I flertalet av dessa fall kan således den totala tredjemansförlusten vid en enskild skadehändelse medföra mycket höga skadekostnader. Ifråga om effektiv riskallokering och prevention torde det ofta framstå som ineffektivt och orimligt att tillämpa den allmänna principen om culpaansvar för dessa förluster. Oberoende av

att skadekostnaderna kan stå i ett uppenbart orsakssamband till en i sig ansvarsgrundande vårdslös handling tillkommer således en rad starka faktorer som talar för att inte medge tredjemansersättning. Främst kan befaras att ett allmänt ansvar för tredjemansskador skulle verka avskräckande för ett naturligt och effektivt risktagande hos potentiella ansvarssubjekt.

Utöver ledningsskador förekommer även trafikolyckor och störningar mot mark eller kommunikationsleder som orsaker till avbrottsförluster hos tredje man. Hela stadsdelar och samhällen kan på olika sätt drabbas av merkostnader och olägenheter genom till synes tämligen enkla och isolerade skadehändelser. Med hänsyn till principen om effektiv riskspridning torde det för många av dessa fall hävdas riktigt att förlusten i egenskap av s.k. normalrisk får ligga där den faller. Vid just trafikrelaterade avbrottsförluster kan det till och med påstås att skadekostnaden pulvreras solidariskt över ett större kollektiv där oftast tillfälligheter avgör huruvida den enskilde deltagaren genom sin aktivitet framkallar eller själv exponeras för skaderisken.

Som uppsatsmaterialet visar finns emellertid karaktäristiska situationer inom gruppen avbrottsskador där riskexponeringen för en enskild tredje part är avsevärd. Det handlar exempelvis om skaderisker hos tredje man som på grund av höga transaktionskostnader är svåra att sprida genom avtal med egendomsägaren eller genom extern försäkring. När sådana skaderisker framkallas av storskaliga industriella intressen kan det ur ekonomiskt perspektiv hävdas försvarbart att internalisera riskkostnaden hos skadevållaren genom utomobligatoriskt skadeståndsansvar. Man har även inom rättstillämpningen frångått huvudregeln i vissa av dessa avbrottsituationer och utdömt skadestånd för förmögenhetsskada hos tredje part. Det rör sig om situationer där den skadevållande verksamheten eller handlingen uteslutande exponerat ett individuellt tredjemansintresse för väsentliga och förutsägbara skaderisker som vida överstiger den olägenhetsnivå som kan anses utgöra normalrisker. För nästan samtliga fall gäller att relationen på skadelidandesidan, mellan egendomsägaren och tredje man, uppvisar en stark ekonomisk intressegemenskap som anknyter till den skadade egendomen och exklusivt skiljer tredjemansintresset från andra tredje män. Som ett till synes strikt rättstekniskt kriterium har rättstillämparen i dessa undantagsfall även uppställt krav på att skadevållaren skall ha haft kännedom om det specifika tredjemansintresset och dess relation till den skadade egendomen.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Ds 1989:12	Det allmännas skadeståndsansvar enligt skadeståndslagen.
Prop. 1972:5	Förslag till skadeståndslag m.m.
Prop. 1985/86:83	Om ersättning för miljöskador.
Prop. 2000/01:68	Ersättning för ideell skada.
SOU 1950:16	Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område.
SOU 1983:7	Ersättning för miljöskador.
SOU 1995:33	Ersättning för ideell skada vid personskada.
SOU 2002:1	Samordning och regress- ersättning vid personskada.

Litteratur

Andersson, Håkan	Trepartsrelationer i skadeståndsrätten, Iustus Förlag, Uppsala 1997.
	Skyddsändamål och adekvans, Iustus Förlag Uppsala 1993.
Augdahl, Per	Den norske obligasjonsretts almindelige del, 4 upplagan, Oslo 1972.
Bengtsson, Bertil	Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, Stockholm 1990.
	Om jämkning av skadestånd, Stockholm 1982.
	Om skälighetsregler i ersättningsrätten. Festskrift till Jan Hellner, Stockholm, 1984.
Bengtsson, Bertil	Skadestånd vid myndighetsutövning I-II, Stockholm 1976-78.
Bengtsson, Bertil, m.fl.	Skadestånd. Lagstiftning och praxis med kommentarer, 3 upplagan, Liber 1995.

- Benson, Peter   The basis for excluding liability for pure economic loss in tort law.***
- Bishop, W.   Economic loss: economic theory and emerging doctrine.
- Bussani, M.
Palmer, V.V.   Pure economic loss in Europe, Cambridge University Press 2003, New York.
- Calabresi, Guido   The costs of accidents, Yale University Press, New Haven 1970.
- Cane, Peter   The anatomy of tort law, Hart Publishing, Oxford, 1997.
- Contract, tort and economic loss.***
- Christie, George C.   The uneasy place of principle in tort law.**
- Cooter, Robert   Law & Economics, 3rd ed. Addison Wesley 2000.
- Dahlman, Christian,
m.fl.   Rättsekonomi- en introduktion. Studentlitteratur Lund 2002.
- Diaz, R.W.M
1990.
Markesinis, B.S.   Tort Law, 2nd ed. Clarendon Press, Oxford
- Dufwa, Bill   Flera skadeståndsskyldiga - III, Juristförlaget, Stockholm, 1993.
- Eörsi, Gyula   Indirect damages, Festskrift till Jan Hellner, Stockholm, 1984.
- Feldthusen, B.   The Recovery of Pure Economic Loss in Canada: Proximity, Justice, Rationality and Chaos.*
- Harris, D.   Liability for economic loss in tort.***
- Hellner, Jan   Skadeståndsrätt, 7 upplagan, Nordstedts Juridik, Stockholm, 2006.
- Karlsgren, H.   Skadeståndsrätt, 5 upplagan, Stockholm 1972.

- Kleineman, Jan   Ren förmögenhetsskada- särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart. Juristförlaget, Stockholm, 1987.
- Lunney, Mark
Oliphant, Ken   Tort law - text and materials, Oxford University Press, 2000.
- Markesinis, B.S.
Deakin, S.F.   Tort law, 4th ed. Clarendon Press, Oxford, 1999.
- Ogus, A.I.   Limits of liability for compensation.***
- Parisi, Francesco   Liability for pure financial loss: revisiting the economic foundations of a legal doctrine.****
- Peczenik, A.   Causes and Damages. 1979.
- Posner, Richard   Wealth maximization and tort law: a philosophical inquiry.**
- Rabin, R.L.   Characterisation, context and the problem of economic loss in American tort law.***
- Radetzki, Marcus   Orsak och skada - om tolkning av ansvarsbärande villkor i avtal om egendomsförsäkring. Stockholm 1998.
- Roos, C.M.   Ersättningsrätt och försäkringssystem. Stockholm 1990.
- Företagsförsäkring. 2 upplagan, Stockholm 1991.
- Schwartz, G. T.   The Economic Loss Doctrine in American Tort Law: Assessing the Recent Experience.*
- Shavell, Steven   Economic analysis of accident law, 1987.
- Stanton, K.M.   The recovery of pure economic loss in tort: the current issues of debate.***
- Ullman, Harald   Försäkring och ansvarsfördelning, Iustus Förlag,Uppsala 1999.
- Vinding Kruse, A.   Erstatningsansvarets grænser, Festschrift till Jan Hellner, Stockholm, 1984.
- Erstatningsretten, 5 udgave, Köpenhamn 1989.

* Civil liability for pure economic loss, (ed. Banakas, E.K.) United Kingdom, comparative law series volume 16, KLI, London 1996.

** Philosophical foundations of tort law, Clarendon Press Oxford, 1995.

*** The law of tort, (ed. M.Furmston) Gerald Duckworth & Co. Ltd. London, 1986.

**** Pure Economic Loss in Europe, (ed. Bussani & Palmer) Cambridge 2003.

Artiklar

CALR 1993:5	Tort in a Contractual Matrix (Fleming).
JLS 1991 s. 249	Recovery for pure economic loss in tort: another look at Robins Dry Dock v. Flint (Goldberg).
JLE 1960/1	The problem of social cost (Coase).
JT 1993/94 s. 718	Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen- en renässans för begreppsjurisprudensen ? (Kleineman).
JT 1995/96 s. 101	Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt ? (Kleineman).
LQR 1974 vol. 90	Negligence and economic loss: the Canadian tabula rasa (Binchy).
LQR 1986 vol. 102	Economic loss- a return to pragmatism (Jones).
LQR 1987 vol. 103	An expanding tort law- the price of a rigid contract law (Markesinis).
LQR 1989 vol. 105	Property damage- economic loss: a comparative view (Fleming).
LQR 1991 vol. 107	Duty of care and economic loss- a wider agenda (Stapleton).
LQR 1995 vol. 111	Duty of care: Peripheral parties and alternative opportunities for deterrence (Stapleton).
NFT 1989/3 s. 189	Sakskada eller ren förmögenhetsskada (Ullman).
NFT 1993/2 s. 159	Avbrottsförsäkring (Gustafson).

OJLS 1982 s. 1	Economic loss in tort (Bishop).
OJLS 1982 s. 197	A comment on Bishop (Rizzo).
OJLS 1985 s. 350	The recovery of pure economic loss in negligence an emerging dicotomy (McGrath).
SvJT 1969 s. 332	Ersättning till tredje man vid person- och sakskada (Hellner).
SvJT 1978 s. 504	Svensk rättspraxis- skadestånd utom kontraktsförhållanden 1972-1975 (Bengtsson).
SvJT 1993 s. 771	Svensk rättspraxis- skadestånd utom kontraktsförhållanden 1989-1992 (Bengtsson).
SvJT 1990 s. 54	Svensk rättspraxis- skadestånd utom kontraktsförhållanden 1985-1988 (Bengtsson).
TfR 1998 s. 357	Skadestånd och rättsekonomi (Hellner).

Övrigt

Internet

<https://reports.energy.gov/BlackoutFinal-Web.pdf> (2006-12-10)

Försäkringsavtal

Göta Lejon	Avbrottsförsäkring GL 120:3
Länsförsäkringar	Kombinerad företagsförsäkring V 065:7
Zürich	Kombinerad företagsförsäkring ZS 12:6

Rättsfallsförteckning

Australien

Caltex Oil (Australia) Pty. Ltd. v. The Dredge 'Willemstad' [1976]
136 CLR 529
Jeansch v Coffey [1984] 155 CLR 549
Bryan v. Maloney [1995] 69 ALJR 375
Hill v. Van Erp [1997] 71 ALJR 487
Perre v Apand Pty Ltd [1999] 198 CLR 180
Fortuna Seafoods Pty Ltd v The Ship "Eternal Wind" [2005] QSC 4

Danmark

U 1953.205 LR
U 1953.1028 H
U 1959.708 LR
U 1960.932 SH
U 1988.878 VL

England

Lumley v. Gye. [1853] 2 E.& B. 216
Cattle v. Stockton Waterworks Co. [1875] L.R. 10 Q.B 453
Morrison SS Co Ltd v. Greystoke SS Castle [1947] A.C. 265
Hedley Byrne & Co. v. Heller & Partners Ltd. [1964] A.C. 465
Spartan Steel v. Martin & Co. [1973] QB 27
Murphy v. Brentwood District Council, [1991] 1 A.C. 398

Kanada

Gypsum Carrier Inc. v. The Queen, [1978] 1 F.C. 147
Norsk Pacific Steamship Co. v. Canadian National Railway Co.
[1992] 91 DLR (4th) 289
Bow Valley Husky (Bermuda) LTD. v. Saint John Shipbuilding
[1997] 3 S.C.R. 1210

Norge

NRt 1940 s. 424
NRt 1955 s. 872
NRt 1973 s. 1268

Sverige

NJA 1923 s. 595
NJA 1959 s. 552
NJA 1965 s. 165
NJA 1966 s. 210
NJA 1972 s. 598
NJA 1976 s. 458
NJA 1972 s. 598
NJA 1985 s. 143
NJA 1987 s. 692
NJA 1987 s. 376
NJA 1988 s. 62
NJA 1990 s. 80
NJA 1990 s. 186
NJA 1991 s. 138
NJA 1993 s. 764
NJA 1996 s. 68
NJA 2001 s. 878
NJA 2004 s. 609

USA

Robins Dry Dock & Repair Co. v. Flint, 275 U.S. 303 [1927]
Ultramares Corp. v. Touche [1931] 174 N.E 411
Union Oil Co. v. Oppen 501 F.2d 558 [9th Cir. 1974]
Louisiana ex rel. Guste v. M/V Testbank ,. 752 F.2d 1019
[5th Cir. 1985]. 26
People Express Airlines, Inc. v. Consol. Rail Corp., 495 A.2d 107
[N.J. 1985]
Schneider National, Inc. v. State of New York, 523 N.Y.S.2d 756
[Ct.Cl. 1988]
Aikens v. Debow, 541 S.E.2d 576 [W. Va. 2000]
Tegnazian v. Consolidated Edison Inc., N.Y.L.J. [Aug. 10, 2000, N.Y. Sup.]
532 Madison Ave. Gourmet Foods, Inc. v. Finlandia Center, 750 N.E.2d
1097 [N.Y. 2001]